

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ І ОСВІТИ**

**До захисту допустити:
зав. кафедри
Задорожна-Княгницька Л. В.
«_____» _____ 2020 р.**

**Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«Управління системою роботи закладу загальної середньої освіти
з виявлення і розвитку дитячої обдарованості
(на прикладі предметів гуманітарного циклу)»**

студентки факультету іноземних мов
спеціальності «Менеджмент»
освітньої програми «Менеджмент.
Управління закладом загальної
середньої освіти»
освітнього ступеня «Магістр»
Кулігіної Олени Володимирівни

Науковий керівник:
Воевутко Наталя Юріївна, к.пед.н.,
доцент кафедри педагогіки і освіти

Рецензент: Зьома Н.О. директор
комунального закладу «Маріупольська
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №10
Маріупольської міської ради Донецької
області

Кваліфікаційна робота захищена
З оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2020р.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ДИТЯЧА ОБДАРОВАНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	11
1.1. Психолого-педагогічні аспекти дитячої обдарованості	11
1.2. Нормативно-правові та управлінські аспекти роботи з обдарованою дитиною	27
Висновки до розділу 1	50
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОБОТИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ВИЯВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ЯК УПРАВЛІНСЬКА ПРОБЛЕМА	54
2.1. Управління системою роботи з обдарованими дітьми в закладі загальної середньої освіти	54
2.2. Педагогічний супровід обдарованої дитини в закладі загальної середньої освіти	66
Висновки до розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІМЕРСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	76
3.1. Розбудова імерсійного середовища як базису для виявлення й розвитку дитячої обдарованості	76
3.1.1. Поняття імерсії	76
3.1.2. Методика організації науково-дослідницької діяльності учнів на засадах імерсійності	80
3.1.3. Імерсійне середовище	82
3.1.4. Психологічні аспекти управління організацією науково- дослідницької діяльності учнів на засадах імерсії	83
3.1.5. Система роботи закладу освіти з обдарованими дітьми на засадах імерсії	85
3.2. Імерсійні середовища в системі роботи з обдарованою молоддю Маріупольського міського технологічного ліцею (на прикладі предметів гуманітарного циклу)	89
3.2.1. Дитячий літературний клуб «Младий Пегас»	89
3.2.2. Ліцейський аматорський театр «Джерела»	92
3.2.3. Факультатив «Філологічна стилістика»	97
Висновки до розділу 3	100
ВИСНОВКИ	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	108
ДОДАТКИ	122

ВСТУП

Актуальність роботи. Сучасне життя світової цивілізації характеризується швидкими темпами розвитку. Прогрес практично всіх галузей людської діяльності залежить від людей, які нестандартно сприймають навколишній світ, надзвичайно діяльні, енергійні, працездатні і можуть досягати в обраній ними сфері діяльності високих результатів. Отже, пріоритетною у державній політиці стає проблема обдарованості, творчості, інтелекту, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів.

Для України створення системи розвитку обдарованої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. [2, с. 54]. Економічні та соціальні перетворення в Україні зумовили необхідність реформування всіх ланок системи освіти. Зокрема, необхідність розвитку дитячої обдарованості була проголошена як складова державної стратегії в освіті ще на початку ХХІ століття. У прийнятій 2002 року Національній доктрині розвитку освіти зазначалося: «Система освіти має забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості» [58, с. 54]. Нині перед сучасною школою стоїть завдання максимального розкриття й розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Нова українська школа має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості й талантів.

Сучасна педагогіка сформувала як погляди на дитячу обдарованість, так і підходи до роботи з обдарованими дітьми. Проте практика безпосередньої взаємодії вчителя й обдарованого учня в системі роботи закладу освіти часто демонструє розбіжність між теоретичними викладками та реально дієвими методами й прийомами. Як наслідок, виникають складні педагогічні ситуації

невідповідності психологічного, педагогічного й управлінського інструментарію і дійсних потреб обдарованої дитини. Отже, особливої актуальності сьогодні набуває вивчення практичного досвіду закладів середньої освіти з обдарованими дітьми, яке відкриває можливості для перевірки ефективності педагогічних теорій, їх розробки або корекції з метою формування нових підходів до організації системи роботи ЗЗСО з виявлення і розвитку дитячої обдарованості. На цьому шляху найперше необхідно зосередитися на розмежуванні сфер пошуку, а саме – чітко визначити психологічні, педагогічні й управлінські аспекти окресленої проблеми.

Отже, актуальність проблеми, її соціальна та практична значущість, недостатня теоретична розробленість зумовили вибір теми роботи: **«Управління системою роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості (на прикладі предметів гуманітарного циклу)»**.

Об'єктом дослідження є система роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості.

Предметом дослідження є процес управління системою роботи закладу загальної середньої освіти з обдарованими дітьми.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити особливості управління системою роботи закладу загальної середньої освіти з обдарованими дітьми на прикладі предметів гуманітарного циклу.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Визначити психолого-педагогічні, нормативно-правові та управлінські аспекти роботи з обдарованою дитиною.
2. Дослідити систему роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості як управлінську проблему.
3. Проаналізувати особливості розбудови імерсійного середовища як базису для виявлення й розвитку дитячої обдарованості.
4. Описати імерсійні середовища в системі роботи з обдарованою молоддю Маріупольського міського технологічного ліцею (на прикладі предметів гуманітарного циклу).

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення, що висвітлюють: концепцію обдарованості (Д. Богоявленська, В. Шадріков); імерсію як метод виявлення та розвитку дитячої обдарованості в освітньому процесі (О.Кулігінга, Н. Воєвутко); розвиток педагогічної підтримки обдарованих школярів (М. Кабанець), систему роботи з обдарованими учнями (О. Антонова, О. Веліканова, О. Дзюбенко, Л.Карпова) з інтелектуально обдарованими дітьми (О. Барецька, О. Дяків, Л. Кириченко); психологічний супровід обдарованої дитини (Т. Білецька, А. Жукова, В. Мальцева, Н. Карпенко); аспекти управління загальноосвітніми навчальними закладами в сучасних умовах (Н. Горобець, С. Миронюк, О. Марміза); система роботи закладу освіти з обдарованими дітьми на засадах імерсії (О. Кулігіна, Н. Воєвутко); алгоритм упровадження в закладі освіти системи науково-дослідницької роботи на засадах імерсії (О. Кулігіна, Н. Жульова); управління системою діяльності з обдарованими учнями у загальноосвітньому навчальному закладі (Г. Тимошко); дитячий аматорський театр та дитячий літературний клуб як імерсійне середовище (О. Кулігіна).

Нормативну базу дослідження становлять:

Закони України: Про освіту (2020), Про повну загальну середню освіту (редакція від 01.08.2020), Про позашкільну освіту (редакція від 18.03.2020); Про інноваційну діяльність (редакція від 05.12.2012); Про дошкільну освіту: (редакція від 16.01.2020);

концепції та доктрини: Концепція регіональної стратегії підтримки та розвитку дитячої обдарованості на період до 2020 року (2011), Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті (2001), Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи (2016);

укази президента України: Про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості (2019), Про деякі заходи щодо піднесення ролі української мови (від 28 листопада 2007 року № 1155 (із змінами 2011), Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді (від 24 квітня 2000 року № 612), Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді (від 30 вересня 2010 року № 927), Про затвердження

Положення про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка (від 01.06.2011 № 571), Про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка (від 30 вересня 2010 року № 928);

накази та листи МОН України, Кабінету Міністрів України : Про Банк інтелектуальних досягнень дітей (від 27.08.2013 № 1236), Про Експертну раду для визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей (від 27.08.2013 № 1236), Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості (від 29.08.2003 № 585/529/875), Про затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності (від 22.09.2011 № 1099), Про затвердження Положення про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика (від 13.03.2008 № 168), Про центри професійного розвитку педагогічних працівників. Лист МОН України №1/9-466 від 21.08.2020);

положення: Про міський інформаційний банк даних м. Маріуполя «Обдаровані діти» (2011), Про регіональну Програму розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки» (2016).

Для вирішення поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: спостереження для виявлення стану проблеми в педагогічній теорії та практиці; аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації з метою вивчення теоретичного підґрунтя феномену обдарованості дитини; контент-аналізу для вивчення нормативно-правової бази підтримки та розвитку учнівської творчості; педагогічного експерименту з метою моніторингу творчої активності учнівства у процесі навчання на засадах імерсійності.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вперше обґрунтовано та запропоновано для застосування в організації науково-дослідницької діяльності учнів метод імерсії; розроблено алгоритм розбудови системи роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості на засадах імерсії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що було розроблено «Методику організації науково-дослідницької діяльності учнів на засадах імерсії», яку реалізовано в практиці роботи Маріупольського міського технологічного ліцею.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались на 14 науково-методичних конференціях, нарадах, засіданнях різного рівня, зокрема: *міжнародних* – Міжнародній науково-практичній конференції «Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства» (09 листопада 2016 р., Маріуполь), Міжнародній науково-практичній конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» (3–10 липня 2017 року, м. Чорноморськ), IX Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді» (7-8 грудня 2017 р., м. Одеса), V Міжнародній науково-практичній конференції «Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура» (Маріуполь, 15 листоп. 2019 р.); *Всеукраїнських конференціях, у тому числі з міжнародною участю* – IV Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події» (Львів, 30.09.2015 – 03.10.2015), III-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток обдарованості дітей в умовах інноваційного освітнього простору» (23-24 лютого 2017 р., м. Івано-Франківськ), IX Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості» (20-21 квітня 2017 року, м. Березани), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Нова українська школа в умовах викликів сучасності» (11 квітня 2019 року, Маріуполь), II Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Нова українська школа: початок реформ» (27 березня 2020 р., Маріуполь), Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Підтримка та супровід обдарованих учнів в сучасному інформаційно-освітньому просторі» (Київ, 27 жовтня 2020 р.), у тому числі на семінарах Маріупольського науково-методичного центру (2015, 2017), міському професійному конкурсі «Педагогіка творчості», Всеукраїнському конкурсі «Учитель року» у номінації «українська

мова і література» (2017-2018н. р., 2020-2021 н. р.), регіональному конкурсі «Найкращі вчителі Приазов'я – 2018» (2018), регіональному технопарку «Нова українська школа в умовах сучасної освітньої парадигми» (2020), проєкті Департаменту освіти Маріуполя та ТОВ «ТРО «Маріупольське телебачення»» «ОНЛАЙН УРОКИ для учнів 5-10 класів» (2020).

Публікації. Результати дослідження викладено в 12 тезах конференцій, 2 статтях.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 153 сторінок, основний зміст викладено на 107 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ДИТЯЧА ОБДАРОВАНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Психолого-педагогічні аспекти дитячої обдарованості

Важливим етапом вивчення будь-якої проблеми є чітке визначення базових понять дослідження, до яких відносимо такі: *«обдарованість»*, *«талант»*, *«геніальність»*, *«здібності»*, *«задатки»*.

Зауважимо, що на сьогодні, незважаючи на значний досвід роботи з обдарованими дітьми, не існує універсального, визнаного і прийнятого всіма дослідниками визначення поняття «обдарованість», єдиного підходу до його визначення і до розробки загальноприйнятої концепції обдарованості. Одним із провідних у сучасному трактуванні проблем обдарованості в західній науці є неодноразово розкритиковане ще на початку ХХ століття визначення, запропоноване В. Штерном, який розумів обдарованість як загальну здатність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги, як загальну здатність психіки пристосовуватися до нових завдань і умов життя. [2; 27]. Сучасні дослідження в цій галузі пов'язані з психологією індивідуальних відмінностей.

Широке використання в науковій літературі терміна «обдарованість» пов'язане з періодом утвердження педагогіки, а потім і психології як самостійних наук. Коренем слова «обдарованість» є «дар», тому як в українській, російській, так і в англійській (gifted) мовах це поняття має однозначне трактування – подарунок. Визнаючи можливість існування такого дару, ми визнаємо факт існування індивідуальних розходжень між людьми, які зумовлені не тільки впливом навколишнього середовища та виховання, але й іншими, можливо, на сьогодні ще не відомими чинниками. Природно, що одним із найважливіших питань, яке хвилювало вчених протягом багатьох століть, була проблема походження цього дару [1, с. 84].

В основу розуміння інтегрального явища обдарованості лягли психологічні концепції інтелекту, творчості і мотивації іспанського філософа і лікаря Хуна

Уарте та розуміння здібностей як спонтанної активності душі німецького вченого-енциклопедиста Крістіана Вольфа [19]. Однак до XIX століття такого поняття, як «обдарованість», не існувало, натомість за часів Платона, і пізніше, використовували слово «геніальність» (від лат. «genius» – «дух»), визнаючи її за Божий Дар (Платон, Плотін, Посідоній, Сенека) [19; 29]. Але вже тоді існував і протилежний погляд (Геракліт, Аристотель): усі люди розумні і розвиток їхніх талантів залежить від виховання й навчання. Так, саме Аристотель уперше наголосив на важливій ролі педагогів в навчанні обдарованих дітей [29, с. 37].

Суперечки стосовно божественної або земної сутності геніальності продовжувались. Іспанський філософ і лікар Хуан Уарте висунув ідею щодо відбору дітей за обдаруваннями і обов'язкового навчання їх у тих сферах знань, до яких вони мають схильність. Основоположник емпіризму, провісник епохи Просвітництва, англійський філософ Френсіс Бекон, стверджував, що істинні знання можна отримати з чуттєвого досвіду, а обдарованість – це поєднання інтелекту, свободи волі, уяви та передбачення. Французький філософ Рене Декарт зі своєю концепцією «вроджених ідей» заперечував важливість досвіду та вважав обдарованість природним феноменом. Його послідовниками були німецький вчений та філософ Г. Лейбніц, німецький вчений та публіцист Г. Ліхтенберг, шотландський філософ Ф. Хатчесон та інші. Британський педагог і філософ Джон Локк всупереч декартівській філософії, стверджував, що люди народжуються без вроджених ідей, їх розум є «чиста дошка» («*tabula rasa*»), і знання ґрунтується на досвіді, що був отриманий через чуттєве сприйняття. Французький літератор і філософ К. Гельвецій вважав, що розум є не даром природи, а результатом виховання, всі люди є обдарованими і мають однакові здібності до розумової праці. Французький філософ-просвітник Жан-Жак Руссо підтримував природні витoki обдарованості, але повністю заперечував позитивний вплив оточення і вчителів на розвиток обдарованих дітей [29; 105].

Вагомий внесок в дослідження обдарованості зробив німецький філософ Іммануїл Кант, який зазначав, що талант – це здібність до навчання, так звана «академічна обдарованість», а геніальність – це здатність творити, оригінальність,

те, чому не можна навчитися, вона проявляється лише в мистецтві. Але пізніше оригінальність він поєднує з розумом та здібністю до навчання. Німецький філософ XIX століття Георг Гегель, як і Кант, чітко розмежовує талант і геніальність, визнає важливість їх розвитку. Інший німецький філософ Артур Шопенгауер вбачає сутність геніальності в розвитку споглядального пізнання. На його думку, талант відрізняється швидкістю і правильністю мислення, тоді як геній іде вглиб і бачить інший світ – світ сутностей. Тобто А. Шопенгауер, як і І. Кант, були біля витоків когнітивного напрямку вивчення феномену обдарованості [29].

Уперше термін «обдарований» у значенні «геній» у 1839 році використав А. Трей. Наступне століття вчені більшості розвинутих країн світу вивчали відмінності у розумових здібностях дітей-однолітків. У другій половині XIX століття одним із перших, хто запропонував орієнтуватися при визначенні обдарованості на особливості сенсорних процесів, був англійський антрополог Френсіс Гальтон. Він висунув ідею, що «геніальність – результат дії спадкових факторів і передається біологічним шляхом», але для розвитку таланту необхідне ще сприятливе середовище [28; 29].

З початку XX століття стали розроблятися ідеї інтелектуальної обдарованості. У 1904 р. французькими ученими Альфредом Біне та Теодором Симоном були розроблені тести з визначення розумових здібностей. Цілих тридцять років тривало унікальне психолого-педагогічне дослідження американського професора Льюїса Термена у галузі інтелектуальної обдарованості дитини, яке базувалося на ідеях А. Біне і уточнювало уявлення про психологію обдарованості. Створивши тест «шкала Стенфорд-Біне», Термен прийшов до обґрунтування своєї теорії первинних розумових здібностей, до яких він відносив: словесне розуміння, швидкість мови, числові обчислення, просторові відносини, асоціативну пам'ять, швидкість сприйняття, логічне (індуктивне) мислення, але ж основним чинником обдарованості він вважав, як і Гальтон, спадковість [28; 29].

У середині ХХ століття з'явилися дослідження Г. Айзенка щодо визначення рівня інтелектуального розвитку людини. Результати тестів інтелекту – коефіцієнт інтелекту «IQ» – тривалий час вважалися показником інтелектуальних здібностей дитини. Однак опубліковані дослідження П. Торренса довели, що у вирішенні складних проблем не завжди досягають успіху діти, що мають високий показники «IQ». [28].

Англійський психолог Чарльз Спірмен розробив цикл методів для вимірювання структури інтелекту та запропонував його двофакторну теорію, згідно з якою він виділяв фактори загальної обдарованості та спеціальних здібностей, потрібних для вирішення завдань в окремих сферах науки та культури. Опонентом Ч. Спірмена був Луїс Терстоун, який заперечував наявність загальної основи розумових дій та вважав, що певний інтелектуальний акт є результатом взаємодії безлічі окремих чинників. Він розробив багатофакторну модель інтелекту, що базується на дванадцяти факторах, сім з яких одержали назву «первинні розумові здібності»: словесне розуміння; мовленнєва швидкість; числовий фактор; просторовий фактор (успішність і швидкість сприйняття просторових відносин; мислення та маніпулювання зоровими уявленнями в тривимірному просторі); асоціативна пам'ять; швидкість сприйняття (вербальний («сприйняття клерка») і «подібний» підфактори); індуктивний чинник. Американський психолог Джой П. Гілфорд, автор моделі структури інтелекту, відкидав погляди Ч. Спірмена на інтелект, але підтримував ідеї Л. Терстоуна. Американський педагог-психолог Марія Мікер (Mary N. Meeker) вперше в 1971 році застосувала структуру інтелекту Гілфорда до освітнього процесу, згідно з цією концепцією були створені програми навчання, які раціонально планувати освітній процес і направляти його на розвиток здібностей [28; 29].

Американський професор психології Джозеф Рензулі в 1978 році запропонував визначення обдарованості на основі трьохкільцевої концепції: інтелектуальні здібності вище середнього рівня, висока цілеспрямованість (мотивація) і творче мислення. Він також припускав, що на розвиток обдарованої дитини впливають особистісні фактори (самосвідомість, характер, прагнення до

успіху) та фактори середовища (батьки, школа, оточення, здоров'я та талан). Він наголошував, що таким дітям потрібний широкий спектр освітніх програм і послуг, які не надаються в рамках звичайного навчання [29, с. 48].

П. Торренс використовує аналогічну тріаду: творчі здібності, творчі уміння, творча мотивація. Розроблені ним методики діагностики креативності широко застосовуються у всьому світі для ідентифікації обдарованих дітей. [1, с. 86].

З ідеями Дж. Рензуллі багато в чому перетинається «мультифакторна модель обдарованості» Ф. Монкса [106]. Автор не розділяє креативність та інтелект і пропонує дещо інші параметри: мотивацію, креативність та виключні здібності. Така модель відрізняється універсальністю: вона дозволяє пояснювати часткові прояви обдарованості у різних сферах (спеціальна обдарованість). Д. Фельдх'юсен пропонує модифікований варіант моделі Дж. Рензуллі, доповнюючи її «Я»-концепцією та рівнем самоповаги [1, с. 87]. А ось на думку Р. Стернберга, навіть поєднання коефіцієнта інтелекту з креативністю та мотивацією не забезпечує феномен обдарованості індивіда. Він має набагато більше проявів, і тільки вчитель зможе керувати формами його реального вияву [28; 106].

У 1983 році професор психології Абрам Танненбаум запропонував «психосоціальну» модель обдарованості та визначив чотири категорії талантів, а обдарованість визначив як «психологічний феномен, який може проявити себе в одному з таких талантів», здатність виконувати роботу, яка покращує моральне, фізичне, емоційне, соціальне, інтелектуальне або естетичне життя людства [29, с. 48].

Американський психолог Говард Гарднер, автор «Теорії множинних інтелектуальних здібностей», у 1999 року визначив вісім здібностей людини: 1) лінгвістичні; 2) логіко-математичні; 3) просторові; 4) музичні; 5) тілесно-рухові; 6) міжособистісні; 7) внутрішньоособистісні; 8) натуралістичні. А також неофіційно виділяє ще екзистенційну (здатність людини сприймати і продукувати незаперечну цінність, що не має матеріального змісту, до якої відносяться: любов,

краса і божественність) та педагогічну (психологічні особливості особистості, які є умовою досягнення нею високих результатів у навчанні та вихованні дітей) [15, с. 216].

Американські професори психології Роберт Штернберг і Роберт Вагнер у 1982 році виявили, що ключовою психологічною основою обдарованості є інтуїтивні навички, які складаються з трьох процесів: 1) Відділення цінної інформації від непотрібної. 2) Об'єднання розрізнених фактів в єдине ціле. 3) Зв'язування знов отриманої інформації з інформацією, що засвоєна раніше. Особливо вони виділяли здатність знаходити рішення для поставлених завдань і вважали обдарованим такого учня, який швидко опановує інформацію і володіє інтуїцією [29, с. 50].

Колумбійська група (США) в 1991 році визначила обдарованість як асинхронний розвиток, при якому незвичайні когнітивні здібності разом з підвищеною працездатністю створюють внутрішній світ і свідомість, які якісним чином відрізняються від норми. Асинхронізм тим вище, чим вище інтелектуальні здібності людини. Але унікальність обдарованих робить їх особливо вразливими і вимагає корегування підходів до виховання, навчання та консультування для їх оптимального розвитку [29, с. 50-51].

На сьогодні існує більше ста визначень поняття «обдарованість». Останнім часом для визначення обдарованості і талановитості застосовують формулу, запропоновану Комітетом з питань освіти США, яка враховує також академічні успіхи особистості. За їх визначенням, «обдарованість – це якість людської особистості, яка може бути виявлена професійно підготовленими людьми і визначається трьома взаємопов'язаними параметрами: випереджальним розвитком пізнання, психологічним розвитком та фізичними даними» [1, с. 85-86].

Вітчизняні дослідження навчання обдарованих і талановитих дітей за радянських часів були включені в систему міжнародних досліджень, проте тимчасово припинилися через заборону педології як науки в 1936 році. Пізніше праці радянських психологів Б. М. Теплова, О. М. Леонтьєва, Н. С. Лейтеса, Я. А. Пономарьова, С. Л. Рубінштейна, О. М. Матюшкіна та інших надали багатий

матеріал з проблем психології творчості, загальних і спеціальних здібностей, психофізіології тощо. Але єдиної концепції або визначення обдарованості розроблено не було. Професор психології Б. М. Теплов вважав обдарованість якісно своєрідним поєднанням здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності (1940 р.) [18, с. 29]. За визначенням російського психолога Н. С. Лейтеса, обдарованість дитини – це більш висока, ніж в його однолітків, за інших рівних умов, сприйнятливність до вчення і більш виражені творчі прояви. «Поняття «обдарованість» походить від слова «дар» і означає особливо сприятливі внутрішні передумови розвитку» [48, с. 17].

«Робоча концепція обдарованості» російських дослідників Д. Б. Богоявленської та В. Д. Шадрікова визначала обдарованість як системну, динамічну впродовж життя якість психіки, що визначає можливість досягнення людиною високих результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми [7].

Український психолог В. О. Моляко запропонував «реєстр визначень» сутності творчого обдарування та його рівнів, а саме:

- задатки – спадкові анатомо-фізіологічні особливості, на основі яких розвиваються здібності творчо обдарованої особистості;
- нахили – ставлення, конкретна вибіркова спрямованість особистості на певну діяльність, що ґрунтується на інтересах, постійних потребах виконання певної діяльності, прагненні її удосконалення, що становить основу покликання;
- здібності – індивідуально-психологічні властивості особистості, які дають їй змогу більш успішно виконувати певну діяльність з її конкретними завданнями і проблемами;
- загальні здібності – індивідуальні властивості особистості, які лежать в основі оволодіння будь-якою діяльністю і її реалізації;
- спеціальні здібності – конкретні властивості особистості, які дозволяють їй оволодіти і виконувати певну діяльність;

- творчі здібності – що дають змогу успішно виконувати будь-яку або конкретну (наприклад, літературну) творчу діяльність;

- обдарованість – специфічне поєднання здібностей, інтересів, потреб, що дає можливість виконувати певну діяльність на якісно новому, високому рівні, який значно піднімається над умовним середнім рівнем;

- творча обдарованість – здатність особистості успішно розв'язувати творчі завдання, виконувати творчу діяльність більш оригінально, ніж за наявності «простих» творчих здібностей;

- талант – система якостей, властивостей особистості, які дають їй змогу досягати значних успіхів в оригінальному виконанні творчої діяльності;

- геніальність – системна характеристика особистості, що свідчить про надоригінальність її досягнень, про дуже суттєве переважання нею рівня звичайної, творчої і, навіть талановитої діяльності [56, с. 26].

Досліджуючи структуру творчої обдарованості, В.Моляко виокремлює шість її основних параметрів, а саме: I – сферу реалізації обдарованості, її переважаючий тип; II – вияви творчості; III – вияви інтелекту; IV – динаміку діяльності; V – рівні досягнень; VI – емоційну забарвленість [56].

Більшість сучасних вітчизняних дослідників схиляється до думки, що основою обдарованості є здібності – сукупність індивідуально-психологічних особливостей, які є умовою успішного, високоякісного виконання людиною певної діяльності і зумовлюють різницю в динаміці оволодіння потрібними для неї знаннями, вміннями та навичками [1, с. 84].

Природними можливостями для розвитку здібностей є задатки, які зумовлюються спадковістю, а також біологічними умовами розвитку індивіда. Здібності є продуктом суспільно-історичного розвитку людей. У процесі спільної праці, навчання і виховання реалізуються, розвиваються і зазнають змін природні задатки людини. Здібності поділяються на види за змістом та характером конкретної діяльності. Розрізняють загальні (здатність до широкого спектру різноманітної діяльності) та спеціальні здібності, що відповідають окремій специфічній галузі діяльності. Ступенями розвитку здібностей є обдарованість,

талант і геніальність [89]. І якщо геніальність – це доля небагатьох, то здібностями до певних видів діяльності і здатністю до творчості може і повинен оволодіти кожний. Для цього треба спрямувати зусилля на саморозвиток.

Обдарованість – це природні схильності до певного виду діяльності і задатки, розвинуті відповідним вихованням, високий рівень розвитку здібностей людини, завдяки чому вона досягає значних успіхів у певних галузях діяльності. Розрізняють обдарованість технічну, художню, артистичну та ін. [89].

Обдарованість розвивається у процесі виховання, навчання, трудової діяльності. Розвиток обдарованості людей залежить від умов матеріального життя суспільства, його культури, панівних у ньому суспільних відносин. Тому антинауковими вважаються фаталістичні погляди на обдарованість як на властивість, нібито притаманну лише деяким «обраним» індивідам. І слова Дені Дідро: «Генії падають з неба» виражають, на думку В. Ефроїмсона, швидше безмежний подив перед феноменом геніальності, який завжди відчувало і відчуває людство [1, с. 84].

Вітчизняна дослідниця Л. Липова на основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних учених сформулювала поняття «обдарованість» як комплекс задатків і здібностей, що за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльностей) порівняно з іншими людьми. Отже, обдарованість – це інтеграція різних здібностей з метою досягнення позитивних результатів у конкретній діяльності [49].

Український педагогічний словник (1997 р.) визначає обдарованість як «індивідуальну потенційну своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягнути значних успіхів у певній галузі діяльності» [16, с.235].

В. Войтко визначає обдарованість як «високий рівень задатків та схильностей, результат і свідчення високого інтелектуального розвитку людини» [8]. Таким чином, головним показником обдарованості розглядають інтелект, звужуючи поняття «обдарованість» до поняття «інтелектуальна обдарованість».

О. Кульчицька стверджує, що обдарованість – це явище складне, комплексне, яке включає набір когнітивних, сенсорних та особистісних якостей

людини. На її думку поняття обдарованості містить такі основні компоненти: високий інтелектуальний рівень, здатність людини до творчості та наполегливість, яка становить основну якість особистості, своєрідний «сплав» бажання досягти успіху, емоційну захопленість справою та інтерес до тієї галузі знань, якою займається людина [46].

Серед сучасних концепцій обдарованості О. Є. Антонова виділяє найбільш визнану модель, яка складається з трьох компонентів: здібностей (загальних та спеціальних), що сягають рівня розвитку, вищого за середній, креативності особистості; мотивації (спрямованості, наполегливості) особистості до певного виду діяльності [1, с. 90].

Важливою особливістю сучасного розуміння обдарованості є те, що вона розглядається не як статична, а як динамічна характеристика (Ю. Бабаєва, А. Савенков та інші). Обдарованість реально існує лише у розвитку. Таке розуміння призвело до створення теоретичних моделей обдарованості, які разом з чинниками, що характеризують потенціал особистості, включають чинники середовища [92]. В. Юркевич стверджував, що обдарованим дітям необхідне особливе виховання, спеціальні, індивідуальні навчальні програми, спеціально підготовлені вчителі [104].

Підсумовуючи різні наукові точки зору щодо природи обдарованості, О. В. Михайленко відзначає, що в узагальненому вигляді дитяча обдарованість визначається як підвищений рівень розвитку однієї або декількох здібностей, на основі яких дитина має можливість досягати надвисоких успіхів у соціально значущих видах діяльності і які тим самим виділяють її серед інших представників певної вікової групи [52].

За допомогою методу контент-аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових праць дослідниця виокремлює 14 основних ознак поняття «обдарованість» та доходить висновку, що це поняття окреслює значне коло різних значень, а саме: системна якість психіки, яка розвивається протягом усього життя, визначає можливість досягнень людиною виключно високих результатів в одній чи декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми; здатність до видатних

досягнень у будь-якій соціально значимій сфері людської діяльності, а не тільки в академічній галузі; ступінь вираження таланту; одна з ключових суб'єктних детермінант активності людини, що забезпечує високий рівень цієї активності; уявлення про спадкові передумови, про рівень розумового розвитку, що характеризує кожну людину; досягнення і можливість досягнень (тобто необхідність урахування і тих здібностей, що вже проявилися, і тих, які можуть проявитися).

На підставі останнього значення О. Є. Антонова виокремлює потенційну та актуальну обдарованість. Потенційна обдарованість – це психологічна характеристика особистості, що підтверджує наявність певних визначених психічних можливостей (потенціалу) для високих досягнень у тому чи іншому виді діяльності, який не може бути реалізованим на цей момент часу з причини їхньої функціональної недостатності. Актуальна обдарованість – це психологічна характеристика особистості, яка демонструє наявність таких показників її психічного розвитку, що проявляються у більш високому рівні виконання людиною діяльності у конкретній предметній галузі порівняно з віковою і соціальною нормою [1, с. 90-92].

Отже, на основі проведеного категорійного аналізу, схилиємося до сформульованого О. Є. Антоною визначення поняття обдарованості як до такого, що максимально узагальнює і врівноважує сучасні світові освітні тенденції та наукові нароби та відповідає нашим поглядам на проблему. Тож далі під обдарованістю будемо розуміти індивідуальну потенційну своєрідність внутрішніх (задатки), зовнішніх (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я»-концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно «середній», завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [1, с. 93].

Дослідники виділяють шість галузей або сфер обдарованості (таланту): 1) інтелектуальна сфера; 2) сфера академічних досягнень (читання; математика;

природознавство); 3) творчість (креативність); 4) спілкування і лідерство; 5) сфера художньої діяльності (образотворче мистецтво); 6) рухова сфера.

Обдарована особистість, як правило, характеризується високими досягненнями у сфері, що відповідає її обдарованості, а процес її розвитку і результати її діяльності мають унікальний характер.

Для оцінки обдарованості та диференціації її проявів використовуються певні критерії, серед яких виокремлюються як якісні, так і кількісні аспекти. Наявність якісних характеристик обдарованості передбачає виділення різних якісно своєрідних її видів відповідно до специфіки психічних можливостей людини та особливостей їхнього вияву в певних видах діяльності. Аналіз кількісних характеристик обдарованості дозволяє описати ступінь вираженості психічних можливостей людини.

Наведемо класифікацію видів обдарованості (за критеріями), запропоновану О. Є. Антоною:

1. За широтою прояву в різноманітних видах діяльності – загальна та спеціальна обдарованість;

2. За типом передбачуваної діяльності й сферами психіки, що її забезпечують: *у практичній діяльності*: обдарованість у ремеслах (професійна), спортивна (психомоторна), організаційна (лідерська); *у теоретичній діяльності*: інтелектуальна обдарованість різної спрямованості; *у художньо-естетичній діяльності*: хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча, музична; *у комунікативній діяльності*: лідерська, атрактивна; *у духовно-ціннісній діяльності*: створення нових духовних цінностей і змістів, служіння людям.

3. За формами прояву – явна і прихована обдарованість;

4. За особливостями вікового розвитку: стабільна та вікова (згасаюча з часом); рання та пізня обдарованість;

5. За мірою сформованості обдарованості: інтенсивністю прояву – обдаровані, високообдаровані, виключно або особливо обдаровані (таланти й вундеркінди); темпом психічного розвитку – обдаровані з нормальним темпом

вікового розвитку або ж із значним його випередженням; особистісними, гендерними (соціально-статевими) та іншими особливостями [1, с. 95-98].

О. В. Михайленко звертає увагу на специфічні особливості обдарованих дітей, котрі можуть викликати складнощі та непорозуміння у процесі їхнього навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: ворожість до школи (може з'являтися через невідповідність навчального плану здібностям та інтересам дітей); ігрові інтереси (відмінні від «звичайних» однокласників); нонконформізм (унаслідок готовності відмовитися від соціальних стандартів, які суперечать їх інтересам або здаються безглуздими); занурення у філософські проблеми (вважається, що для обдарованих дітей характерно замислюватись над такими явищами, як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування і філософські проблеми); невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком (дисинхронію розвитку відмічають більшість дослідників обдарованості) [52].

Крім того, виділяють такі фактори, як перфекціонізм або прагнення до досконалості, пов'язане із цим відчуття незадоволення (що може спричинити відчуття власної неадекватності і низьку самооцінку); нереалістичні цілі, що ставлять перед собою талановиті діти і, не досягаючи яких, відчувають розчарування у власних силах; надчутливість (здатність глибоко сприймати зауваження та навіть нейтральні репліки як вияв неприйняття себе оточенням); потреба в увазі дорослих (у силу природної допитливості і прагнення до пізнання обдаровані діти нерідко монополізують увагу вчителів, батьків і інших дорослих); нетерпимість до дітей, які стоять нижче від них в інтелектуальному розвитку, тощо.

Усі перераховані фактори можуть спричинити відчуження дитини від найближчого середовища, що, в свою чергу, викликає дезадаптацію та поширення девіантних форм поведінки [61].

Зважаючи на вказані фактори, в освітньому процесі актуальним стає розпізнання обдарованої дитини, відмежування її від помилкового визначення як

педагогічно занедбана, дитина з девіантною поведінкою тощо. Наведемо перелік особливостей, за якими можна розпізнати обдаровану дитину.

Ознаки обдарованості – це ті особливості обдарованої дитини, які проявляються в її реальній діяльності й можуть бути оцінені під час спостережень за її діями. Ознаки явної обдарованості зафіксовані у визначенні й змісті компонентів і пов'язані з високим рівнем виконання діяльності. Разом з тим ознаки обдарованості охоплюють два аспекти поведінки обдарованої особистості – інструментальний, що характеризує ставлення людини до дійсності й до своєї діяльності, а також мотиваційно-ціннісний [97].

I. Інструментальний аспект поведінки обдарованої особистості може бути окреслений таким ознаками:

1. Наявність специфічних стратегій діяльності. Способи діяльності обдарованої дитини забезпечують її особливу, якісно своєрідну продуктивність. При цьому виділяють три основних рівні успішної діяльності, кожен з яких пов'язаний зі специфічною стратегією її здійснення: а) швидке засвоєння діяльності й висока успішність її виконання; б) використання й винайдення нових способів діяльності в умовах пошуку рішень у заданій ситуації; в) постановка нових цілей діяльності за рахунок глибокого оволодіння предметом, що приведе до нового бачення ситуації й пояснює появу раптових ідей і рішень; багатство ідей, навіть фантастичних. Для поведінки обдарованої дитини характерний останній рівень успішності: новаторство як вихід за межі вимог виконання завдання.

2. Формування якісно своєрідного стилю діяльності, що виражається в схильності «все робити по-своєму» й пов'язаного з властивою обдарованій дитині самодостатністю системи саморегуляції. Індивідуалізація способів діяльності виражається в елементах унікальності її продукту.

3. Висока структурованість знань, уміння бачити предмет, що вивчається, в системі, здатність бачити складне в простому, а в складному – просте.

4. Особливий тип освіченості може виявитися як у високій швидкості й легкості навчання, так і в повільному темпі навчання, але з наступним швидким застосуванням структури знань, уявлень, умінь.

5. Яскраво виражена працелюбність.

II. Мотиваційно-ціннісний аспект поведінки обдарованої дитини може бути охарактеризований такими ознаками:

1. Підвищена, вибіркова чутливість до певних характеристик предметної діяльності (знаків, звуків, кольорів, технічних складників і т.ін.) або до певних форм власної активності (фізичної, пізнавальної, художньо виразної), що супроводжується, як правило, переживаннями почуття задоволення.

2. Яскраво виражений інтерес до тих чи інших занять або сфер діяльності, надзвичайно високе захоплення будь-яким предметом, заглиблення в ту чи іншу справу. Наявність такої інтенсивності у певному виді діяльності має своїм наслідком вражаючу наполегливість і працелюбство, підвищену пізнавальну потребу, яка виявляється в ненаситній допитливості, а також у готовності за власною ініціативою виходити за межі вихідних видів діяльності.

3. Переваги парадоксальної, суперечливої й невизначеної інформації, неприйняття стандартних, типових завдань і готових порад.

4. Висока критичність до результатів власної праці, схильність ставити надважкі цілі, прагнення до досконалості.

О. Є. Антонова зазначає, що поведінка обдарованої дитини зовсім не обов'язково має відповідати одночасно всім перерахованим вище ознакам. Наявність навіть однієї з цих ознак повинна привернути увагу вчителів, соціальних педагогів і мотивувати їх на ретельний і тривалий за часом аналіз кожного конкретного випадку [1, с. 98-100].

Складність феномену обдарованості обумовлює специфіку роботи, педагогічні та психологічні труднощі, пов'язані з різноманітністю видів обдарованості, безліччю суперечливих теоретичних підходів і методів її визначення, варіативністю сучасної освіти, а також надзвичайно недостатнім

числом фахівців, професійно та особистісно підготовлених до роботи з різними категоріями обдарованих дітей в освітніх установах.

Одним із важливих завдань, які стоять перед закладами загальної середньої освіти сьогодні, є соціально-педагогічна підтримка та захист обдарованих дітей за допомогою створення умов, за яких здібності кожної дитини мають отримати максимальний розвиток. Як зазначає О. В. Михайленко, процес нівелювання ознак обдарованості збігається, в основному, з періодом шкільного дитинства. Отже, дуже важливим є питання соціально-педагогічної підтримки дітей, що мають ознаки обдарованості, у системі освітньої взаємодії, її інтегративна регуляція, спрямована на забезпечення соціальної адаптації такої дитини, її емоційного благополуччя, розвиток складових її обдарованості, протидію нівелюючих її обставин. Дослідник зауважує, що навчальна діяльність, через свою високу регламентованість, викликає активний опір у свідомості школярів, яким притаманні надмотивація, прагнення до досягнень та високий творчий потенціал, тобто обдарованих дітей [52].

Сучасна педагогіка сформувала як погляди на дитячу обдарованість, так і підходи до роботи з обдарованими дітьми. Проте практика безпосередньої взаємодії вчителя й обдарованого учня в системі роботи закладу освіти часто демонструє розбіжність між теоретичними викладками та реально дієвими методами й прийомами. Як наслідок, виникають складні педагогічні ситуації невідповідності психологічного, педагогічного й управлінського інструментарію і дійсних потреб обдарованої дитини.

Наявність талановитих дітей у школі підвищує її статус та авторитет, коли вони беруть участь у конкурсах, олімпіадах та змаганнях. З іншого боку, складаються передумови надмірної експлуатації обдарованих дітей, що вкупі з їхньою лабільністю, емоційною непередбачуваністю, ворожістю по відношенню до будь-яких норм та обмежень, які набувають форм відкритого саботажу, завзятих емоційних випадів стосовно вчителів, робить взаємини між обдарованими дітьми та педагогічним колективом дуже напруженими. Протестні форми поведінки таких дітей підвищують їх авторитет серед однолітків, особливо

підліткового віку. Але стати дійсно «своїми» їм заважають певні специфічні особливості та захоплення, які є нецікавими та незрозумілими для інших дітей.

О. В. Михайленко зауважує, що обдаровані діти демонструють більш високий рівень тривожності у навчальній взаємодії порівняно з іншими дітьми. Тому в закладі загальної середньої освіти особливо актуальним є питання створення системи соціально-педагогічного (додамо: психолого-педагогічного) супроводу обдарованих учнів, котра сприяла б максимально повному розкриттю здібностей кожного вихованця [52].

Таким чином, проблема обдарованості має багатовікову історію, еволюція поняття обдарованість та суміжних із ним (талант, геніальність, здібності, задатки) пов'язана з розвитком педагогіки і психології і становленням як наук. Обдарована дитина потребує підвищеної уваги педагогів, психологів, соціальних робітників, задача яких здійснювати супровід і сприяти якнайповнішому розкриттю й розвитку дитячої обдарованості.

1.2. Нормативно-правові та управлінські аспекти роботи з обдарованою дитиною

Нормативно-правове регулювання роботи з обдарованими дітьми в Україні здійснюється на різних рівнях влади через відповідні законодавчі та нормативно-правові акти.

Верховна рада України: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про повну загальну середню освіту»; Закон України «Про дошкільну освіту»; Закон України «Про позашкільну освіту».

Президент України: Указ Президента України від 24 квітня 2000 року № 612 «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді»; Указ Президента України від 22.03.2002 № 284 «Про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості», Указ Президента України від 09 листопада 2007 року № 1078 «Про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика», Указ Президента України від 28 листопада 2007 року № 1155 «Про деякі заходи щодо піднесення ролі української мови», Указ Президента України від 30 вересня 2010

року № 927 «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», Указ Президента України від 30 вересня 2010 року № 928 «Про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка».

Міністерство освіти і науки України: Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи (ухвалено рішенням колегії МОН 27.10.2016); накази; освітні програми; навчальні плани; положення про конкурси, олімпіади, турніри тощо; методичні рекомендації [51]; роз'яснювальні листи і т.ін.

На регіональному рівні нормативно-правове регулювання роботи з обдарованими дітьми здійснюють департаменти (управління) освіти і науки області та департаменти (управління) освіти і науки міста, ОТГ, методичні служби [88]. У Донецькій області: Концепція регіональної стратегії підтримки та розвитку дитячої обдарованості на період до 2020 року; Регіональна Програма розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі». У м. Маріуполі: Цільова програма «Обдаровані діти», затверджена рішенням міської ради № 6/8-611 від 21.06.2011р.; Положення про міський інформаційний банк даних «Обдаровані діти».

Розглянемо докладніше основні положення нормативно-правових і законодавчих документів.

Концепцією нової української школи, ухваленої рішенням колегії Міністерства освіти і науки України, проголошено основним завданням школи виховати самостійну особистість, здатну до саморозвитку і самовдосконалення впродовж життя [59].

Право на якісну та доступну освіту проголошується ст. 3 Закону України «Про освіту», якою обумовлюється право на здобуття освіти впродовж життя, рівні умови доступу до освіти, до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів. Пункти 5 і 6 окреслюють соціальний захист здобувачів освіти та створення умов для здобуття освіти:

«5. Держава здійснює соціальний захист здобувачів освіти у випадках, визначених законодавством, а також забезпечує рівний доступ до освіти особам із соціально вразливих верств населення.

6. Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти» [84].

Проектом Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку деяких категорій осіб з особливими освітніми потребами» запропоновано до осіб з освітніми потребами відносити тих, «які здобувають спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів одного чи декількох класів, освітніх рівнів» [76].

Закон України «Про освіту» статтею 1 дає визначення термінам «індивідуальна освітня траєкторія», «індивідуальна програма розвитку», «індивідуальний навчальний план» та «психолого-педагогічний супровід», які забезпечують індивідуалізацію навчання здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами:

«9) індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план;

10) індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням

батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання;

11) індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів;

21⁻²) психолого-педагогічний супровід – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку» [84].

Розвиток обдарувань кожної дитини проголошується на всіх ланках освіти. Так, ст. 11 Закону України «Про освіту» наголошує, що метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок [84]. Закон України «Про дошкільну освіту» (ст. 6) принципами дошкільної освіти визначає зокрема: рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини; особистісно-орієнтований підхід до розвитку особистості дитини; демократизація та гуманізація педагогічного процесу; відповідність змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти особливостям розвитку та стану здоров'я дитини дошкільного віку [75].

Повна загальна середня освіта (с. 12 Закону України «Про освіту») має своєю метою всебічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [84].

Закон України «Про повну загальну середню освіту» визначає мету функціонування системи загальної середньої освіти для забезпечення: всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості,

яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» та державними стандартами [85, ст. 3].

Організація освітнього процесу спрямовується на виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей, визначених державними стандартами. Освітній процес організовується в безпечному освітньому середовищі та здійснюється з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб [85, ст. 10].

«Індивідуальна освітня траєкторія учня формується шляхом визначення власних освітніх цілей, а також вибору суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними: форм здобуття загальної середньої освіти; навчальних планів та програм; навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, у тому числі вибіркових, і рівнів їх складності; форм організації освітнього процесу, методів, засобів навчання; темпів засвоєння освітньої програми та/або послідовності вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів)» [85, ст. 14, п. 1].

«Індивідуальна освітня траєкторія учня реалізується з урахуванням необхідних для цього ресурсів, наявних у закладу (закладів) освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, зокрема тих, що забезпечують здобуття освіти за мережевою формою здобуття освіти. Індивідуальна освітня траєкторія учня реалізується на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану, що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем та/або його батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками.

Індивідуальний навчальний план учня має забезпечувати виконання ним освітньої програми закладу освіти та передбачати його участь у контрольних заходах, а також у разі необхідності враховує особливі освітні потреби учня, визначені за результатами комплексної психолого-педагогічної оцінки його розвитку.

Індивідуальний навчальний план може визначати відмінні від визначених освітньою програмою закладу освіти послідовність, форму і темп засвоєння учнем освітніх компонентів» [85, ст. 14, п. 2].

Законом України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 16) передбачено заохочення і відзначення учнів за особливі успіхи у навчанні, дослідницькій, пошуковій, науковій діяльності, культурних заходах, спортивних змаганнях тощо до учнів можуть застосовуватися різні види морального та/або матеріального заохочення і відзначення.

Види та форми заохочення і відзначення учнів у закладі освіти, зокрема нагородження похвальним листом, грамотою, золотою чи срібною медаллю, визначаються установчими документами закладу освіти та/або положенням про заохочення і відзначення учнів, що затверджується педагогічною радою закладу освіти. Рішення про заохочення (відзначення) учня приймає педагогічна рада закладу освіти з дотриманням принципів об'єктивності, справедливості, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, юридичні, фізичні особи так само можуть заохочувати та відзначати академічні та інші досягнення учнів [85].

З метою розширення можливостей розвитку дитячої обдарованості Законом України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 35) передбачено спеціалізовану освіту, забезпечують заклади спеціалізованої освіти:

мистецький ліцей – заклад спеціалізованої мистецької освіти, що забезпечує здобуття початкової та профільної мистецької освіти одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях;

спортивний ліцей – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття освіти спортивного профілю одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях;

військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття освіти військового профілю для осіб з 13 років одночасно із здобуттям базової та/або профільної середньої освіти;

науковий ліцей – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття базової та/або профільної середньої освіти наукового профілю;

професійний коледж (коледж) спортивного профілю – заклад спеціалізованої освіти спортивного профілю;

мистецький коледж – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття фахової передвищої мистецької освіти одночасно із здобуттям базової та профільної середньої освіти;

інші заклади спеціалізованої освіти, визначені законодавством» [85].

Також п. 4 ст. 35 Законом України «Про повну загальну середню освіту» зазначається, що за зверненням закладу освіти до реалізації освітньої програми залучаються інклюзивно-ресурсні центри, міжшкільні ресурсні центри та заклади позашкільної освіти [85].

Основними завданнями позашкільної освіти. Спрямованими на розвиток обдарованої особистості, є зокрема такі: вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду; створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів; задоволення освітньо-культурних потреб вихованців, учнів і слухачів, які не забезпечуються іншими складовими структури освіти; задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні і творчій самореалізації; пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів і слухачів [86, ст. 8].

Для реалізації поставлених завдань творчі об'єднання закладу позашкільної освіти класифікуються за трьома рівнями:

початковий рівень – творчі об'єднання загальнорозвиваючого спрямування, що сприяють виявленню здібностей, обдарувань вихованців, учнів і слухачів або розвитку їх інтересу до творчої діяльності;

основний рівень – творчі об'єднання, які розвивають стійкі інтереси вихованців, учнів і слухачів, дають їм знання, практичні уміння і навички, задовольняють потреби у професійній орієнтації;

вищий рівень – творчі об'єднання за інтересами для здібних і обдарованих вихованців, учнів і слухачів [86, ст. 12].

Державна підтримка обдарованої молоді врегульовується Указами Президента України.

Указом Президента України від 24 квітня 2000 року № 612 «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді» для збереження і розвитку творчого потенціалу нації, формування в суспільстві сприятливих умов для становлення особистості та підтримки обдарованої молоді передбачено заснувати (з 2001 року) гранти Президента України для обдарованої молоді.

Кабінет Міністрів України, на виконання Указу, має опрацювати два установчі документи: подати на затвердження Положення про гранти Президента України для обдарованої молоді і під час розроблення проєктів Державного бюджету України на 2001 і наступні роки передбачати виділення коштів на їх фінансування; підготувати та подати на затвердження Президентіві України цільову програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки, передбачивши в ній пріоритетні і першочергові заходи щодо розширення соціально-правових гарантій молоді, сприяння у здобутті освіти, залучення до наукової роботи, державного управління.

Крім того, Кабінет Міністрів України має вирішити питання про створення державного благодійного фонду підтримки обдарованої молоді; забезпечити щорічне проведення всеукраїнських учнівських і студентських олімпіад, творчих конкурсів, змагань; вжити заходів до активізації роботи спеціалізованих навчальних закладів для розвитку здібностей і обдарувань дітей та молоді, дитячих закладів культури, спортивних шкіл і секцій, позашкільних навчально-

виховних закладів, прискорити розроблення нормативно-правової бази для забезпечення діяльності таких закладів, не допускати їх скорочення та ліквідації; запровадити систему матеріального та морального заохочення педагогічних працівників, які займаються навчанням і вихованням обдарованої молоді, передбачивши створення для них належних умов праці, побуту, поліпшення житлових умов тощо; розширити практику створення спеціалізованих теле- і радіопрограм для молоді [74].

Міністерству освіти і науки України, Міністерству культури і мистецтв України, Міністерству охорони здоров'я України, Державному комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Державному комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, Національній раді з питань молодіжної політики при Президентові України необхідно: активізувати наукові дослідження з питань навчання і виховання обдарованих дітей, розробити методики і програми роботи з такими дітьми, розширити мережу експериментальних закладів для їх апробації; внести в установленому порядку узгоджені пропозиції щодо запровадження в Україні особистих карток учнів і студентів, за якими надаються пільги під час відвідування ними бібліотек, музеїв, театрів, виставок, спортивних заходів тощо [74].

Указом визначено дії регіональних, обласних, міських державних адміністрацій – розробити регіональні програми з питань роботи з обдарованою молоддю, в яких передбачити: збільшення видатків місцевих бюджетів на підтримку обдарованої молоді, забезпечення ефективної діяльності спеціалізованих навчальних закладів (гімназій, ліцеїв, колегіумів, шкіл мистецтв, спортивних шкіл тощо), поліпшення умов їх матеріально-технічного, фінансового і науково-методичного забезпечення; проведення регіональних молодіжних творчих конкурсів, олімпіад, спортивних та інших змагань; заснування регіональних фондів сприяння і підтримки розвитку творчої особистості, регіональних стипендій для заохочення талановитої учнівської і студентської молоді; заходи щодо створення належних умов праці, побуту, матеріального та морального заохочення педагогічних працівників, які займаються навчанням і

вихованням обдарованої молоді; надання всебічної підтримки громадським організаціям, творчим спілкам, програми яких спрямовані на роботу з обдарованою молоддю [74].

Указ Президента України від 30 вересня 2010 року № 927 «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» надав Українському державному центру «Мала академія наук України» Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України статус національного й перейменував його в Національний центр «Мала академія наук України»; надав підтримку Президента України Всеукраїнському конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України.

Кабінету Міністрів України вказувалося опрацювати разом із Київською міською державною адміністрацією та забезпечити вирішення в установленому порядку питання щодо надання Національному центру «Мала академія наук України» необхідних приміщень.

Регіональним, обласним, міським державним адміністраціям постановлено: вжити заходів щодо розширення мережі позашкільних навчальних закладів – територіальних малих академій наук учнівської молоді та вирішення питань розміщення таких закладів, їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; забезпечити вирішення в установленому порядку питання модернізації матеріально-технічної та навчально-методичної бази існуючих позашкільних навчальних закладів по роботі з обдарованою і талановитою учнівською молоддю. запровадити систему заохочень та підтримки переможців II і III етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів, I і II етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України, в тому числі шляхом заснування відповідних премій та стипендій.

Державному комітету телебачення та радіомовлення України постановлено забезпечити широке висвітлення заходів щодо розвитку і функціонування загальнонаціональної системи виявлення та підтримки талановитих і обдарованих

дітей та молоді, створення сприятливих умов для самореалізації творчої особистості [81].

З метою виявлення і розвитку в учнів творчих здібностей, інтересу до наукової (науково-дослідницької) діяльності, сприяння професійній орієнтації школярів в Україні проводяться різноманітні інтелектуальні змагання Всеукраїнського рівня відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 22.09.2011 № 1099, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2011 р. за № 1318/20056 [78].

Всеукраїнські учнівські олімпіади з навчальних предметів – це інтелектуальні змагання на освітньому просторі України, до яких щорічно залучається близько 3 млн. школярів. Наразі проводяться змагання з 26 навчальних предметів: українська мова і література, іноземні мови (англійська, іспанська, французька, німецька), правознавство, історія, економіка, математика, біологія, географія, астрономія, фізика, хімія, екологія, інформатика, інформаційні технології, трудове навчання (технології), мови та літератури національних меншин (російська, польська, угорська, румунська, болгарська, молдовська, новогрецька, іврит).

Для рівного доступу учнів навчальних закладів, що проживають і навчаються у сільській місцевості та населених пунктах, віддалених від навчальних та наукових центрів проводяться Всеукраїнські Інтернет-олімпіади з математики, фізики, хімії, біології, географії, економіки, інформатики, інформаційних технологій. Змагання відбуваються з використанням передових інформаційних та телекомунікаційних технологій, зокрема, шляхом передачі інформації через мережу Інтернет [78; 62].

Команди школярів України щорічно беруть участь у міжнародних учнівських олімпіадах. Мета цих змагань – пошук обдарованих юнаків і дівчат, зміцнення міжнародного співробітництва в галузі освіти і науки, розширення

гуманітарних контактів між державами світу, спрямованих на інтеграцію до європейського та світового освітнього простору, а також популяризація національної освіти. Це престижні інтелектуальні змагання, учасниками яких є обдаровані молоді люди з багатьох країн світу. Команди-учасниці міжнародних олімпіад від України формуються за підсумками IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад та відбірково-тренувальних зборів [62].

Шевченківським дням присвячений Всеукраїнський конкурс учнівської творчості, який проводиться згідно з Указом Президента України від 22.03.2002 № 284(284/2002) [72], відповідно до Положення про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури і мистецтв України, Державного комітету у справах сім'ї та молоді від 29.08.2003 № 585/529/875, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 9 вересня 2003 р. за № 779/8100 [77].

Метою Конкурсу є популяризація творчої спадщини Т. Г. Шевченка, утвердження його духовних заповідей як важливого чинника консолідації суспільства. Конкурс, присвячений Шевченківським дням, проходить під гаслом «Об'єднаймося ж, брати мої». Його основними завданнями є: активізація виховної та патріотичної роботи серед учнівської молоді; збереження і розвиток інтелектуального потенціалу України; державна підтримка талановитої молоді та творчої праці вчителів, викладачів, керівників студій тощо.

У Конкурсі можуть брати участь учні 5-11-х класів закладів загальної середньої, професійно-технічної освіти і закладів позашкільної освіти. Конкурс проводиться з 1 листопада поточного року до 25 лютого наступного року у чотирьох номінаціях: «Література», «Історія України і державотворення», «Образотворче мистецтво», «Декоративно-прикладне мистецтво» та в чотири етапи. Всеукраїнське журі Конкурсу підбиває підсумки та визначає по 27 переможців у кожній номінації (серед учнів випускних класів (курсів) визначається не більше 6 переможців) [10; 77].

Відповідно до Положення про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка [80], затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 р. № 571 щорічно проводиться низка заходів, яка дає можливість виявити філологічно обдарованих дітей.

Метою Конкурсу є вшанування творчої спадщини Тараса Григоровича Шевченка, стимулювання учнівської та студентської молоді до вивчення української мови і літератури. Основними завданнями Конкурсу є: виявлення творчо обдарованої молоді та розвиток її потенціалу; виховання у молодого покоління поваги до мови і традицій свого народу; виявлення майбутньої плеяди митців художнього слова.

Конкурс проводиться щороку з 1 жовтня до 10 березня. У Конкурсі можуть брати участь учні 5-11 класів закладів загальної середньої освіти, ліцеїсти військових ліцеїв, учні закладів професійно-технічної освіти, студенти і курсанти закладів вищої освіти усіх форм власності, учнівська та студентська молодь з числа українців, які проживають за межами України. Для учнівської та студентської молоді з числа українців, які проживають за межами України, Конкурс відбувається з 15 січня до 20 лютого в державах їх проживання [55].

Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка започатковано Указом Президента України від 30 вересня 2010 року № 928 [83].

На виконання Указів Президента України від 09 листопада 2007 року № 1078 «Про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика» [82], від 28 листопада 2007 року № 1155 «Про деякі заходи щодо піднесення ролі української мови» [73] проводиться конкурс, який регламентується відповідно до Положення про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 13 березня 2008 року № 168, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15 липня 2008 року за № 643/15334 [79].

Метою конкурсу є забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, сприяння утвердженню її статусу як державної, піднесення престижу української мови серед молоді.

Конкурс проводиться щорічно з 9 листопада до 20 травня. Переможцям Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, які продовжують подальшу освіту в закладах освіти України, призначаються щомісячні іменні стипендії Президента України на календарний рік, починаючи з 1 вересня поточного року [54; 82].

Всеукраїнські учнівські турніри відбуваються відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 22.09.2011 № 1099, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2011 р. за № 1318/20056 [78].

Всеукраїнські учнівські турніри – одна із форм інтелектуальних змагань у системі української освіти, які сприяють формуванню компетентної особистості, здатної гідно презентувати свої знання та уміння. Це командні змагання у формі рольової гри, під час яких учні набувають досвід колективної співпраці, уміння розв'язувати складні наукові проблеми, доповідати, формулювати твердження та захищати власну думку в наукових дискусіях.

Всеукраїнські турніри юних математиків, фізиків, хіміків, біологів, правознавців, географів, економістів, істориків, журналістів, інформатиків, винахідників та раціоналізаторів, філософів та релігієзнавців відбуваються у два етапи: I етап – змагання на регіональному рівні: районні, міські та обласні турніри, за результатами яких визначаються учасники другого етапу; II етап – фінальний, на всеукраїнському рівні. У турнірі можуть брати участь команди, що складаються з 3-5 учнів закладів загальної середньої освіти; команди, сформовані під орудою Малої академії наук, її регіональних відділень та інших закладів загальної середньої освіти. Допускається формування збірних команд. Особовий склад команди не може змінюватися протягом турніру. Команду очолює капітан, який є її офіційним представником.

Турнір відбувається за олімпійською системою у три тури: чвертьфінал, півфінал та фінал. Зазначені етапи складаються з кількох змагань. Змагання – це

кілька розіграшів турнірних задач, під час яких кожна з команд по одному разу виступає у кожній із наступних ролей: Доповідач, Оponent, Рецензент та Спостерігач. Команди-переможці фінального етапу турнірів нагороджуються дипломами I, II, III ступенів [11; 78].

З метою державної підтримки та стимулювання до творчої праці інтелектуально обдарованої учнівської молоді, її самореалізації в сучасному суспільстві, організаційно-технічного та інформаційно-методичного забезпечення діяльності з підтримки обдарованих дітей в Україні наказом Міністерства освіти і науки України від 27.08.2013 № 1236 затверджено Положення про Банк інтелектуальних досягнень дітей [69].

Банк є електронною картотекою для обліку, накопичення та збереження інформації про досягнення дітей, які запатентували свої винаходи, та є переможцями Міжнародних і фінальних етапів Всеукраїнських олімпіад, конкурсів, турнірів, конкурсів-захистів науково-дослідних робіт учнів - членів Малої академії наук України.

Основними завданнями функціонування Банку є накопичення, систематизація та збереження інформації про інтелектуальні досягнення дітей з метою аналізу кількісного та якісного складу інтелектуально обдарованих дітей для здійснення періодичного відбору 100 найкращих інтелектуально обдарованих дітей.

До Банку вносяться відомості про інтелектуальні досягнення обдарованих дітей з числа учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, які запатентували свій винахід, є переможцями Міжнародних і фінальних етапів Всеукраїнських олімпіад, конкурсів, турнірів, конкурсів-захистів науково-дослідних робіт учнів – членів Малої академії наук України, відповідно до їх особистих результатів в інтелектуальній діяльності за напрямками: навчальна діяльність; науково-дослідницька діяльність; науково-технічна діяльність; винахідницька діяльність.

Накопичення, систематизація та збереження інформації про інтелектуальні досягнення дітей, яка міститься в Банку, здійснює Інститут інноваційних

технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Підготовку та подання відповідної інформації для внесення її до Банку на регіональному рівні здійснюють Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, органи управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (далі – органи управління освітою). Керівники органів управління освітою здійснюють контроль за достовірністю, повнотою та своєчасністю подання відомостей про інтелектуальні досягнення дітей для включення їх до Банку [69].

Формування Банку відбувається за таким порядком:

1. Загальноосвітні навчальні заклади впродовж навчального року подають відомості про індивідуальні інтелектуальні досягнення дітей до відділів (управлінь) освітою районних (міських), районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій.

2. Відділи (управління) освіти районних (міських), районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій подають зведені відомості до органів управління освітою.

Органи управління освітою узагальнюють відомості про індивідуальні досягнення обдарованих дітей та подають інформацію для внесення до Банку до 01 липня поточного року до Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України в електронному та паперовому вигляді за встановленою формою.

Особисті дані інтелектуально обдарованих дітей, які заносяться до Банку, обробляються з дотриманням вимог законодавства України у сфері захисту персональних даних та обмежуються такою інформацією: прізвище, ім'я та по батькові дитини; дата народження (число, місяць та рік); місце постійного проживання; клас навчання; навчальний заклад.

3. Накопичення, зберігання, використання та поширення інформації про інтелектуальні досягнення дітей, що внесена до Банку, здійснюються з додержанням вимог законодавства України про захист персональних даних [69].

З метою визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей був створений дорадчий орган МОН України – Експертна рада, положення про яку було затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 27.08.2013 № 1236, для здійснення періодичного відбору 100 найкращих інтелектуально обдарованих дітей [71].

Експертна рада забезпечує єдність вимог, об'єктивність, повноту оцінки інтелектуальних досягнень дітей, у своїй діяльності керується Конституцією, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, Положенням про Експертну раду та іншими нормативно-правовими актами.

Експертна рада формується щорічно МОН України з представників Національної академії наук України, національних галузевих академій наук, центральних органів державної влади, які мають у своєму підпорядкуванні наукові установи та організації, відомих фахівців у галузі спеціальних наук, педагогіки і психології, які мають досвід роботи з обдарованими дітьми (за згодою) для проведення чергового відбору за напрямками: фізико-технічні, природничо-математичні, суспільні та гуманітарні науки. Персональний склад Експертної ради затверджується наказом МОН України за поданням Інституту інноваційних технологій і змісту освіти. Експертну раду очолює голова, який має заступника та секретаря. Кількісний склад Експертної ради не повинен перевищувати 15 осіб. Члени Експертної ради беруть участь у її роботі на громадських засадах.

Порядок роботи Експертної ради: 1) засідання Експертної ради проводяться щороку у першій половині липня; 2) за поданням Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Експертна рада проводить відбір 100 найкращих інтелектуально обдарованих дітей; 3) засідання Експертної ради проводить її голова, за його відсутності – його заступник. Засідання Експертної ради вважається правомочним, якщо на ньому присутні 2/3 від загальної кількості її членів. Рішення приймається більшістю голосів членів Експертної ради, присутніх на засіданні; 4) протокол засідання Експертної ради, підписаний

головою та секретарем, разом із списком 100 дітей передається до МОН України для затвердження та прийняття відповідного рішення [71].

Система педагогічної підтримки обдарованої молоді на регіональному рівні, у тому числі в Донецькій області, зокрема в м. Маріуполі, базується на загальнодержавних законодавчих документах і регламентується низкою регіональних і міських нормативно-правових актів.

Концепція регіональної стратегії підтримки та розвитку дитячої обдарованості на період до 2020 року визначає основні поняття, цілі, задачі, напрямки роботи з обдарованими дітьми в Донецькій області до 2020 року й розглядається як комплекс наукових досліджень, практичної психолого-педагогічної роботи й системи соціальної підтримки, що забезпечує створення нормативних і методичних матеріалів з даної проблеми для місцевих органів управління й навчально-виховних закладів. Концепція спрямована на продовження роботи з формування й удосконалення системи виявлення, підтримки й розвитку обдарованих дітей, їх самореалізації й професійного самовизначення відповідно до здібностей [30].

Вказані напрямки роботи реалізуються через розв'язання стратегічних завдань та організацію і проведення конкретних заходів у межах обласної цільової програми роботи з обдарованими дітьми, для чого необхідно: сприяти інтеграції ресурсного потенціалу опорних, базових шкіл, освітніх округів, психологічної й методичної служб, суспільних об'єднань (асоціацій, творчих груп, тощо) із забезпечення умов для виявлення й розвитку обдарованості; активізувати діяльність консульт-пунктів, міжшкільних факультативів, надавати їм адресну допомогу; удосконалювати моделі індивідуальних програм розвитку обдарованих дітей; впровадити систему заходів з цілеспрямованої підготовки педагогів до роботи з обдарованими дітьми з урахуванням вітчизняного й міжнародного досвіду; створити систему якісного соціально-психологічного супроводу обдарованих дітей з метою оптимізації їх входження в соціум; продовжити проведення оптимізації мережі навчальних закладів, у тому числі закладів нового типу, враховуючи ресурсний потенціал і результативність роботи з обдарованими

дітьми цих закладів; підсилити мотивацію дітей для участі в олімпіадах, змаганнях і конкурсах різного формату; активізувати використання можливостей соціального партнерства з питань розвитку й соціальної підтримки обдарованих учнів; організувати роботу літніх профільних таборів і літніх шкіл для обдарованих дітей із залученням провідних викладачів вищих навчальних закладів, психологів, провідних представників різних професій; удосконалити систему матеріального заохочення педагогів, які займаються проблемами виявлення й розвитку обдарованості та мають позитивні результати цієї роботи.

Новизною даної Концепції є: проведення роботи за 5 напрямками обдарованості (замість 3, які пропонувалися раніше); збільшення кількості дітей, охоплених заходами по реалізації Концепції за рахунок розширення поняття обдарованості; збільшення кількості інновацій у процесі навчання й розвитку обдарованих дітей. Концепція розрахована на проведення роботи протягом 2010-2020 рр.: 1 етап 2010-2011 рр.; 2 етап 2012-2013 рр.; 3 етап 2014-2015 рр.; 4 етап 2016-2017 рр.; 5 етап 2018-2020 рр. Для реалізації кожного етапу приймається окремий план заходів. [30].

Регіональна Програма розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки», затверджена розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації 20.07.2017 № 840, представляє собою низку проєктів, спрямованих на розвиток освіти регіону [87].

Проєкт «Обдаровані діти» має на меті підвищення якості роботи з обдарованими дітьми та молоддю шляхом удосконалення системи виявлення, підтримки та розвитку обдарованості, сприяння самореалізації та професійному самовизначенню відповідно до здібностей, інтересів.

Шляхи реалізації проєкту (2017-2020 роки):

1. Оновити й удосконалити: систему ранньої поетапної діагностики різних видів обдарованості, таланту дітей і молоді (зокрема на основі інформаційнокомп'ютерних технологій); обласну систему виявлення, відбору та адресного психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді в умовах

інтеграції формальної та неформальної освіти; спеціалізовані освітні програми для задоволення освітніх потреб обдарованих учнів; систему роботи базових «олімпіадних» шкіл на базі освітніх округів міст і районів з метою безперервної підготовки учнів до участі в олімпіадах; роботу літніх шкіл для обдарованої молоді; бази електронних портфоліо педагогів, які опікуються питаннями обдарованості та підготовки учнів-призерів, переможців олімпіад, конкурсів, інтелектуальних змагань, обласних віртуальних заходів (Web-вітрина «Поруч із генієм»).

2. Започаткувати: обласну очно-дистанційну школу для обдарованих учнів.

3. Забезпечити: підвищення результативності участі обдарованих дітей і молоді у Всеукраїнських учнівських олімпіадах, турнірах, конкурсах; активне залучення обдарованої молоді до науково-дослідної, експериментальної, творчої діяльності в гуртках, філіях Малої академії наук; участі у Всеукраїнському інтерактивному відкритому конкурсі МАН України «МАН-Юніор Ерудит»; розроблення дієвого механізму стимулювання обдарованої молоді та їх наставників.

4. Провести: обласну науково-практичну конференцію, обласні семінари з обміну досвідом, педагогічний форум, колоквіум.

Очікувані результати: удосконалено обласну систему виявлення, відбору, психолого-педагогічного супроводу, адресної підтримки обдарованої молоді; збільшено на 20% кількість призерів/переможців олімпіад, турнірів, конкурсів, інтелектуальних змагань; створено дієву систему формування «олімпійського резерву» області та цілеспрямованої індивідуальної роботи з лідерами олімпіадного й турнірного руху як серед учнів, так і серед педагогів; створено бази електронних портфоліо педагогів, які опікуються питаннями обдарованості та підготовки учнів-призерів, переможців олімпіад, конкурсів, інтелектуальних змагань [87, с. 25-26].

У м. Маріуполі на основі Цільової програми «Обдаровані діти», затвердженої рішенням міської ради № 6/8-611 від 21.06.2011р. протягом 2011-2015 рр. діяло Положення про міський інформаційний банк даних «Обдаровані

діти», який формується за п'ятьма напрямками: «Інтелектуальна (теоретико-пізнавальна)» – інтелектуальна обдарованість у залежності від предметного змісту діяльності; «Практично-перетворювальна» – раціоналізаторство, винахідництво, обдарованість у народно-прикладному мистецтві та ремеслах; «Художньо-естетична» – хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча, музична; «Комунікативно-організаторська» – комунікативно-організаторського (соціальна обдарованість) напрямку; «Психомоторна» – спортивна, спортивні танці [70].

Міський інформаційний банк «Обдаровані діти» включає в себе три складових: інформаційний банк основного складу, інформаційний банк резерву, інформаційний банк випускників.

Інформаційний банк основного складу за напрямком «Інтелектуальна (теоретико-пізнавальна)» формується з: а) переможців та призерів обласних, Всеукраїнських олімпіад з базових дисциплін; б) переможців та призерів обласної та Всеукраїнської науково-практичної конференції старшокласників в межах Малої академії наук України; в) переможців та призерів різноманітних інтелектуальних конкурсів, турнірів, змагань обласного та Всеукраїнського рівнів. За напрямком «Практично-перетворювальна» формується з переможців та призерів обласних, Всеукраїнських змагань та турнірів серед винахідників та раціоналізаторів; конкурсів народно-прикладного мистецтва та ремесел. За напрямком «Художньо-естетична» формується з переможців та призерів обласних, Всеукраїнських конкурсів, турнірів, фестивалів, змагань в межах художньо-естетичного напрямку. За напрямком «Комунікативно-організаторська» формується з переможців та призерів обласних, Всеукраїнських змагань та турнірів комунікативно-організаторського (соціальна обдарованість) напрямків. За напрямком «Психомоторна» формується з переможців та призерів обласних, Всеукраїнських спортивних змагань та турнірів зі спортивних танців [70].

Інформаційний банк резерву за напрямком «Інтелектуальна (теоретико-пізнавальна)» формується з: слухачів обласної очно-заочної школи «Ерудит»; для обдарованих дітей; учасників обласних олімпіад з базових дисциплін, які не

увійшли до складу переможців та призерів (переможці міських олімпіад); учасників обласної науково-практичної конференції старшокласників в межах Малої академії наук України, які не увійшли до складу переможців та призерів (переможці міської НПК); учасників різноманітних обласних інтелектуальних конкурсів, турнірів, змагань, які не увійшли до складу переможців та призерів. За напрямком «Практично-перетворювальна» формується з призерів обласних, змагань та турнірів серед винахідників та раціоналізаторів; конкурсів народно-прикладного мистецтва та ремесел, які не увійшли до складу переможців та призерів. За напрямком «Художньо-естетична» формується з учасників обласних, Всеукраїнських конкурсів, турнірів, фестивалів, змагань в межах художньо-естетичного напрямку, які не увійшли до складу переможців та призерів. За напрямком «Комунікативно-організаторська» формується з учасників обласних, Всеукраїнських змагань та турнірів комунікативно-організаторського (соціальна обдарованість) напрямків, які не увійшли до складу переможців та призерів. За напрямком «Психомоторна» формується з учасників обласних, Всеукраїнських спортивних змагань та турнірів зі спортивних танців; які не увійшли до складу переможців та призерів.

Інформаційний банк випускників формується автоматично з учнів, які були на обліку в інформаційному банку основного складу та інформаційному банку резерву [70].

Створення банку та внесення корективів щодо складу міського інформаційного банку «Обдаровані діти» здійснює науково-методичний центр управління освіти, згідно з наказами облдержадміністрації управління освіти і науки про підсумки олімпіад, конкурсів, турнірів та ін., або на підставі клопотання-подання адміністрації навчального закладу при наявності характеристики та копій дипломів, що свідчать про високі результати в предметних олімпіадах, конкурсах, турнірах, фестивалях, різноманітних змаганнях обласного, Всеукраїнського рівнів.

Учні, занесені до міського інформаційного банку «Обдаровані діти» (основного складу), мають право на моральне стимулювання та матеріальне заохочення за рахунок міської програми «Обдаровані діти» [70].

Учні, які занесені до резерву міського інформаційного банку «Обдаровані діти», мають право на матеріальне заохочення у вигляді: сплати транспортних витрат, пов'язаних з участю в олімпіадах, змаганнях, турнірах, фестивалях обласного рівнів; сплати транспортних витрат, пов'язаних з участю в заняттях обласної очно-заочної школи «Ерудит» для обдарованих дітей.

Вчителям-наставникам, учні яких є переможцями та призерами олімпіад, конкурсів, турнірів та ін. обласного, Всеукраїнського та Міжнародного рівнів надається матеріальне заохочення з коштів міської програми «Обдаровані діти», відповідно до кошторису, затвердженого міським управлінням освіти.

Супроводжуючій особі в обсязі: добові, проживання, обов'язковий організаційний внесок, проїзд при наявності фінансових документів (згідно з кошторисом, затвердженого міським управлінням освіти).

Дітям, занесеним до міського банку «Обдаровані діти», витрати коштів здійснюються супроводжуючій особі при наявності заяви-доручення, завізованого директором навчального закладу, де навчається дитина. При відсутності заяви-доручення витрати щодо відрядження дитини сплачуються власно дитині. Для дітей, що від'їжджають за межі міста для участі в різноманітних олімпіадах, конкурсах, змаганнях, турнірах тощо, в обов'язковому порядку призначаються супроводжуючі особи із працівників установ, підпорядкованих управлінню освіти міської ради, з метою збереження та здоров'я дітей [70].

Положення узгоджується з директором науково-методичного центру управління освіти та затверджується начальником управління освіти міської ради. Зміни, корективи, доповнення до нього розглядаються на засіданні міської методичної ради. Внесення корективів здійснюється три рази на рік: вересень, січень, червень кожного навчального року. Міський банк «Обдаровані діти» закладів, безпосередньо формується на основі банків навчально-виховних закладів [70].

Основні положення зазначеного документу і сьогодні реалізуються в системі роботи з обдарованими дітьми Донецької області і м. Маріуполя.

Виходячи з проаналізованих документів, можемо визначити нормативно-правові та управлінські аспекти роботи з обдарованою молоддю.

До нормативно-правових аспектів відносимо такі:

1. Унормування поняття обдарованості і перелік видів (напрямків) обдарованості.
2. Визначення й унормування статусу обдарованої дитини і її місця в освітньому процесі.
3. Визначення й унормування обсягу й порядку дій різних ланок системи освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості.

До управлінських аспектів роботи з обдарованими відносимо:

1. Облік обдарованої молоді (створення банків даних).
2. Система заходів для виявлення й розвитку дитячої обдарованості (олімпіади, конкурси, конференції, змагання тощо).
3. Педагогічний супровід обдарованих – науково-методичний, організаційний, соціально-психологічний.
4. Матеріальна підтримка та винагородження обдарованих дітей та їхніх наставників.

Таким чином, розглянуто й проаналізовано нормативно-правові й законодавчі акти, визначено нормативно-правові й управлінські аспекти організації роботи з обдарованими дітьми в системі освіти України.

Висновки до розділу 1

Широке використання в науковій літературі терміна «обдарованість» пов'язане з періодом утвердження педагогіки, а потім і психології як самостійних наук. До XIX століття такого поняття, як «обдарованість», не існувало, натомість за часів Платона, і пізніше, використовували слово «геніальність», визнаючи її за Божий Дар. Аристотель уперше наголосив на важливій ролі педагогів у навчанні обдарованих дітей. Довгий час головним показником обдарованості визнавався

здебільшого інтелект. Останнім часом для визначення обдарованості і талановитості застосовують формулу, яка враховує також академічні успіхи особистості: обдарованість – це якість людської особистості, яка може бути виявлена професійно підготовленими людьми і визначається трьома взаємопов'язаними параметрами: випереджальним розвитком пізнання, психологічним розвитком та фізичними даними.

Російських дослідників Д. Б. Богоявленська та В. Д. Шадріков визначали обдарованість як системну, динамічну впродовж життя якість психіки, що визначає можливість досягнення людиною високих результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. Український психолог В. О. Моляко запропонував «реєстр визначень» сутності творчого обдарування та його рівнів, а саме: задатки; нахили; здібності; загальні здібності; спеціальні здібності; творчі здібності; обдарованість; творча обдарованість; талант; геніальність.

Серед сучасних концепцій обдарованості О. Є. Антонова виділяє найбільш визнану модель, яка складається з трьох компонентів: здібностей (загальних та спеціальних), що сягають рівня розвитку, вищого за середній, креативності особистості; мотивації (спрямованості, наполегливості) особистості до певного виду діяльності.

Дослідники виділяють шість галузей або сфер обдарованості (таланту): інтелектуальна сфера; сфера академічних досягнень (читання; математика; природознавство); творчість (креативність); спілкування і лідерство; сфера художньої діяльності (образотворче мистецтво); рухова сфера. Обдарована особистість, як правило, характеризується високими досягненнями у сфері, що відповідає її обдарованості, а процес її розвитку і результати її діяльності мають унікальний характер.

Складність феномену обдарованості обумовлює специфіку роботи, педагогічні та психологічні труднощі. Сучасна педагогіка сформувала як погляди на дитячу обдарованість, так і підходи до роботи з обдарованими дітьми. Проте практика безпосередньої взаємодії вчителя й обдарованого учня в системі роботи

закладу освіти часто демонструє розбіжність між теоретичними викладками та реально дієвими методами й прийомами.

Нормативно-правове регулювання роботи з обдарованими дітьми в Україні здійснюється на різних рівнях влади через відповідні законодавчі та нормативно-правові акти.

Верховна рада України: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про повну загальну середню освіту»; Закон України «Про дошкільну освіту»; Закон України «Про позашкільну освіту».

Президент України: Укази Президента України від 24 квітня 2000 року № 612 «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді»; від 22.03.2002 № 284 «Про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості», від 09 листопада 2007 року № 1078 «Про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика», від 28 листопада 2007 року № 1155 «Про деякі заходи щодо піднесення ролі української мови», від 30 вересня 2010 року № 927 «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», від 30 вересня 2010 року № 928 «Про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка».

Міністерство освіти і науки України: Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи (ухвалено рішенням колегії МОН 27.10.2016); накази; освітні програми; навчальні плани; положення про конкурси, олімпіади, турніри тощо; методичні рекомендації; роз'яснювальні листи і т.ін.

На регіональному рівні нормативно-правове регулювання роботи з обдарованими дітьми здійснюють департаменти (управління) освіти і науки області та департаменти (управління) освіти і науки міста, ОТГ, методичні служби. У Донецькій області: Концепція регіональної стратегії підтримки та розвитку дитячої обдарованості на період до 2020 року; Регіональна Програма розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі». У м. Маріуполі: Цільова програма «Обдаровані діти», затверджена рішенням міської ради № 6/8-

611 від 21.06.2011р.; Положення про міський інформаційний банк даних «Обдаровані діти».

Виходячи з проаналізованих документів, можемо визначити нормативно-правові та управлінські аспекти роботи з обдарованою молоддю.

Нормативно-правові аспекти: 1) Унормування поняття обдарованості і перелік видів (напрямоків) обдарованості. 2) Визначення й унормування статусу обдарованої дитини і її місця в освітньому процесі. 3) Визначення й унормування обсягу й порядку дій різних ланок системи освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості.

Управлінські аспекти: 1) Облік обдарованої молоді (створення банків даних). 2) Система заходів для виявлення й розвитку дитячої обдарованості (олімпіади, конкурси, конференції, змагання тощо). 3) Педагогічний супровід обдарованих – науково-методичний, організаційний, соціально-психологічний. 4) Матеріальна підтримка та винагородження обдарованих дітей та їхніх наставників.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА РОБОТИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ВИЯВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

2.1. Управління системою роботи з обдарованими дітьми в закладі загальної середньої освіти

Заклад загальної середньої освіти має спрямовувати свою роботу на системне виявлення дитячих обдарувань і створення умов для їх усебічного розвитку. Спеціально організована робота в цьому напрямку є реалізацією права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу, особистісну самореалізацію.

На сьогоднішній день існує багато наукових досліджень з проблеми виявлення і розвитку дитячої обдарованості, розроблено поняття педагогічного супроводу обдарованих дітей, однак залишається проблемною практична реалізація наробок В. В. Рубцов та В. С. Юркевич, а за ними М. М. Кабанець, підкреслюють, що «проблема виявлення обдарованих дітей полягає не в самому по собі акті або факті виділення із загальної маси особливо привілейованих в розумовому відношенні дітей, а перш за все в створенні сприятливих умов для їх розвитку, з тим щоб виявляти здібних до інтелектуального і особистісного росту дітей в самому навчально-виховному процесі» [26, с. 177; 91].

На нашу думку, існує низка причин, які не дозволяють остаточно вирішити цю проблему. Розглянемо питання докладніше.

У площині «учень-учитель» вбачаємо такі причини виникнення труднощів у практичній реалізації методик роботи з обдарованими дітьми:

По-перше, обдарованість – складне й неоднорідне явище, через що його буває важко розпізнати, відділити від інших межових явищ (як то: девіантна поведінка, затримка розвитку, аутизм, гіперактивність тощо) і правильно визначити вид обдарованості.

По-друге, кожен вид обдарованості вимагає свого спеціаліста, якого може просто не бути в закладі, або ж педагога (психолога, соціального педагога), психологічно готового до «зміненої», незвичної діяльності.

По-третє, кожна обдарована дитина – індивідуальність, яка шукає себе, а вкупі зі своїм обдаруванням вона абсолютно не дорівнює іншій дитині з таким самим обдаруванням. Це також вимагає психологічної та професійної лабільності педагога.

У площині «учень – школа» вбачаємо такі причини труднощів (до негативного результату може призвести навіть одна з перелічених):

1. Організаційно-методична неготовність закладу загальної середньої освіти до роботи з обдарованою молоддю (нестворена або частково створена система педагогічного супроводу).
2. Слабка методична підготовленість (або відсутність) необхідних педагогічних кадрів.
3. Нерозбудованість або недостатня розбудованість шкільного середовища для задоволення різнобічних інтересів учнівства (гуртки, клуби за інтересами, спортивні команди, наукові секції, шкільне самоуправління, традиційні свята тощо [96]).
4. Недієві або відсутні механізми моральної і матеріальної підтримки, винагород та заохочень (і учнівства, і учительства).

У площині «учень-родина» можна говорити про такі перепони вчасному та дієвому виявленню і розвитку дитячої обдарованості, як: соціальний та майновий стан родини, її ставлення до навчання в цілому і до навчання дитини, готовність співпрацювати зі школою, взаємини в родині, стосунки між батьками і дітьми, ступінь впливу на дитину. Адже логічним продовженням цього ряду є вплив на дитину зовнішнього оточення – «вулиці».

Вирішення проблеми розбіжності теоретичних наробок і практичних результатів, на наш погляд, можливе за системного підходу. І найпершим кроком стає створення (налагодження) системи роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості.

Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ ст. проголошується, що модернізація управління освітою передбачає впровадження норм етики управління, а саме: партнерського, рівноправного стилю відносин, відмову від декларативного спілкування та дріб'язкової опіки [58]. Концепція Нової української школи наголошує на педагогіці партнерства в освітньому процесі [59]. Ці настанови особливо актуальні в організації роботи з обдарованими дітьми, які через свій нонконформізм часто вибиваються із системи взаємин учасників освітнього процесу, а тому потребують переосмислення традиційних методів роботи. Разом з тим зауважимо, що для налагодження дієвої системи роботи з обдарованою молоддю демократичний стиль управління доцільно доповнювати необхідною мірою авторитарності й бюрократизму, які дисциплінують і впорядковують документообіг.

Описуючи концептуальну модель роботи з обдарованими дітьми на рівні закладів загальної середньої освіти м. Маріуполя, О. О. Барецька виділяє п'ять компонентів її внутрішньої сфери, що є складною педагогічною системою з головним компонентом – обдарованою дитиною: 1. Діагностико-прогностичний компонент. 2. Освітній компонент. 3. Науково-дослідницький компонент. 4. Компонент форм учнівської конкурентної взаємодії. 5. Психологічний супровід, який являється наскрізним, всеохоплюючим компонентом системи роботи з обдарованими дітьми.

Зовнішня сфера системи являє собою комплекс забезпечення, що об'єднує управлінський, ресурсний компоненти, системний моніторинг та науково-методичний супровід [4, с. 32-34].

На думку Г. М. Тимошко, організаційно-педагогічні основи функціонування закладу загальної середньої освіти передбачають створення системи управлінських дій, спрямованих на забезпечення ефективності діяльності колективу: створення інноваційної структури управління закладом нового типу; розроблення управлінської моделі з урахуванням специфіки навчального закладу; застосування інноваційних процесів у системі навчання і виховання учнів; постійне та цілеспрямоване підвищення науково-методичного, загально-

педагогічного та професійного рівня вчителів; практичне втілення демократичних засад у процес управління; організація експериментально-пошукової діяльності вчителів, керівництво процесом дослідницької, пошукової діяльності учнів; створення умов щодо ефективної діяльності психологічної служби, вивчення стану здоров'я та фізичного розвитку дітей, відповідного психологічного клімату в колективі; забезпечення доцільних координаційних зв'язків між навчальним закладом та іншими організаціями, громадськістю, спонсорами [100, с. 27-28].

Розглянемо запропоновану систему з позиції забезпечення ефективності діяльності педагогічного колективу з виявлення і розвитку дитячої обдарованості, яка, на нашу думку, має складатися з таких управлінських дій:

- 1) розробка інноваційної структури управління підрозділами по роботі з обдарованими з урахуванням специфіки закладу загальної середньої освіти;
- 2) цілеспрямоване підвищення науково-методичного, загально-педагогічного та професійного рівня вчителів з метою подальшого застосування інноваційних процесів у системі навчання і виховання обдарованих учнів;
- 3) організація експериментально-пошукової діяльності вчителів, керівництво процесом дослідницької, пошукової діяльності учнів;
- 4) створення умов щодо ефективної діяльності психологічної служби, вивчення стану здоров'я та фізичного розвитку дітей, відповідного психологічного клімату в колективі;
- 5) забезпечення доцільних координаційних зв'язків між навчальним закладом та закладами вищої освіти, іншими організаціями, громадськістю, спонсорами.

За визначенням О. Є. Антонової, організація роботи по розвитку здібностей і талантів учнів передбачає кілька етапів здійснення:

1. Діагностичний: виявлення дітей, які мають здібності до певних видів діяльності; відрізняються нестандартністю мислення та творчим підходом до вирішення проблем.

2. Формуючий: створення умов для повноцінного інтелектуального, фізичного, духовного розвитку обдарованих дітей.

3. Мотиваційно-стимулюючий: стимулювання учнів до саморозвитку та самовдосконалення [3, с. 56].

Натомість Г. М. Тимошко визначає реальний, діагностичний та прогностичний етапи роботи з обдарованими дітьми, що дозволяє, на її думку, виділити такі напрями діяльності: 1) адміністративно-правовий супровід діяльності учасників навчально-виховного процесу з реалізації проблеми вияву та розвитку обдарованості; 2) діагностико-констатаційний, що передбачає визначення рівня обдарованості конкретної дитини і готовність батьків та вчителів до співпраці з покращення рівня матеріально-технічної бази; 3) розвиток обдарованості, що поділяється на складові; 4) практично-емпіричний, що містить план-графік заходів різного спрямування, який дає змогу обдарованим учням самореалізуватися; 5) теоретично-узагальнений, що містить традиційні та інноваційні форми діяльності педагогічного колективу з обдарованими учнями [100, с. 28].

Управління системою роботи з обдарованими учнями має передбачати виконання таких завдань, як: спрямування дій кожного вчителя на результативність діяльності з олімпійським резервом учнів; активізація діяльності окремих учителів через роботу в команді; діяльність вчителів як менеджерів; створення відповідних команд в учнівському колективі; об'єднання діючих команд в єдиний колектив для досягнення максимального результату.

Управління системою діяльності з обдарованими учнями неможливе без ефективного планування. Для цього адміністрація навчального закладу розробляє організаційні заходи, спрямовані на виявлення та розвиток рівня обдарованості учнів. Їх відображають у програмах та планах. Планування діяльності з обдарованими учнями дає змогу здійснювати корекцію в межах навчального закладу або іншої навчальної структури, враховуючи її ефективність [100, с. 28].

Отже, обов'язок адміністрації школи: побудувати систему пошуку, відбору та діагностування рівня розвитку обдарованої дитини; забезпечити організацію

педагогічного процесу так, щоб максимально розвинути здібності обдарованих дітей, розробити конкретні програми роботи закладу освіти з цієї проблеми; визначити варіативну частину робочого плану, яка б максимально враховувала розвиток обдарованих дітей; створити комплекс науково-методичних та навчальних матеріалів; розробити конкретні методичні рекомендації щодо індивідуальної роботи з окремих навчальних дисциплін з обдарованими дітьми; дібрати та підтримати педагогічні кадри відповідного рівня, які були б здатні сприяти творчій праці учня, виявляти ініціативу та професійну компетентність у цій галузі педагогічної діяльності; постійно вивчати педагогічну майстерність учителів, забезпечувати умови для їхньої самоосвітньої діяльності, підвищення загальнокультурного та професійного рівня; відпрацьовувати оптимальну систему контрольної діяльності учня і вчителя з позицій гуманізації освітньої роботи; сприяти участі обдарованих учнів у конкурсах та змаганнях різних рівнів, олімпіадах, турнірах, спартакіадах, конференціях, заочних та позашкільних формах навчання.

У процесі вирішення означених завдань доцільно враховувати основні особливості вікової обдарованості дітей.

Робота з цією категорією дітей потребує створення певних дидактичних умов, які включають: своєчасну діагностику; відповідне здібностям програмне забезпечення; розробку системи творчих завдань; визначення витрат часу на опанування навчальною програмою певного предмета; спонукально-творчу діяльність учителя.

З огляду на це, адміністрація навчального закладу має організовувати педагогічний процес з метою забезпечення розвитку здібностей обдарованих учнів. Це передбачає визначення варіативної складової робочого навчального плану, розроблення комплексу методичних матеріалів та рекомендацій, підбір педагогічних кадрів, а також забезпечення участі учнів в олімпіадах та конкурсах.

Створення системи роботи з обдарованими дітьми залежить від сформованості освітнього середовища та ефективності психолого-педагогічної підтримки обдарованих дітей. Від ефективно спланованої управлінської

діяльності залежить цілісний процес навчання, виховання і розвитку обдарованих учнів. Керівник навчального закладу має бути наділений необхідними функціями. Від нього залежить: як буде працювати колектив, здійснюватися психолого-педагогічний супровід здібних та обдарованих дітей навчального закладу, якою буде результативність діяльності педагогічного колективу у цьому напрямі [100, с. 27].

Розглянемо управління системою роботи з обдарованими учнями детальніше. Вважаємо доцільним поєднання традиційних та інноваційних форм управлінської діяльності. Зазвичай керівник закладу освіти використовує такі форми, як: 1) видання нормативних актів управління; 2) видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління; 3) проведення організаційних заходів; 4) здійснення матеріально-технічних операцій.

Демократизація управлінської діяльності дозволяє застосовувати такі форми, як: співпраця (спільна діяльність з метою досягнення результативності діяльності з обдарованими учнями); робота в команді (створення команд з метою ефективного навчально-виховного впливу на особистість учнів); самоврядування.

Отже, як голова педагогічної ради – постійно діючого колегіального органу управління навчальним закладом – директор:

- виносить на розгляд проблеми впровадження нових педагогічних технологій з метою розвитку здібностей та підвищення зацікавленості учнів у процесі навчання;
- пропонує створення робочих груп учителів для роботи з обдарованими учнями (у межах методичних об'єднань, за методичними проблемами тощо – постійно діючих або ситуативних для вирішення поточних питань);
- вносить (приймає) пропозиції щодо створення умов для самореалізації учнів, способи визначення та розвитку їхніх здібностей, розвитку творчої особистості.

Перед директором постає важливе завдання: організувати педагогічний колектив як єдину команду, де кожен робить внесок у досягнення цілей та місії

закладу. Як центр розвитку методичної діяльності педагогічна рада розробляє та приймає до виконання рекомендації та рішення. Таким чином керівник оптимізує процеси адміністративного управління системою діяльності з обдарованими учнями та групової самоорганізації.

Ступінь ефективності системи роботи з обдарованими учнями керівник закладу загальної середньої освіти може оцінити, здійснюючи моніторингову (контрольно-аналітичну) діяльність. Ефективними в цьому процесі є тематичні засідання педагогічних рад, предметних кафедр, методичної ради, творчих груп, наради з директором. Такий комплекс заходів дає можливість обговорювати не лише успіхи, а й проблеми, що виникають за реалізації програми діяльності з обдарованими учнями. За результатами моніторингу діяльності директор видає накази і розпорядження, які мають на меті відпрацювати, прогнозувати результати та коригувати роботу закладу з виявлення і розвитку обдарованих дітей.

Формування творчої особистості, зазначає Г. М. Тимошко, досягається за допомогою переорієнтації навчально-виховного процесу на активні методи, залучення вчителів та учнів до пошуково-дослідницької діяльності, оволодіння дослідницькими методами, психолого-педагогічною прогностикою, засобами передбачення результатів педагогічного впливу, проектування розвитку особистості учнів [100, с. 28].

Одним із прикладів активних форм залучення вчителів та учнів до пошуково-дослідницької діяльності є організація літньої наукової школи для обдарованих дітей.

Літня школа для інтелектуально обдарованих дітей при навчальному закладі є складовою частиною системи роботи з обдарованою молоддю. Школа організовується з метою надання кваліфікованої допомоги учням у поглибленому вивченні обраних навчальних предметів [40].

Розглянемо докладніше роботу літньої школи на прикладі Маріупольського міського технологічного ліцею.

Літня школа для обдарованої молоді Маріупольського міського технологічного ліцею має таку структуру: Літня школа МАН; Літня мовна школа; «Олімпійський резерв».

Діти відвідують групові заняття, заняття в предметних підгрупах та індивідуальні заняття. Час перебування учнів літньої школи в ліцеї такий самий, як і визначений законодавством для проведення шкільної практики. Конкурсна предметна підготовка з предмету підсилюється психологічною підготовкою, яка враховує специфіку обраного учнями напрямку (заняття веде ліцейський психолог). Основні групові заняття проводять педагоги Маріупольського міського технологічного ліцею, які мають досвід підготовки дітей до участі в інтелектуальних предметних конкурсах. Також до роботи літньої школи долучаються спеціалісти Науково-методичного центру, Маріупольського державного університету, Приазовського державного технічного університету [40].

Розглянемо окремо кожен складову Літньої школи Маріупольського міського технологічного ліцею.

1. Літня школа МАН. Педагогами ліцею розроблено Положення про Літню школу МАН, в якому метою створення літньої школи МАН зазначено надання кваліфікованої допомоги учням технологічного ліцею, які є кандидатами і дійсними членами природничо-математичного та історико-філологічного профілів Донецького відділення Малої академії наук у рамках Всеукраїнського конкурсу науково-дослідницьких робіт учнівської молоді.

Основними завданнями літньої школи МАН є:

- розвиток нахилів, здібностей та інтересів учнівської молоді щодо наукової творчості у галузі гуманітарних, філологічних (історія, етнологія, правознавство, релігієзнавство, англійська і французька філологія, українська і російська філологія) та природничо-математичних (математика, фізика, географія, геологія, біологія, екологія, хімія, медицина, фізика, астрономія) наук;

- фахова підготовка учнівської молоді з іноземної філології, української філології, російської філології, математики, інформатики, природничих наук, гуманітарного та природничого краєзнавства;
- виявлення наукової молоді, схильної до наукової творчості;
- розробка нових напрямків роботи з обдарованою молоддю;
- оздоровлення і пізнавальний відпочинок учнівської молоді [40].

До участі в роботі школи МАН залучаються учні 7, 8 та 10, а з 2016 р. – 8 та 10 класів ліцею, які планують проводити наступного навчального року науково-дослідницьку діяльність. Діти попередньо узгоджують свої плани з учителем-предметником і через куратора групи подають заявку про вступ до школи, де протягом двох тижнів відвідують групові та індивідуальні заняття.

Програма школи МАН включає лекційні та практичні заняття, на яких учні поетапно ознайомлюються із загальною та предметною специфікою науково-дослідницької роботи [12; 13]. На групових заняттях вивчаються такі теми: «Мета, завдання, зміст діяльності МАН. Історія МАН. Етапи конкурсної програми та вимоги до них», «Структура і зміст науково-дослідницької учнівської роботи», «Методи проведення наукових досліджень», «Методи первинної обробки зібраних матеріалів», «Використання джерел інформації, бібліографія», «Правила написання тез до роботи МАН», «Основні вимоги до створення презентацій».

У предметних підгрупах та в ході індивідуальних занять діти вивчають методи камеральної обробки зібраних матеріалів, особливості підготовки до захисту науково-дослідницьких робіт МАН за окремими напрямами (секціями), готуються до написання контрольних робіт з базового навчального предмету. Окрім того, проводяться конкурси, ділові ігри, вікторини тощо.

Робота школи МАН доповнюється системою психологічних тренінгів, основну масу яких ліцейський психолог проводить у перший тиждень навчання. Заняття спрямовані на зменшення сприйнятливості до стресу, підвищення впевненості дитини, розвиток творчого мислення, формування психології лідера, необхідної для успішного індивідуального виступу на захисті науково-дослідницької роботи. Також психолог здійснює діагностику інтелектуальних та

творчих здібностей вихованців, результати якої враховуються в плануванні подальшої роботи з обдарованою молоддю ліцею [40].

2. Літня мовна школа. З метою посилення навчального ефекту від вивчення іноземних мов, робота літньої мовної школи проводиться протягом двох тижнів. Тиждень у червні присвячений поглибленню вивченого протягом навчального року, тиждень у серпні – актуалізації та повторенню.

Мета роботи літньої мовної школи: навчальна – удосконалювати лексико-граматичні навички на базі тематичного матеріалу, сприяти засвоєнню нових лексичних одиниць; розвивальна – розвивати вміння та навички усного мовлення та аудіювання, навички співробітництва під час роботи у малих групах, розвивати творче мислення учнів; виховна – формувати соціокультурну компетентність, прищеплювати культуру ведення дискусії.

Учителі іноземних мов проводять різні за формою заняття у малих групах та індивідуальні заняття. Тематичний зміст занять: «Україна» – віртуальна подорож містами України; «Кіно» – перегляд фільму з подальшим обговоренням на іноземній мові або проведення вікторини про кіномистецтво; «Спорт» – проведення спортивних змагань з подальшою грою «Прес-конференція команд» на іноземній мові, або вікториною про спорт, можлива проектна робота або робота з презентаціями; «Сім'я, сімейні традиції» – круглий стіл; «Театр» – інсценування коротких гумористичних скетчів; «Візит до лікаря» – рольова гра; «Приготування їжі, сервіровка столу» – робота з презентаціями; «Подорожі» – знайомство з Великобританією, США, Францією, Німеччиною тощо у формі роботи з презентаціями, проведення вікторин, КВК, конкурсів знанців [40].

3. «Олімпійський резерв». Мета роботи – підготовка інтелектуально обдарованих дітей до участі в предметних олімпіадах і конкурсах.

Протягом двох тижнів червня з учнями «Олімпійського резерву» вчителі ліцею проводять заняття в малих групах та індивідуальні заняття за розробленими самостійно навчальними планами. Основне предметне навантаження припадає на перший тиждень навчання, а протягом другого увага приділяється психологічним тренінгам, які проводить ліцейський психолог. Психологічна підготовка учнів

«Олімпійського резерву» значно відрізняється від підготовки учасників МАН, що унеможливує проведення спільних занять. На заняттях діти освоюють ефективні прийоми запам'ятовування, вікові особливості свого організму та методи його саморегуляції. Учні «Олімпійського резерву» також проходять психологічну діагностику інтелектуальних та творчих здібностей з метою ефективного планування вчителем подальшої індивідуальної роботи з предмету [40].

Діяльність літньої школи в ММТЛ не обходиться без утруднень, основним із яких є необхідність поєднувати роботу вчителів з обдарованою молоддю і їх діяльність як класних керівників з проведення учнівської практики.

Таким чином, особливостями організації роботи літньої школи для інтелектуально обдарованих дітей в Маріупольському міському технологічному ліцеї можна назвати такі: злагоджена робота окремих структурних підрозділів (школи МАН, мовної школи, «Олімпійського резерву»); залучення до роботи шкільного психолога і спеціалізована психологічна підготовка учнів різних структурних підрозділів; активна взаємодія зі спеціалістами Науково-методичного центру та закладів вищої освіти міста [40].

Отже, на нашу думку, результативність роботи закладу освіти з обдарованими учнями залежить від того, наскільки вдало було розроблено систему управління освітнім процесом і наскільки розбудоване середовище закладу, щоб задовольнити потреби обдарованої молоді.

Таким чином, аналіз проблеми управління системою роботи закладу загальної середньої освіти з обдарованими учнями показав, що її ефективність залежить від наявності чіткої структури управління. Створення сучасної моделі управління роботою з обдарованою молоддю в закладі передбачає здійснення таких функцій, як: педагогічний аналіз, планування, організація, контроль, регулювання, прогнозування результатів, і підпорядковані єдиній меті – успішне виявлення і розвиток обдарованих дітей.

2.2. Педагогічний супровід обдарованої дитини в закладі загальної середньої освіти

У розвитку творчих можливостей учнів велике значення має випереджальний характер навчання й виховання, про важливість якого відомий психолог Л. Виготський писав: «лише те навчання є добрим, яке передує розвиткові дитини, тобто спонукає дитину до життя, пробуджує та приводить у дію низку внутрішніх процесів розвитку» [9].

Отже, організація освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти має бути спрямована не на максимальне навантаження учнів навчальним матеріалом, а саме на розвиток їх здібностей. Необхідно створювати умови для постійного зростання обдарованих дітей, знаходити оптимальні співвідношення всіх видів їх діяльності, щоб одержати найкращі результати.

У системі роботи з обдарованою молоддю випереджувальний характер навчання може бути забезпечений педагогічним супроводом – системою підтримки та допомоги обдарованій дитині у навчально-виховному процесі, яка створює умови для того, щоб діти й дорослі повірили у свої різнобічні здібності.

Супровід передбачає: інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток особистості дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, стану здоров'я, потреб суспільства; оптимальну реалізацію цілісного розвивального впливу навчання, виховання та освіти на особистість учня; максимальну мобілізацію психічних ресурсів особистості, спрямовану на інтенсивний саморозвиток, що водночас забезпечуватиме і повну самореалізацію, творчу налаштованість [2, с. 58].

Новий тлумачний словник української мови подає таке пояснення поняття «супровід»: «Супровід – те, що супроводить яку-небудь дію, явище» [23, с. 461], дія за дієсловом «супроводжувати», тобто «постійно бути разом із ким-, чим-небудь, тісно пов'язуватися з чимсь» [23, с. 462]. С. Гончаренко відзначає багатоаспектність поняття «супровід»: дія зі значенням супроводжувати, супроводити; те, що супроводить якусь дію, явище; поєднання дії з іншою, побічною дією; додавання чогось до чогось, доповнення до чогось [16]. Е. Зеер

тракує супровід як засіб включення індивіда у процес взаємодії з метою створення умов для саморозвитку, саморуху у діяльності усіх суб'єктів взаємодії [99].

Педагогічний супровід у сучасній педагогіці та психології розглядається досить широко і охоплює такі складові: психологічний супровід, соціальний супровід, методичний супровід, організаційний супровід. У різних джерелах у межах одного поняття «педагогічний супровід» можна зустріти як вище вказані терміни, так і комбіновані, а саме: психолого-педагогічний, соціально-педагогічний, науково-методичний, науково-педагогічний, організаційно-методичний, організаційно-педагогічний тощо [2; 52; 90; 99]. Розглянемо зазначені складові докладніше.

1. Психологічний, психолого-педагогічний та організаційно-психологічний супровід.

Психологами виокремлюється поняття «психологічний супровід», під яким розуміється створення психологічних умов для емоційного благополуччя, успішного розвитку, виховання і навчання дітей у ситуаціях соціально-педагогічної взаємодії, що організовується у межах закладу освіти [5].

Під психолого-педагогічним супроводом розуміють систему професійної діяльності педагога, яка спрямована на створення спеціальних умов для повноцінного розвитку й успішного навчання обдарованої дитини у конкретному освітньому середовищі. [20, с. 2].

2. Соціальний та соціально-педагогічний супровід.

Соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу. І. М. Трубавіна наголошує на принциповій особливості соціального супроводу: одночасне знаходження поруч, посередництво між соціальним світом і власним життєвим світом дитини, забезпечення її захисту, позитивного самопочуття, підтримки в небезпечних ситуаціях. [101, с. 12].

Соціально-педагогічний супровід клієнта – це процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних соціально-педагогічних дій, що допомагають клієнту зрозуміти виникаючу життєву ситуацію і забезпечують його саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається. Метою соціально-педагогічного супроводу є формування у клієнта здатності до саморозвитку, саморегуляції, самовдосконалення в різних ситуаціях його життєвого становлення (М. Рожков); взаємодія об'єкта (супроводжуваного) з суб'єктом (тим, хто супроводжує) у процесі розвитку особистості (І. Липський); створення педагогічних, психологічних, соціальних умов для успішного навчання і розвитку кожної дитини в ситуаціях взаємодії (А. Битянова, І. Дубровська, Є. Рогов та ін.) [52].

3. Методичний, науково-методичний та науково-педагогічний супровід.

Методичний супровід – це цілісна системна взаємодія методиста і педагогічного працівника, спрямована на надання допомоги у виборі найбільш оптимального шляху вирішення професійної проблеми з опорою на свій професійний і життєвий досвід в умовах конкретного навчального закладу [45].

Поняття методичного та науково-методичного супроводу тісно переплітаються, саме поняття «науково-методичний супровід» введено національною доктриною розвитку освіти в Україні [58]. Науковці зазначають, що науково-методичний супровід необхідно розглядати, як сукупність різноманітних форм, технологій, підходів, процедур, заходів, що забезпечують допомогу педагогічним та іншим працівникам у подоланні труднощів протягом професійної діяльності [64]. Визначені функції науково-методичного супроводу: навчальна, консультативна, психотерапевтична, адаптаційна та коригувальна [47].

Науково-педагогічний супровід – це нова технологія післядипломної освіти, яка у певній послідовності дій сприяє формуванню у вчителів нового фахового мислення, розуміння суті, змісту і значення предмета; усвідомленню педагогами принципів і методів навчання іноземної мови в контексті комунікативного підходу; самостійному безперервному професійному розвитку

вчителів іноземних мов [93]. Розуміємо його як більш широке поняття відносно науково-методичного.

4. Організаційний, організаційно-методичний та організаційно-педагогічний супровід.

Організаційний супровід є поняттям менеджменту і розглядається як скоординована в часі та просторі, відповідним чином підкріплена ресурсами всіх видів сукупність дій і заходів, що забезпечують реалізацію дій і заходів іншого характеру [57]

Організаційно-методичний, організаційно-педагогічний, організаційно-психологічний (психолого-організаційний) супровід – це комбінації складових педагогічного супроводу.

У системі роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості складові педагогічного супроводу розподілені між структурними підрозділами. Розглянемо докладніше.

1. Психологічний супровід здійснює психологічна служба закладу освіти (шкільний психолог).

Основне завдання такого супроводу – виявлення, підтримка та розвиток обдарованих дітей, надання їм психологічної допомоги в професійному самовизначенні, збереженні їх психологічного та фізичного здоров'я, створення оптимальних умов для їх гармонійного розвитку. Пріоритетними завданнями в цьому контексті Т. В. Білецька називає такі: виявлення критеріїв та ознак обдарованості; здійснення профілактичних заходів щодо попередження виникнення проблем у навчанні, загальному розвитку і вихованні обдарованих дітей; формування середовища, де обдаровані діти завжди можуть отримати психологічну допомогу та підтримку. Зважаючи на системний характер психологічного супроводу обдарованої особистості, дослідниця вважає необхідним у межах його практичної реалізації виокремлювати такі блоки: діагностичний, корекційний, освітній, консультативний, психопрофілактичний, мотиваційний [6, с. 74].

Психолого-педагогічний супровід є спільною діяльністю психолога і педагогів, які опікуються обдарованою дитиною, і сьогодні він є не просто сукупністю різноманітних методів коректувально-розвивальної роботи з дітьми, а виступає комплексною технологією, особливою культурою підтримки і допомоги дитині у вирішенні завдань її розвитку, навчання, виховання, соціалізації.

Загальною метою психолого-педагогічного супроводу обдарованої дитини в освітньому процесі є забезпечення її нормального розвитку. Для цього необхідно:

1. Забезпечити умови для самореалізації особистості, використовуючи сучасні технології навчання.
2. Скорегувати програми, які задовольняють пізнавальні потреби різного рівня через систему основного й додаткового навчання (інваріантна частина навчальних програм, додаткові години, цикли занять розвивального навчання).
3. Спрямувати роботу з батьками на виявлення та розвиток здібностей їхньої дитини.
4. Скоординувати роботу фахівців з даної проблеми щодо надання кожному учневі індивідуальних рекомендацій щодо створення карт просування здібних дітей [63, с. 89].

Завдання психолого-педагогічного супроводу полягають у: попередженні виникнення проблем розвитку дитини; допомозі (сприянні) дитині у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації (труднощі у навчанні, проблеми з вибором освітнього і професійного маршруту, порушення емоційно-вольової сфери, проблеми взаємин з однолітками, учителями, батьками); психологічному забезпеченні освітніх програм; розвитку психолого-педагогічної компетентності (психологічної культури) учнів, батьків, педагогів.

До завдань, які необхідно вирішувати у супроводі обдарованих дітей, необхідно віднести й розробку індивідуальних освітніх маршрутів; формування адекватної самооцінки; охорону і зміцнення фізичного і психічного здоров'я; профілактику неврозів; попередження ізоляції обдарованих дітей у групі

однolitків; розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів і батьків обдарованих дітей [2, с. 58].

2. Соціальний та соціально-педагогічний супровід обдарованої дитини здійснює соціальна служба закладу освіти (соціальний педагог, заступник директора з навчально-виховної роботи, психолог, педагоги).

Соціально-педагогічний супровід – специфічний вид роботи соціального педагога, який у співпраці з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу здійснюється в межах компетенції навчального закладу та може розглядатися як складова навчально-виховного процесу [22]. Метою соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей має стати створення такої системи навчання і виховання, коли учень є не об'єктом, а суб'єктом педагогічного процесу, коли йому не прищеплюють необхідні якості, а лише супроводжують його природній розвиток та створюють умови для повного розкриття потенціалу, надають необхідну психолого-педагогічну підтримку.

Соціально-педагогічний супровід і підтримка обдарованих дітей в закладах загальної середньої освіти обов'язково має включати роботу щодо оптимізації взаємодії дитини з найближчим оточенням.

У межах соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей і молоді Е. Циганкова [102] виокремлює такі напрямки роботи:

- просвітницька, консультативна робота з прийняття дорослими обдарованості дитини, особливостей її поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей;

- консультативна, методична робота, спрямована на створення для даної дитини навчальної атмосфери, яка б задовольняла її інтереси;

- консультативна, методична робота з дорослими, спрямована на організацію соціального життя обдарованої дитини, розширення і поглиблення її соціального досвіду, уявлень про світ, що лежить за межами її власних пізнавальних або інших інтересів;

- тренінгова робота щодо включення дитини до класного колективу;

- формування в однокласників адекватного уявлення про особливості обдарованої дитини і її позитивного прийняття;

- проведення диференціальної діагностики, спрямованої на виявлення обдарованих дітей у групі дезадаптованих дітей і надання їм спеціальної допомоги;

- соціальне навчання, спрямоване на розширення наявних у розпорядженні дитини поведінкових реакцій, корекцію засвоєних форм поведінки, усвідомлення дитиною своєї позиції у спілкуванні;

- консультативна робота з дитиною, спрямована на усвідомлення нею своєї обдарованості, побудови своєї системи відносин зі світом і самою собою крізь призму своїх особливостей і можливостей;

- відновлення або формування навичок продуктивної навчальної діяльності, режимних моментів життя;

- психолого-педагогічна освіта педагогів та батьків з метою розширення їхніх уявлень про природу і вияви обдарованості, особливості навчання і виховання обдарованих дітей тощо;

- створення в освітніх установах соціально-педагогічних умов, необхідних для виявлення і розвитку обдарованості дітей;

- розробка й аналіз індивідуальних програм навчання обдарованих школярів;

- формування настанов, що обдарованість – це унікальний цілісний стан особистості дитини, велика індивідуальна і соціальна цінність, яка має потребу у виявленні й підтримці, але не повинна використовуватися як спосіб забезпечення престижу [102, с. 54].

3. Методичний супровід та його різновиди здійснюється методичною службою закладу загальної середньої освіти: методична рада, методист, керівник методичного об'єднання і т. д. Методичний супровід здійснюється у відношенні до вчителів, які працюють з обдарованими учнями. Метою такого супроводу стає допомога в оволодінні науково-педагогічними знаннями і методиками щодо роботи з обдарованою молоддю.

4. Організаційний супровід по відношенню до педагогічного та учнівського колективу здійснює адміністрація закладу освіти. По відношенню до обдарованої дитини організаційний супровід здійснюють також учителі, методист, соціальний педагог і психолог. Здійснення супроводу полягає у вирішенні організаційних питань стосовно забезпечення всіх можливих аспектів освітньої діяльності обдарованої дитини (організація навчання, організація участі в конкурсах, організаційна допомога в підготовці та оформленні конкурсних робіт, організація різноманітних заходів тощо).

Отже, необхідність здійснення педагогічного супроводу обдарованих дітей в закладах загальної середньої освіти продиктована реаліями сучасного життя та змінами, які відбуваються в системі освіти. Цілісність педагогічного супроводу обдарованих дітей в навчальному процесі забезпечується засадничими ідеями щодо визначення феномену обдарованості, факторів її формування, а також особливостей розвитку, навчання та виховання обдарованих дітей; сучасними теоріями педагогічної діяльності; концептуальними підходами до організації загальної освіти. Системність педагогічного супроводу в закладі загальної середньої освіти забезпечує можливості для вчасного виявлення, адекватного діагностування і всебічного розвитку дитячої обдарованості.

Висновки до розділу 2

Заклад загальної середньої освіти має спрямовувати свою роботу на системне виявлення дитячих обдарувань і створення умов для їх усебічного розвитку. На сьогоднішній день існує багато наукових досліджень з проблеми виявлення і розвитку дитячої обдарованості, розроблено поняття педагогічного супроводу обдарованих дітей, однак залишається проблемною практична реалізація наробок. Вирішення цієї проблеми можливе за системного підходу у налагодженні роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості.

Управління системою роботи з обдарованими учнями має передбачати виконання таких завдань, як: спрямування дій кожного вчителя на

результативність діяльності з олімпійським резервом учнів; активізація діяльності окремих учителів через роботу в команді; діяльність вчителів як менеджерів; створення відповідних команд в учнівському колективі; об'єднання діючих команд в єдиний колектив для досягнення максимального результату.

Демократизація управлінської діяльності дозволяє поєднання традиційних (видання нормативних актів управління; видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління; проведення організаційних заходів; здійснення матеріально-технічних операцій) та інноваційних форм управлінської діяльності: співпраця (спільна діяльність з метою досягнення результативності діяльності з обдарованими учнями); робота в команді (створення команд з метою ефективного навчально-виховного впливу на особистість учнів); самоврядування.

Одним із прикладів активних форм залучення вчителів та учнів до пошуково-дослідницької діяльності є організація літньої наукової школи для обдарованих дітей. Літня школа для інтелектуально обдарованих дітей при закладі освіти є складовою частиною системи роботи з обдарованою молоддю. Школа організується з метою надання кваліфікованої допомоги учням у поглибленому вивченні обраних навчальних предметів Літня школа для обдарованої молоді Маріупольського міського технологічного ліцею має таку структуру: Літня школа МАН; Літня мовна школа; «Олімпійський резерв». Робота школи МАН доповнюється системою психологічних тренінгів.

Створення сучасної моделі управління роботою з обдарованою молоддю в закладі передбачає здійснення таких функцій, як: педагогічний аналіз, планування, організація, контроль, регулювання, прогнозування результатів, і підпорядковані єдиній меті – успішне виявлення і розвиток обдарованих дітей.

У системі роботи з обдарованою молоддю випереджувальний характер навчання може бути забезпечений педагогічним супроводом – системою підтримки та допомоги обдарованій дитині у навчально-виховному процесі, яка створює умови для того, щоб діти й дорослі повірили у свої різнобічні здібності. Педагогічний супровід у сучасній педагогіці та психології розглядається досить

широко і охоплює такі складові: психологічний супровід, соціальний супровід, методичний супровід, організаційний супровід.

Психологічний супровід здійснює психологічна служба закладу освіти (шкільний психолог). Психолого-педагогічний супровід є спільною діяльністю психолога і педагогів, які опікуються обдарованою дитиною, і сьогодні він є не просто сукупністю різноманітних методів коректувально-розвивальної роботи з дітьми, а виступає комплексною технологією, особливою культурою підтримки і допомоги дитині у вирішенні завдань її розвитку, навчання, виховання, соціалізації.

Соціальний та соціально-педагогічний супровід обдарованої дитини здійснює соціальна служба закладу освіти (соціальний педагог, заступник директора з навчально-виховної роботи, психолог, педагоги). Соціально-педагогічний супровід і підтримка обдарованих дітей в закладах загальної середньої освіти обов'язково має включати роботу щодо оптимізації взаємодії дитини з найближчим оточенням.

Методичний супровід здійснюється методичною службою закладу загальної середньої освіти. Метою є допомога вчителям в оволодінні науково-педагогічними знаннями і методиками щодо роботи з обдарованою молоддю.

Організаційний супровід по відношенню до педагогічного та учнівського колективу здійснює адміністрація закладу освіти, а по відношенню до обдарованої дитини організаційний супровід здійснюють також учителі, методист, соціальний педагог і психолог.

Системний педагогічний супровід у закладі загальної середньої освіти забезпечує можливості для вчасного виявлення, адекватного діагностування і всебічного розвитку дитячої обдарованості.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІМЕРСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Розбудова імерсійного середовища як базису для виявлення й розвитку дитячої обдарованості

На сучасному етапі питання педагогічної підтримки науково-дослідницької діяльності учнів в умовах інноваційного освітнього простору потребує певного оновлення та вдосконалення. Це стосується і якісного науково-педагогічного супроводу, і методичного забезпечення. Особливо актуальними постає питання про інноваційні методи організації науково-дослідницької діяльності обдарованих учнів. Одним із перспективних і продуктивних напрямів розробок був і залишається пошук на межі дисциплін, який дозволяє вийти за межі звичних уявлень і розширити науковий інструментарій. З огляду на це, серед існуючих методик активізації пізнавальної діяльності привертають увагу імерсійні методи та прийоми навчання як такі, що дозволяють максимально заглибитися в предмет вивчення.

3.1.1. Поняття імерсії. Поняття «імерсія» походить з латини (*immersio*) та означає «занурення» [95]. На сьогоднішній день імерсію застосовують і вивчають у таких науках, як оптика, математика, техніка, медицина, мистецтвознавство, педагогіка тощо. У науково-педагогічний обіг термін «імерсія» був уведений канадською науково-педагогічною школою як метод навчання нерідній мові шляхом її використання в якості мови навчання [66].

Імерсію в лінгводидактиці, з позицій мовних контактів розглядали В. М. Панькін, А. В. Філіпов [66]. Застосування методу імерсії при вивченні іноземних мов у школах США і Європи, зокрема Німеччини, досліджували А. В. Бузовський [8] та М. І. Микуляк [53]. Висвітленню особливостей навчання іноземної мови на засадах імерсійності у вищій освіті Європи присвячені дослідження Н. І. Закордонець [21], а деякі аспекти впровадження цього підходу в

українських вищих навчальних закладах порушено С. М. Ситняківською [94], Н. Ю. Воєвутко, О. В. Кулігіною [112].

Дослідники вивчали застосування імерсії і як метод навчання іноземної мови (М. І. Микуляк), і як методику двомовної освіти (А. В. Бузовський, Н. І. Закордонець, С. М. Ситняківська). Застосування методу імерсії в науково-дослідницькій діяльності школярів у вітчизняній педагогіці було започатковано О. В. Кулігіною в 2017 році [39] і протягом 2017-2020 років продовжувалися дослідження його можливостей у виявленні і розвитку дитячої обдарованості, було створено та апробовано педагогічну технологію в різних умовах і формах освітньої діяльності [32-36; 38; 39; 41-44].

Вивчення і узагальнення досвіду викладання іноземних мов на засадах імерсійності дозволить визначити можливості цього методу в організації науково-дослідницької діяльності обдарованих дітей.

В. М. Панькин, А. В. Филиппов зазначають, що, за визначенням канадської науково-педагогічної школи, термін «імерсія» в науково-педагогічному обігу означає тривале занурення учнів в іншомовне середовище при виключенні або незначному використанні рідної мови [66].

Створення навчального контенту з інших навчальних предметів мовою, що має вивчатися, практикується в США та країнах Західної Європи з кінця ХХ століття, що відображено в роботах дослідників Д. Долсона, Ф. Джінесі, М. Сноу, Р. Лістера, М. Мета та інших. Так, Ф. Джінесі зазначає, що у програмах занурення, які практикуються в деяких американських двомовних освітніх програмах для дітей мовних меншин, навчальний матеріал ніколи не викладається рідною мовою дитини, а лише другою мовою протягом навчального року. [108, с. 32].

На думку М. Мета, викладання мови на основі контенту є підходом, що передбачає використання другої мови для вивчення матеріалу, який, як правило, знаходиться поза сферою традиційного змісту курсу мовних програм, тобто в якості середовища для вивчення змісту конкретних курсів (таких як математика, наука, мистецтво, або соціальних наук), зміщуючи акцент з мови як змісту курсу

до мови як засобу навчання [110, с. 35]. Такий підхід дає можливість використовувати мову в реальному функціонуванні для виконання реальних завдань [108, с. 36]. М. Сноу представляє 10 основних стратегій навчання в ефективній імерсійній педагогіці, основні з яких покликані допомогти розумінню: широке використання мови тіла, реалій, візуалізації і маніпуляції на додаток до передбачуваності процедур і надмірності уроків [111, с. 65].

Р. Лістер розділяє погляди М. Сноу, М. Мета і Ф. Джінесі: мовне занурення в цілому було визначене ним як програма, в якій друга мова не може бути вивчена лише за допомогою навчання мови, але й шляхом вивчення більш точних наук, таких, як біологія і географія, які викладаються другою мовою. Ключові питання в імерсійній педагогіці, на думку науковця, полягають у визначенні можливих шляхів, в яких і тою чи іншою мірою аналітичні стратегії навчання можуть бути об'єднані з більш емпіричними дисциплінами, щоб забезпечити оптимальні умови для вивчення другої мови [109, с. 64].

Д. Долсон резюмує, що імерсійна освіта є організованою навчальною програмою, призначеною для забезпечення другого мовного навчання для студентів мовної більшості без втрат для їх успішності і розвитку рідної мови. Однак дослідник зазначає, що імерсійні програми, призначені для носіїв мови, часто неналежним чином використовуються для студентів мовних меншин за принципом «впливе або потоне» [107, с. 5].

М. І. Микуляк, аналізуючи раннє навчання іноземної мови у школах Німеччини, визначає імерсійну модель навчання іноземної мови як таку, що передбачає регулярне, тобто щоденне спілкування іноземною мовою, метою якого є швидке та інтенсивне здобуття мовних навичок [53].

У науковій літературі зустрічаються й інші характеристики імерсії. Наприклад, як форми двомовної освіти, при якій учні, які говорять мовою більшості населення, частково навчаються засобами другої або першої мови. Це дозволяє виокремити різні модифікації імерсії, а саме: «рання», «пізня», «тотальна» і «часткова» [66].

С. М. Ситняківська зазначає, що «рання» імерсія передбачає вивчення всіх предметів іноземною мовою з першого року навчання зі збереженням комунікації рідною мовою в позаурочний час. «Пізня» імерсія означає, що друга мова вивчається у школі як іноземна. «Тотальна» або «повна» імерсія передбачає вивчення усіх навчальних дисциплін іноземною мовою. Часткова імерсія обмежується лише частковим набором предметів, які вивчаються іноземною мовою [94].

А. В. Бузовський вважає, що у школах Європи, де імерсія розглядається як спеціальний метод білінгвального навчання, він є «найбільш успішним зразком» для вивчення іноземної мови, оскільки саме таким чином досягається високий рівень знань при одночасному глибокому засвоєнні учнями предметного змісту окремих дисциплін, які викладаються за допомогою іноземної мови [8].

Н. Ю. Воевутко і О. В. Кулігіна висвітлюють методику застосування імерсійного навчання новогрецькій мові у вищому навчальному закладі у межах окремої дисципліни, орієнтованої на підготовку філологів і перекладачів, і наголошують на тому, що дисципліна і тематична спрямованість навчальної програми накладають свою специфіку на імерсію [112].

Отже, імерсія представляє собою такий метод навчання іноземній мові, при якому навчальний процес перетворюється на мовне середовище. Цей принцип діє і при вивченні однієї іноземної мови, і в двомовному навчанні.

Застосовуючи зазначені характеристики до учнівської науково-дослідницької діяльності, доходимо висновку, що імерсія – це такий метод організації науково-дослідницької діяльності, при якому матеріал вивчення перетворюється на навчальне середовище.

Розглянемо можливості методу імерсії в організації науково-дослідницької діяльності учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Імерсія як метод організації науково-дослідницької діяльності учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, на нашу думку, має широкі перспективи. Оцінити можливості даного методу в нових умовах можна, спираючись на дослідження особливостей його застосування при навчанні іноземним мовам.

Так, Н. І. Закордонець, досліджуючи імерсійні концепції двомовного навчання в процесі вивчення професійних дисциплін у провідних країнах Європи, акцентує на важливості змістовного аспекту «занурення», тобто створенні необхідної понятійно-інформаційної бази, яка послужила б основою для успішної професійно-орієнтованої комунікації іноземною мовою [21].

С. М. Ситняківська для студентів немовних спеціальностей, які вивчають фахові дисципліни іноземною мовою, пропонує надавати білінгвальним способом лекційний матеріал, використовуючи метод «варіаційних наближень» як різновид імерсії. Суть методу полягає у поступовому нарощуванні лексичного навантаження іноземною мовою, а на межі нерозуміння – повернення до пояснень рідною мовою [94].

Стосовно науково-дослідницької діяльності учнів зазначимо, що вона ґрунтується на зацікавленості предметом вивчення, а одночасно з дослідженням обраної теми учень засвоює методи і прийоми наукового мислення – наука засвоюється через захоплення. Отже, завдання педагога-керівника полягає в тому, щоб зорієнтуватися у вподобаннях дитини і спрямувати їх у продуктивне річище, одночасно вводячи в обіг елементи наукової мови, поступово структуруючи і систематизуючи матеріал. У такий спосіб учитель може поступово перетворити середовище інтересів дитини на навчальне середовище.

Такий підхід відкриває широкі можливості використання методу імерсії в організації науково-дослідницької діяльності учнів у загальноосвітньому навчальному закладі, адже в коло уваги потрапляють не тільки навчальні предмети, а й факультативи, шкільні гуртки й об'єднання, позашкільні захоплення.

3.1.2. Методика організації науково-дослідницької діяльності учнів на засадах імерсійності. Методику організації науково-дослідницької діяльності учнів з окремих дисциплін на засадах імерсійності було розроблено емпіричним шляхом під час роботи авторки в Маріупольському міському технологічному ліцеї. З 2008 року застосовувалися окремі прийоми, 2016 рік був присвячений

науковому вивченню теорії, з 2017 року велася усвідомлена розробка інновації [39; 41].

Розроблена методика має сім етапів, які дозволяють вивести дитячі захоплення на якісно новий рівень світосприйняття. Розглянемо їх докладніше.

По-перше, учитель має дослідити сферу інтересів дітей або створити її власноруч – це може бути клуб за інтересами, творче об'єднання, театр. Гурток тощо.

По-друге, завдання вчителя – залучити якомога більше учнів до створеної (або існуючої) сфери (сфер) діяльності шляхом створення доброзичливої атмосфери і мотивації успішності: участь у різноманітних конкурсах (театральних, поетичних, образотворчих тощо), виступи в будинках для людей похилого віку, дитячих клубах і под., співпраця з бібліотеками міста.

По-третє, вивчати вподобання і здібності залучених до діяльності учнів з метою виявлення здатних до подальшого розвитку в цьому напрямку. Зустрічну мотивацію забезпечує існуюча в ліцеї традиція проведення щорічних науково-практичних конференцій.

По-четверте, методом «варіаційних наближень» поступово нарощувати науково-дослідницький компонент в загальному полі предметної діяльності всіх залучених учнів, непомітно зосереджуючи найбільшу увагу на раніше виявлених здібних дітях (зменшуючи його за необхідності, щоб не відібрати їм бажання працювати).

По-п'яте, підтримуючи інтерес загалу, зосередити увагу на обраних учнях і методом підбадьорювань та заохочень долучати їх до предметної науково-дослідницької діяльності – написання роботи за конкретною темою. Важливо – допомагати в пошуку інформації та коригувати діяльність дітей, але не виконувати роботу замість них. Для цього слід розбити теоретичний матеріал за обраною темою на невеликі частини і вводити його поступово.

По-шосте, підготувати учня до контрольної роботи і захисту дослідження шляхом презентації досягнень серед «співучасників» – дітей, залучених до

досліджуваної сфери інтересів. Так, дослідження ліцеїстів презентуються на театральних зустрічах, виїзних засіданнях літературного клубу тощо.

По-сьоме, не залишати підопічних юних науковців без уваги по завершенні роботи над дослідженням, за можливості, увести дитину в світовий науковий простір. Більшість вихованців автора отримують можливість взяти участь в університетських, всеукраїнських і міжнародних конференціях та опублікують результати своїх досліджень у збірках наукових праць. Діти отримують сертифікати про участь у конференціях, свідоцтва про публікації, друківані примірники збірок, їх роботи розміщені в мережі Інтернет [25; 67].

Отже, імерсія як метод навчання іноземній мові, представляє собою занурення шляхом перетворення навчального процесу в мовне середовище. Імерсія як метод організації науково-дослідницької діяльності учнів перетворює середовище інтересів дитини на навчальне середовище. Методика організації науково-дослідницької діяльності учнів на засадах імерсійності включає сім етапів, які дозволяють вивести дитячі захоплення на якісно новий рівень світосприйняття.

3.1.3. Імерсійне середовище. Ключовим фактором навчання на засадах імерсійності є створення імерсійного середовища – такого навчального середовища, яке, зосереджуючи зусилля учня на одній дисципліні, змушує використовувати іншу дисципліну не в якості предмета вивчення, а в якості інструментарію, що дозволяє оволодівати на практиці комплексними видами діяльності [44]. Зазначена особливість має лягти в основу нового освітнього середовища, яке стає більш психологічно сприятливим для дитини саме через те, що переносить увагу з абстрактної теорії на практичний інструментарій і дозволяє зробити навчальне зусилля не з необхідності, а від зацікавлення, проявити винахідливість.

Застосування імерсії для організації науково-практичної діяльності продемонструвало значний потенціал цього методу у створенні освітнього середовища, сприятливого для прояву і розвитку дитячої обдарованості. Так, академічний підхід до предмета вивчення, зазвичай прописаний програмами і

підручниками, найчастіше не викликає оптимізму в учнів, однак діти із задоволенням виконують цікаві, хоч і доволі складні завдання. Така діяльність дозволяє учнівству проявити себе нестандартно, глибше пізнати себе. Наприклад, завдання відстежити сюжетні елементи і порівняти композицію повісті «Кайдашева сім'я» та її екранізації. Описане завдання побудоване на засадах імерсійності: художній твір та його екранізація стають середовищем, яке цікавить дітей не з позицій змісту, а з позицій схожості. Одночасно з цим зміст твору, сюжетно-композиційні особливості, характеристики героїв стають не предметом вивчення, а інструментом порівняння. А в результаті діти вивчають твір, закріплюють на практиці літературно-критичні та теоретичні відомості, отримують практичні навички аналізу – і все через те, що екранізація «Кайдашевої сім'ї» настільки далека від оригіналу, що викликала в них обурення, тобто високий емоційний сплеск. Разом з цим, для частини дітей така робота стала можливістю проявити креативність та винахідливість, а отже, розкрити свій потенціал.

Таким чином, освітнє середовище, побудоване з використанням методу імерсії – це емоційно насичене й вільне для вияву індивідуальності дитини, яке створює сприятливі умови для виявлення і розвитку дитячої обдарованості [38].

3.1.4. Психологічні аспекти управління організацією науково-дослідницької діяльності учнів на засадах імерсії. Організація науково-дослідницької діяльності в закладі освіти є одним із питань, напряду пов'язаних із психологічними особливостями її суб'єктів, які привертають увагу сучасної наукової спільноти. В Україні дослідження психологічних проблем управлінської діяльності в освіті проводяться з початку 70-х років і спрямовані на вивчення психологічних передумов оптимізації керівництва педагогічним колективом школи та створення в ній сприятливого, творчого клімату; впливу особистісних якостей директора школи, властивого йому стилю керівництва на згуртованість і професійну дієздатність педколективу, на задоволеність учителів своєю працею, на якість навчально-виховного процесу; психологічної компетентності керівників та форм і методів підвищення її рівня; мотивації директорів до підвищення рівня

управлінської діяльності тощо (О. Бондарчук, Л. Карамушка, О. Киричук, Н. Коломінський, С. Москвичов, Т. Панчук, Г. Полякова, І. Сингаївська, Р. Шакуров) [17].

Практика роботи в закладах загальної середньої освіти свідчить, що науково-дослідницька діяльність поза роботою на уроках пов'язана з низкою як організаційних, так і психологічних проблем. Так, часто навіть пропозиція написати наукову роботу лякає учнів, адже вони не знають, а тому і не розуміють сутності науково-дослідницької діяльності. Разом з тим, наукове дослідження вимагає від суб'єктів такої діяльності високого рівня узагальнення, систематизації, об'єктивізації тощо, тобто таких навичок, якими звичайні середньостатистичні учні ще не володіють з об'єктивних причин: це і вікові особливості, і обсяг знань, визначених шкільною програмою.

Звичайно, не можна в питанні розвитку інтелектуальної обдарованості робити ставку на готових вундеркіндів, вишукувати їх серед дітей і при цьому ігнорувати загал. Однак учитель, який має саме керувати науково-дослідницькою діяльністю дитини, а не перебирати її всю на себе, під тиском системи опиняється перед дилемою – вишукувати обдаровану дитину, щоб керувати процесом, чи вмовляти того учня, який погодиться бути присутнім при науковому дослідженні учителя [43].

Отже, перед керівником закладу освіти постає проблема стимулювання й організації педагогічного колективу для створення сприятливого середовища, яке б могло зацікавити дитину, надати їй можливість розкритися і реалізуватися як особистості, не відклякнути своєю складністю, а навпаки – мотивувати до науково-дослідницької діяльності. Імерсійне середовище в організації науково-дослідницької діяльності учнів – це сфера інтересів дитини, яка зазнає наукового вивчення. Так за рахунок зацікавленості дитини предметом вивчення знімається психологічний бар'єр «складності» наукової діяльності, одночасно з дослідженням обраної теми учень засвоює методи і прийоми наукового мислення на практиці. Зазначена особливість має лягти в основу нового освітнього середовища, яке стає більш психологічно сприятливим для дитини саме через те,

що переносить увагу з абстрактної теорії на практичний інструментарій і дозволяє зробити навчальне зусилля не з необхідності, а від зацікавлення, проявити винахідливість.

Управління педагогами, які працюють з учнями на засадах імерсії, вимагає від керівника навчального закладу створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі – це «емоційно-психологічний настрій колективу, у якому на емоційному рівні віддзеркалюються особистісні та ділові взаємовідносини членів колективу, які визначаються ціннісними орієнтаціями, моральними нормами та цінностями» [50]. Крім того, важливим стає врахування різнобічних інтересів дітей і сприяння розвитку їх у цих напрямках, тобто створення доброзичливої атмосфери довіри і підтримки створюваного в закладі освіти імерсійного середовища. Також виникає необхідність у розробці системи винагород і заохочень для учасників процесу і забезпечення підтримки психологічної служби закладу освіти (або зовнішніх організацій).

Таким чином, до психологічних аспектів управління педагогічним колективом, який організовує науково-дослідницьку діяльність учнів на засадах імерсії, можна віднести специфіку імерсійного середовища, психологічні особливості суб'єктів процесу, продуману систему винагород і заохочень та забезпечення психологічної підтримки учителів і дітей [43].

3.1.5. Система роботи закладу освіти з обдарованими дітьми на засадах імерсії. Сьогодні актуальним завданням системи освіти проголошено дитиноцентризм та індивідуалізацію навчання, унаслідок чого набули активного поширення та розвитку й інклюзивна освіта, і робота з обдарованими дітьми. Особливу увагу українські освітяни зосереджують на виявленні й розвитку дитячої обдарованості, що є стратегічним пріоритетом для побудови успішного майбутнього нашої держави. Так, Концепцією Нової школи передбачена «робота за індивідуальними планами, окремими навчальними траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проєктів» [59].

Заклади освіти вибудовують власні підходи до систематизації діяльності в цьому напрямку. Однак залишається відкритим питання збалансованості пропозицій і запитів – як з боку учнівства, так і з боку педагогів.

Отже, актуальним завданням сьогодення є побудова в закладі освіти збалансованої системи роботи з обдарованими дітьми, в основі якої лежить спільність інтересів учнівського й педагогічного колективів. Досягти цього, на нашу думку, допомагає розбудова імерсійних середовищ, які помножать і розширяють сфери співпадіння дитячих і дорослих захоплень.

Нам імпонує думка О. Остапчук, яка наголошує, що педагогічна ефективність в розвитку потенціалів дитячої обдарованості залежить від рівня самоідентифікації, вищим серед яких, поряд із рівнями «об'єкта» (виконавський) та «суб'єкта» (функціональний, діяльнісний), є «рівень автора» (екзистенційний, авторський). Тому головним призначенням педагогічної системи стає підтримка процесу становлення авторської особистості учня, його здатності до особистісної, непрограмованої самореалізації, що є фундаментальною основою повноцінного саморозвитку потенціалів обдарованості [65, с. 55].

У роботі закладу освіти з обдарованими учнями найбільшу проблему становить неспівпадіння запитів та інтересів дітей і дорослих. З одного боку, на заваді продуктивної взаємодії може стати елементарне небажання дитини виконувати взагалі будь-які навчальні завдання або ж саме ті, що запропоновані вчителем, тобто мова йде як про звичайні лінощі й неробство учня чи учениці, так і про невідповідність методичного кейсу педагога. З іншого боку, обдарована дитина часто зазнає експлуатаційного тиску вчительського колективу, адже спрацьовують одночасно і прагнення дати такій дитині щонайбільше знань, і бажання отримати від її талантів свою частку педагогічних дивідендів – перемог у різноманітних конкурсах, олімпіадах тощо, які принагідно додаються до атестаційних здобутків учителя. Тоді обдарована особистість стає об'єктом надмірної педагогічної уваги одразу декількох учителів, її намагаються долучити до різних видів позаурочної діяльності, чим, урешті, або заважають основному освітньому процесу, або призводять до перевантаження і перевтоми дитини.

За таких умов виникають ризики: по-перше, не розпізнати обдаровану дитину, яка через неспівпадіння її інтересів із запитамі закладу освіти може не розкритися; по-друге, призвести до вигорання обдарованої дитини через перевтому, що виникає внаслідок надмірної експлуатації її здібностей; по-третє, що дуже важливо, спровокувати свідоме приховування дитиною власних талантів під впливом негативних прикладів педагогічного зловживання дитячою обдарованістю [35].

Шляхом подолання такого конфлікту інтересів може стати застосування на системному рівні методу імерсії в роботі закладу освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості. Така системна розпочинається саме зі створення імерсійного середовища, в якому можливі виявлення й розвиток дитячої обдарованості [36, с.54]. Додамо, що взагалі робота з обдарованими дітьми набуває системності за наявності в закладі освіти діючих імерсійних середовищ, які охоплюють різні сфери діяльності і дозволяють реалізуватися різним видам обдарувань.

О. В. Кулігіною та О. А. Жульовою був запропонований алгоритм упровадження системи науково-дослідницької роботи в закладі освіти на засадах імерсії, який включає такі інструменти, як інформування й навчання, сприяння й підтримка [36]. Вважаємо зазначений алгоритм прийнятним і для розбудови системи роботи закладу освіти з виявлення й розвитку дитячих обдарувань різних видів. Отже, в оновленому й доопрацьованому (спільно з О. В. Воєвутко [35]) вигляді пропонуємо алгоритм розбудови системи роботи закладу освіти з обдарованими дітьми на засадах імерсії:

I. Забезпечення та створення імерсійного середовища

- Аналіз середовища інтересів дітей: аналіз існуючого середовища, яке вже створене в закладі освіти; аналіз тих середовищ, в яких задіяні діти поза межами школи; залучення психолога, який проводить анкетування й аналізує, що цікавить дітей, які вже займаються улюбленою справою, і що цікаве тим, хто ще не задіяний ніде;

- Розбудова середовища: відкриття гуртків (також на платній основі), пошук інших можливостей фінансового забезпечення зацікавлених педагогів;

- Налагодження зовнішніх зв'язків: організація зв'язків із закладами вищої освіти, підприємствами, залучення до освітнього процесу різних фахівців, батьків тощо;

II. Інформація та навчання

- Інформування вчителів: учителі-організатори науково-дослідницької діяльності мають володіти здобутою інформацією про інтереси дітей, щоб у процесі роботи обрати напрям освітньої взаємодії, яка буде логічним продовженням процесу пізнання того, що цікаво дитині.

- Організація методичних і психологічних тренінгів щодо застосування методу імерсії в організації освітньої взаємодії.

III. Створення системи сприяння й підтримки

- Адміністративна: Виділення в навчальному плані годин на індивідуальні заняття. Вільний графік навчання (за необхідності). Підтримка адміністрації у вирішенні організаційних питань (щоб учитель займався безпосередньо дитиною, а не супровідними паперами та проблемами). Заохочення вчителів (додаткові вихідні й відпустки, премії, грамоти, підвищення кваліфікації тощо). Організація фінансування з законних джерел участі в платних конкурсах, фестивалях, змаганнях тощо.

- Методична: Організація наукової Літньої школи, консультацій, допомога в підготовці до різноманітних заходів. Організація взаємодії з вищими навчальними закладами міста, підприємствами, науковцями, практиками, митцями, спортсменами та ін.

- Психологічна: Організація консультацій психологічної служби закладу, що має на меті навчити педагогів грамотно акцентувати увагу на предметі зацікавлення учня, ненав'язливо, але наполегливо залучати дитину до освітньої взаємодії, даючи можливість працювати самостійно.

Додамо найважливіше, на нашу думку:

IV. Створення системи моніторингу і контролю

Моніторинг освітнього процесу з метою регулювання навчального навантаження обдарованих дітей, запобігання виникненню конфліктів між педагогами або їх вирішення на методичному, психологічному й адміністративному рівні [35].

Отже, запропонований алгоритм дозволяє послідовно створити в закладі освіти систему роботи з обдарованими дітьми на засадах імерсії.

Таким чином, імерсію зі сфери лінгводидактики можна успішно застосовувати як в організації науково-дослідницької діяльності обдарованих учнів, так і для розбудови в закладі освіти системи виявлення і розвитку дитячої обдарованості.

3.2. Імерсійні середовища в системі роботи з обдарованою молоддю Маріупольського міського технологічного ліцею (на прикладі предметів гуманітарного циклу)

Маріупольський міський технологічний ліцей є закладом загальної середньої освіти III ступеня академічного спрямування, який весь час свого існування розвивав напрям науково-дослідницької діяльності учнів і педколективу. Запропонована автором методика роботи на засадах імерсії знайшла відображення в урочній і позаурочній діяльності з предметів гуманітарного циклу. Пропонуємо розглянути докладніше розбудовані в ліцеї імерсійні середовища: дитячий літературний клуб «Младий Пегас», ліцейський аматорський театр «Джерела», факультатив з підготовки до конкурсу МАН «Філологічна стилістика».

3.2.1. Дитячий літературний клуб «Младий Пегас». У результаті вивчення сфери дитячих інтересів учнівства Маріупольського міського технологічного ліцею автором були виявлені літературно обдаровані діти, для них створювалися умови сприяння творчості: відвідування засідань міських літературних клубів, участь у конкурсах, авторські зустрічі, літературні вітальні тощо. А навесні 2015 року ця взаємодія нарешті оформилася в дитячий літературний клуб «Младий Пегас», перше засідання якого було проведено автором у травні наприкінці навчального року. Сьогодні клуб діє на базі міської

бібліотеки імені Лесі Українки, діти отримали можливість реалізувати свій творчий літературний потенціал, спілкуватися з представниками культури і науки Маріуполя. Так реалізувалася перша складова методики організації науково-дослідницької діяльності учнів на засадах імерсійності – середовище.

Друга складова – атмосфера сприяння. На цьому етапі відбувається залучення учнів до створеної (або існуючої) сфери діяльності шляхом створення доброзичливої атмосфери і мотивації успішності. Наголосимо, що перша і друга складові не послідовні в часі, а взаємодоповнюють одна одну. Так, іще до офіційного створення літературного клубу його майбутні члени стали переможцями і призерами різноманітних поетичних конкурсів, відвідували засідання інших літературних угруповань міста, активно співпрацювали із міськими бібліотеками. Протягом двох начальних років діти-члени клубу неодноразово брали участь у різноманітних і міських конкурсах, презентували свою творчість на виїзних засіданнях у міських літературних об'єднаннях, на учнівських конференціях і на телебаченні [34].

Третя складова – апробація. Практична діяльність дітей у створеному середовищі з метою виявлення здібних і здатних до подальшого розвитку в цьому напрямку: проводилася презентація учнівських досліджень та творчих доробок на виїзних засіданнях літературного клубу в міських літературних об'єднаннях. Важливою в реалізації цієї складової є існуюча в ліцеї традиція проведення щорічних науково-практичних конференцій, в яких регулярно беруть участь юні поети і дослідники, що мають можливість презентувати результати своєї роботи та отримати критичну оцінку журі – вчителів. Учнів-переможців міського і обласного етапів МАН, запрошених фахівців

Четверта складова – наукове зростання. Науково-дослідницький компонент в середовищі інтересів дитини – це і є той самий розглядуваний предмет, висвітлювати який призначене імерсійне середовище. Для реалізації цієї складової важливими є заняття в ліцейській літній школі МАН, на яких учні знайомляться із вимогами до написання науково-дослідницьких робіт, основами наукових досліджень, проходять психологічні тренінги [40]. Однак ці заняття

відірвані від комфортного для дітей середовища і є в чистому вигляді «уроками наукової мови», а не спілкування. Для практичного наукового зростання дитини в середовищі літературного клубу проводяться практикуми з теорії віршування під час засідань клубу, спільно з учнями здійснюються літературознавчі і мовознавчі дослідження окремих творів поетів рідного краю, можливе представлення дітьми власних поетичних добірок і спільний їх літературознавчий аналіз тощо.

П'ята складова – відбір. Зосередження уваги на обраних учнях і залучення їх до предметної науково-дослідницької діяльності – написання роботи за конкретною темою. Наприклад, власна збірка поетичних чи прозових творів, літературознавчі і мовознавчі дослідження творчості тих поетів і письменників, з якими діти встигли познайомитися в клубі. Методична кафедра вчителів української і російської філології ліцею в якості експерименту поставила поряд із навчально-виховною метою також і наукову мету роботи – дослідження літератури і культури рідного краю. Саме в цьому напрямі в основному ведуться дослідження багатьох ліцеїстів-членів Малої академії наук уже не перший рік: діти почали вивчати театральне мистецтво міста, дослідили рок-культуру, фольклор, творчість маріупольських поетів. Усі ці роботи були представлені на ліцейських конференціях [34].

Шоста складова – прорив. Підготовка до контрольної роботи і участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України. Ця частина, безумовно, вимагає кропіткої праці і витримки – як від учня, так і від педагога. Головним завданням учителя на цьому етапі є підтримка мотивації учня – його зацікавленості предметом вивчення і бажання донести результати своєї роботи до широкої аудиторії, довести свою точку зору на порушену проблему. Отже, організація зустрічей членів клубу із літератором, про якого пише дитина, виступи на уроках літератури рідного краю, участь у виїзних засіданнях набувають важливого стимулюючого значення.

Сьома складова – популярність. Уведення дитини у світовий науковий і літературний простір. Протягом роботи над дослідженням, а також після захисту на конкурсі учитель має надати дітям можливість взяти участь в

університетських, всеукраїнських і міжнародних конференціях, опублікувати результати своїх досліджень у збірках наукових праць, надрукувати збірки своїх творів, створити власний ресурс в мережі Інтернет, щоб презентувати свою творчість. Учитель має посприяти освітленню досягнень дітей у засобах масової інформації (у пресі, на телебаченні, у мережі Інтернет). Члени клубу працюють над випуском власних книжок, збірок поезій (альманахів) клубу «Младий Пегас», беруть участь у програмах місцевого телебачення [34], у науково-практичних конференціях Маріупольського державного університету, їх роботи публікуються у збірниках матеріалів [67].

Отже, дитячий літературний клуб є дієвим прикладом імерсійного середовища, в якому практично реалізується потенціал обдарованої дитини.

3.2.2. Ліцейський аматорський театр «Джерела». Аматорський театр – тип самодіяльного народного театру, в якому виконавцями є непрофесійні актори. На рубежі ХХ-ХХІ століть у педагогічній науці та практиці утверджується розуміння важливості і необхідності використання засобів театру в навчально-виховному процесі для досягнення різноманітних цілей, зокрема соціального розвитку юного покоління. Відомим пропагандистом використання театрального мистецтва в школі є Є. Ганелін [14]. Важливими є висновки науковців про залучення до театральної діяльності якомога більшого числа дітей, активнішого використання театральних засобів у процесі навчальної та позаурочної діяльності школярів, вирішення через театральну самодіяльну творчість як естетичних, так і соціально-культурних завдань, поєднання театральними засобами мистецтва і педагогіки, розвиток через театральні технології соціально-адаптаційного потенціалу особистості [103].

Розглянемо застосування методу імерсії на прикладі діяльності дитячого аматорського театру «Джерела» [33].

Перша складова – середовище. На цьому етапі закладаються основи імерсійного середовища – учитель досліджує сферу інтересів дітей або створює її власноруч. Проте часто виникає необхідність з боку вчителя запропонувати учням певну зайнятість, яка може в подальшому стати колом інтересів, що здатне

перетворитися на імерсійне середовище. Так, у результаті вивчення сфери дитячих інтересів автором були виявлені діти з акторськими здібностями та просто зацікавлені самою можливістю участі в театральному дійстві. 2008 року було здійснено кілька міні-вистав на уроках української літератури, які лягли в основу створення ліцейського аматорського театру «Джерела».

Друга складова – атмосфера сприяння. На цьому етапі відбувається залучення учнів до створеної (або існуючої) сфери діяльності шляхом створення доброзичливої атмосфери і мотивації успішності. Найбільшим відкриттям і стимулом для дітей у процесі театральної діяльності стала можливість спілкуватися з педагогом поза форматом уроку «учень – учитель», побачити його не навпроти, а поруч із собою, усвідомити його як партнера, радника, помічника. Юні актори ставали дуже популярними, через що зростала кількість бажаючих взяти участь у постановках. Крім того, усі учасники вистав отримували заохочення у вигляді оцінок за виразне читання (з української літератури) і читання вголос (з української мови), що також привертало до театального руху нових учасників.

Третя складова – апробація. Практична діяльність дітей у створеному середовищі з метою виявлення здібних і здатних до подальшого розвитку в цьому напрямку. Презентація досягнень серед «співучасників» – дітей, залучених до досліджуваної сфери інтересів. Протягом двох начальних років діти продовжили створювати міні-вистави, напрацьовуючи популярність серед ліцеїстів. Якщо перші постановки – «Сто тисяч» і «Наймичка» – мали прикладний характер і призначалися для перегляду однокласниками, то вже пізніші «Сорочинський ярмарок», «Украдене щастя», «Ніч перед Різдом» та ін. вийшли на ліцейську сцену, а «Снігова королева» і «Мишка» досягли міського рівня [33].

Четверта складова – наукове зростання. Поступове нарощування методом «варіаційних наближень» [94] науково-дослідницького компонента в загальному полі предметної діяльності всіх залучених учнів. Учитель непомітно зосереджує найбільшу увагу на раніше виявлених здібних дітях, за необхідності зменшуючи науково-дослідницьке навантаження, щоб не відібрати їм бажання працювати.

Так, серед учасників і шанувальників театрального руху з'явилися особистості, яких зацікавило наукове вивчення цього явища. Вивчення мистецтвознавчої літератури поступово сформувало уподобання дітей і дозволило визначитися з тематикою досліджень. На основі роботи аматорського театру можливі наукові дослідження з мистецтвознавства та суміжних дисциплін – літератури, літературознавства, мови, мовознавства, історії, фольклористики, етнографії тощо.

П'ята складова – відбір. Зосередження уваги на обраних учнях і залучення їх до предметної науково-дослідницької діяльності – написання роботи за конкретною темою. Так, учнями було здійснено наукові дослідження діяльності театральних колективів міста Маріуполя, зокрема і ліцейського аматорського театру «Джерела», сценічні інтерпретації прозових творів художньої літератури в театральному мистецтві міста Маріуполя ХХІ століття [33].

Шоста складова – прорив. Підготовка до контрольної роботи і участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України. Усі науково-дослідницькі роботи дітей були представлені на конференціях у ліцеї, на міському та обласному етапах МАН.

Сьома складова – популярність. Уведення дитини у світовий науковий і мистецький простір. Про діяльність ліцейського аматорського театру «Джерела» неодноразово писала маріупольська преса. Результати наукового дослідження були озвучені на двох дистанційних Міжнародних наукових конференціях (Чехія й Угорщина) і опубліковані у збірках матеріалів даних конференцій [33].

Таким чином, стало актуальним створення такої моделі навчальної програми театрального або драматичного гуртка, яку можна з року в рік використовувати в шкільній практиці і пристосовувати до поточних змін у навчально-виховному процесі. Однак існуючі навчальні програми театральних і драматичних шкільних гуртків обмежені календарно-тематичним і репертуарним планом, які не дають можливості гнучко реагувати на поточні зміни впродовж навчального року та часто вимагають розробки нової програми на кожний завершений період навчання [32].

Гурткову театральну діяльність учнів слід розглядати не тільки традиційно як самостійний розділ художньо-естетичного виховання дітей, а також і як дієвий синтетичний засіб розвитку їх творчих і комунікативних компетенцій [31]. Отже, на основі вивчення теоретичних джерел і практичного досвіду провідних майстрів сцени, а також на основі практичної роботи керівником театру була створена динамічна програма театрального гуртка (див. Додаток А). Пропонована програма адаптована до сучасних вимог і розрахована на два роки навчання початкового рівня дітей 13-16 років (8-10 класи), що виявляють стійкий інтерес до театрального мистецтва. У роботі колективу можуть брати участь і дорослі: батьки, педагоги, актори-аматори, професіонали.

Мета гуртка – гармонійний розвиток особистості дитини засобами естетичної освіти, розвиток її художньо-творчих умінь; формування мислячої і чуттєвої, люблячої і активної людини, готової до творчої діяльності у будь-якій галузі; створення творчого колективу, сприяння розширенню загального світогляду дітей і практичному знайомству з елементами сценічної грамоти; створення спектаклів.

Основні завдання: набуття знань і практики в царині театрального мистецтва; розвиток індивідуальності і творчого потенціалу учнів; самовизначення і самореалізація людини; адаптація особистості в соціокультурному середовищі.

Програма побудована на перетині курсів художньої культури і літератури, знайомить вихованців із базовими поняттями театрального мистецтва, основами акторської майстерності, театральними професіями, набутками української та світової драматургії, методами та прийомами інсценізації недраматичних творів.

Основний зміст занять складає робота над сценічним втіленням п'єси, яка включає кілька етапів. Вступний: Загальні відомості про театральне мистецтво, цікаві факти про театр. Основні: 1. Елементи внутрішньої техніки актора. 2. Елементи зовнішньої техніки актора. 3. Робота над спектаклем.

До програми входять усі театральні дисципліни: акторська майстерність, сценічний рух, сценічна мова, постановка голосу, сценічна пластика, робота з

костюмом, гримом, реквізитом тощо. Крім того, такі дисципліни, як хореографія, вокал, сценічний бій, сценічне фехтування тощо можуть вивчатися частково як прикладні за необхідності використання тих чи інших специфічних умінь в процесі постановки окремих спектаклів. У таких випадках до роботи з гуртківцями в якості консультантів можуть залучатися вузькі спеціалісти в цих галузях [32].

У роботі гуртка застосовується комплекс методів: словесні, наочні, практичні. Види діяльності: ігрові, репродуктивні, продуктивні. Робота гуртка побудована за проектною педагогічною технологією [37]. Разом з тим використовуються інтерактивні та інформаційно-комунікаційні технології, технологія «створення ситуації успіху». В основі роботи гуртка лежить принцип циклічності. Кожен цикл – поетапна розробка і захист окремого творчого проекту у формі театральної постановки (спектаклю), протягом циклу можлива робота над суміжними проектами, попередні звіти.

Проектна технологія та принцип циклічності, покладені в основу роботи гуртка, створюють масштабний і гнучкий прикладний координований груповий міжпредметний проект [60; 68]. Програма легко адаптується до вимог навчального закладу та непередбачених поточних змін. По-перше, тематичне наповнення занять кожного блоку підпорядковується меті і завданням окремого циклу, що дозволяє закріпити вивчене на практиці і виробити міцні навички. По-друге, незначні зміни складу гуртківців протягом навчального року не позначаються суттєво на результаті роботи гуртка загалом, оскільки на перших етапах роботи над спектаклем новачки мають можливість набути найнеобхідніших навичок для реалізації проекту поточного циклу. По-третє, програма легко адаптується і вкладається в різні часові межі, адже розрахунок годин на кожен етап (блок) здійснюється пропорційно загальній кількості годин, відведених на цикл (Вступ – до 3%, 1, 2 – у межах 20%, 3 – до 60%), а кількість циклів визначається перспективним репертуарним планом. Програма має практичне спрямування: співвідношення теоретичних і практичних занять 20% до 80% [32].

Основним показником результативності роботи гуртка є готовий продукт – спектакль. Кількість спектаклів визначається репертуарним планом, у якому зазначено діючий, перспективний і архівний репертуар. На основі роботи гуртка можливі наукові дослідження з мистецтвознавства та суміжних дисциплін – літератури, літературознавства, мови, мовознавства, історії, фольклористики, етнографії тощо.

Програма адаптована до умов закладу загальної середньої освіти і пройшла апробацію протягом п'яти навчальних років у технологічному ліцеї та трьох навчальних років у Центрі позашкільної роботи за місцем мешкання [32].

Гурток не ставить перед собою мету ростити майбутніх акторів, режисерів, художників, письменників. Проте заняття театральним мистецтвом створюють умови для всебічного розвитку особистості дитини, розвивають увагу, мислення, пам'ять, самостійність, розширюють знання, відточують мовлення, прищеплюють любов до літератури, мистецтва, підвищують рівень загальної культури дітей. Діти змістовно проводять свій вільний час, отримують унікальну можливість самовираження і самопізнання, одночасно створюються умови для наукової діяльності учнів. Отже, дитячий аматорський театр є дієвим прикладом імерсійного середовища, в якому практично реалізується потенціал обдарованої дитини.

3.2.3. Факультатив «Філологічна стилістика». Робота із обдарованими дітьми у загальноосвітньому навчальному закладі вимагає від педагога активного пошуку, який би спрямовував інтелектуальний потенціал учня на плідну творчу діяльність. Таким чином, виникає необхідність у створенні додаткових навчальних курсів, які допоможуть реалізувати поставлене завдання на практиці, наприклад, факультативу з науково-дослідницької діяльності «Філологічна стилістика» [42].

Однією з характерних тенденцій сучасної науки є зосередження уваги на міжпредметних зв'язках, що дозволяє визначати нові напрямки і перспективи досліджень. Отже, науково обґрунтованим і доцільним є факультативний курс, який інтегрує українську мову (лінгвістику, лінгвостилістику, історію української

мови) та українську літературу (історію української літератури, теорію літератури).

Курс української мови в 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів України охоплює синтаксис складного речення, в 10-11 класах – лінгвістичну стилістику. Програма української літератури частково розкриває питання літературознавчої стилістики. Наявні програми факультативів розглядають окремо або стилістику української мови, або питання теорії літератури [42].

Програма факультативу «Філологічна стилістика» (див. Додаток Б) інтегрує в єдиному курсі мовний і літературний аспекти стилістики, чим створює широкий простір для наукових досліджень мовознавчого спрямування на матеріалі української літератури. Програма розрахована на філологічно обдарованих дітей (учнів 9-11 класів), які мають здібності і бажання до науково-дослідницької діяльності.

Мета факультативу – розвиток дослідницьких здібностей філологічно обдарованої дитини; формування теоретичної і практичної бази для ґрунтовних наукових досліджень у площині стилістики художніх творів; виховання духовно-цілісної особистості.

Завдання: дати учням основи знань зі стилістики української мови, навчити методики стилістичного аналізу художніх творів; розвивати чуття мови: вміння бачити у творах художньої літератури мовні маркери-носії ідеї, систематизувати й аналізувати їх, вміння характеризувати стиль твору, окремого автора тощо; виховувати любов і уважність до українського слова як інструмента створення української художньої літератури [42].

Зміст навчального матеріалу. У 9 класі передбачається оглядове вивчення основ стилістики, активний педагогічний супровід дослідницької роботи в межах шкільної програми. У 10-11 класі державна програма з української мови побудована на основі стилістики, а отже, факультатив доповнює і поглиблює навчальний матеріал основної навчальної програми. Унаслідок цього, більше часу припадає на вивчення стилістичних особливостей програмних і позапрограмних художніх творів.

Зміст навчального матеріалу передбачає певну варіативність у виборі творів окремих авторів на розсуд учителя, що дає можливість узгоджувати програму факультативу зі змінами в навчальній програмі чи перспективним планом наукових досліджень навчального закладу. У такий спосіб програма не втрачає актуальності внаслідок освітніх реформ [42].

Схема занять: 1) вивчення основ стилістики, методів і прийомів стилістичного аналізу текстів; 2) виконання вправ з метою закріплення навичок стилістичного аналізу; 3) стилістичний аналіз творів української літератури, що вивчаються за програмою 9-11 класів; 4) самостійний творчий науковий пошук (дослідження поза межами шкільної програми); 5) виконання наукових проектів.

Програма факультативу передбачає використання в роботі проблемно-пошукового методу навчання та методу проектів. Отже, відбувається занурення у світ художнього слова, у процесі якого учнями засвоюються методи наукового філологічного дослідження – метод спостереження, описовий метод, стилістичного аналізу, зіставлення, класифікації [42].

Результативність вивчення факультативного курсу «Філологічна стилістика» визначається наявністю індивідуального наукового лінгвістичного дослідження, його якістю і ступенем самостійності. Крім того, опосередкованим показником якості засвоєння матеріалу курсу є підвищення якості знань з української мови та літератури, а для 11 класу – якість результатів зовнішнього незалежного оцінювання. Таким чином, факультатив «Філологічна стилістика», окрім основних завдань, виконує функцію додаткового поглибленого курсу підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання.

Програма проходила апробацію в Маріупольському міському технологічному ліцеї. Методи і прийоми наукових досліджень, напрацьовані для факультативу «Філологічна стилістика», успішно використовуються в роботі з філологічно обдарованими учнями протягом 12 років і приносять високі результати на наукових конференціях і конкурсах міського, обласного національного та міжнародного рівнів [42].

Таким чином, дитячий літературний клуб, дитячий аматорський театр, факультатив з науково-дослідницької діяльності є дієвими прикладами імерсійного середовищ, в яких практично реалізується потенціал обдарованої дитини.

Висновки до розділу 3

Серед існуючих методик активізації пізнавальної діяльності привертають увагу імерсійні методи та прийоми навчання як такі, що дозволяють максимально заглибитися в предмет вивчення. У світовій педагогіці імерсія як метод навчання набула поширення в лінгводидактиці. В організації науково-дослідницької діяльності імерсія – це такий метод, при якому матеріал вивчення перетворюється на навчальне середовище. Отже, у коло уваги потрапляють не тільки навчальні предмети, а й факультативи, шкільні гуртки й об'єднання, позашкільні захоплення.

Методика організації науково-дослідницької діяльності учнів з окремих дисциплін на засадах імерсійності має сім етапів, які дозволяють вивести дитячі захоплення на якісно новий рівень світосприйняття: середовище; атмосфера сприяння; апробація; наукове зростання; відбір; прорив; популярність.

Ключовим фактором навчання на засадах імерсійності є створення імерсійного середовища –навчального середовища, яке, зосереджуючи зусилля учня на одній дисципліні, змушує несвідомо використовувати іншу дисципліну не в якості предмета вивчення, а в якості інструментарію, що дозволяє оволодівати на практиці комплексними видами діяльності. Імерсійне середовище є більш психологічно сприятливе, емоційно насичене й вільне для вияву індивідуальності дитини, створює сприятливі умови для виявлення і розвитку дитячої обдарованості, має значний потенціал мотиваційний потенціал.

До психологічних аспектів управління педагогічним колективом, який організовує науково-дослідницьку діяльність учнів на засадах імерсії, можна віднести специфіку імерсійного середовища, психологічні особливості суб'єктів процесу, продуману систему винагород і заохочень та забезпечення психологічної

підтримки учителів і дітей. Управління педагогами, які працюють з учнями на засадах імерсії, вимагає від керівника навчального закладу створити сприятливий морально-психологічний клімат у колективі; стимулювати й організувати педагогів для створення середовища, яке б могло зацікавити дитину, мотивувати до науково-дослідницької діяльності.

Обдарована особистість стає об'єктом надмірної педагогічної уваги одразу декількох учителів, її намагаються долучити до різних видів позаурочної діяльності, чим або заважають основному освітньому процесу, або призводять до перевантаження і перевтоми дитини. Шляхом подолання такого конфлікту інтересів може стати застосування на системному рівні методу імерсії в роботі закладу освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості за алгоритмом: I. Забезпечення та створення імерсійного середовища: аналіз середовища інтересів дітей; розбудова середовища; налагодження зовнішніх зв'язків. II. Інформація та навчання: інформування вчителів; організація методичних і психологічних тренінгів щодо застосування методу імерсії в організації освітньої взаємодії. III. Створення системи сприяння й підтримки: адміністративної; методичної; психологічної. IV. Створення системи моніторингу і контролю.

Маріупольський міський технологічний ліцей впроваджує методіку роботи на засадах імерсії в урочній і позаурочній діяльності з предметів гуманітарного циклу. Протягом 12 років було розбудовано такі імерсійні середовища, як дитячий літературний клуб, дитячий аматорський театр, факультатив з науково-дослідницької діяльності.

Ліцейський дитячий літературний клуб «Младий Пегас» діє на базі міської бібліотеки імені Лесі Українки, презентує свою творчість на виїзних засіданнях у міських літературних об'єднаннях, на учнівських конференціях і на телебаченні, проводить дослідження в межах Малої академії наук.

У результаті вивчення сфери дитячих інтересів автором був створений ліцейський аматорський театр «Джерела». Постановки спочатку мали прикладний характер і призначалися для перегляду однокласниками, пізніше вийшли на ліцейську та міську сцену. На основі роботи аматорського театру були здійснені

наукові дослідження з мистецтвознавства та суміжних дисциплін – літератури, літературознавства, мови, мовознавства, історії, фольклористики, етнографії тощо.

За результатами роботи автором створено модель навчальної програми театрального гуртка, яку можна з року в рік використовувати в шкільній практиці і пристосовувати до поточних змін у навчально-виховному процесі. Програма легко адаптується до вимог навчального закладу та непередбачених поточних змін і пройшла апробацію протягом п'яти навчальних років у технологічному ліцеї та трьох навчальних років у Центрі позашкільної роботи за місцем мешкання.

Факультатив з науково-дослідницької діяльності «Філологічна стилістика» інтегрує в єдиному курсі мовний і літературний аспекти стилістики, чим створює широкий простір для наукових досліджень мовознавчого спрямування на матеріалі української літератури. Програма розрахована на філологічно обдарованих учнів 9-11 класів, які мають здібності і бажання до науково-дослідницької діяльності. Зміст навчального матеріалу передбачає варіативність у виборі творів окремих авторів на розсуд учителя, що дає можливість узгоджувати програму факультативу зі змінами в навчальній програмі чи перспективним планом наукових досліджень навчального закладу і не веде до втрати її актуальності внаслідок освітніх реформ.

Протягом занять відбувається занурення у світ художнього слова, у процесі якого учнями засвоюються методи наукового філологічного дослідження.

Програма факультативу апробована, методи і прийоми наукових досліджень, напрацьовані для факультативу, використовуються в роботі з філологічно обдарованими учнями і приносять високі результати.

ВИСНОВКИ

Метою магістерської роботи було дослідження особливостей управління системою роботи закладу загальної середньої освіти з обдарованими дітьми на прикладі предметів гуманітарного циклу.

За результатами дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Психолого-педагогічні аспекти обдарованості: сутність поняття обдарованість, модель обдарованості, складові обдарування, класифікація обдарованості, ознаки обдарованої дитини, розвиток обдарування.

Обдарованість – індивідуальна потенційна своєрідність внутрішніх (задатки), зовнішніх (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я»-концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно «середній», завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Модель обдарованості: здібності, креативність, мотивація. Складові обдарування: задатки; нахили; здібності; загальні здібності; спеціальні здібності; творчі здібності; обдарованість; творча обдарованість; талант; геніальність.

Класифікація видів обдарованості здійснюється за: широтою прояву в різноманітних видах діяльності; типом передбачуваної діяльності й сферами психіки, що її забезпечують; формами прояву; особливостями вікового розвитку; мірою сформованості обдарованості; темпом психічного розвитку; особистісними, гендерними та іншими особливостями. Ознаки обдарованої дитини: інструментальний аспект поведінки (наявність специфічних стратегій діяльності; формування якісно своєрідного стилю діяльності; висока структурованість знань, системність мислення; особливий тип освіченості; яскраво виражена працелюбність); мотиваційно-ціннісний аспект поведінки (підвищена, вибіркова чутливість; яскраво виражений інтерес до тих чи інших занять або сфер діяльності; неприйняття стандартності, готових порад; висока критичність до себе, перфекціонізм).

Розвиток обдарування відбувається за педагогічна підтримка та захист обдарованих дітей за допомогою створення умов, за яких здібності кожної дитини мають отримати максимальний розвиток.

Нормативно-правові аспекти: 1) Унормування поняття обдарованості і перелік видів (напрямоків) обдарованості. 2) Визначення й унормування статусу обдарованої дитини і її місця в освітньому процесі. 3) Визначення й унормування обсягу й порядку дій різних ланок системи освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості. Нормативно-правове регулювання роботи з обдарованими дітьми в Україні здійснюється на різних рівнях влади через відповідні законодавчі та нормативно-правові акти: Закони України, Укази Президента України, накази Міністерства освіти і науки України; освітні програми; навчальні плани; положення про конкурси, олімпіади, турніри тощо; методичні рекомендації; роз'яснювальні листи і т. ін.

Управлінські аспекти: 1) Облік обдарованої молоді (створення банків даних). 2) Система заходів для виявлення й розвитку дитячої обдарованості (олімпіади, конкурси, конференції, змагання тощо). 3) Педагогічний супровід обдарованих – науково-методичний, організаційний, соціально-психологічний. 4) Матеріальна підтримка та винагородження обдарованих дітей та їхніх наставників.

2. Управління системою роботи закладу загальної середньої освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості має вирішувати такі завдання: організаційно-методична готовність закладу загальної середньої освіти до роботи з обдарованою молоддю (створення системи педагогічного супроводу); методична підготовка необхідних педагогічних кадрів; розбудова середовища закладу загальної середньої освіти для задоволення різнобічних інтересів учнівства (гуртки, клуби за інтересами, спортивні команди, наукові секції, літня школа МАН, шкільне самоуправління, традиційні свята тощо); створення механізмів моральної і матеріальної підтримки, винагород та заохочень (і учнівства, і учительства).

Створення сучасної моделі управління роботою з обдарованою молоддю в закладі має на меті успішне виявлення і розвиток обдарованих дітей та передбачає здійснення таких функцій, як: педагогічний аналіз, планування, організація, контроль, регулювання, прогнозування результатів.

Вчасне виявлення, адекватне діагностування і всебічний розвиток дитячої обдарованості забезпечується педагогічним супроводом, який здійснюють структурні компоненти системи роботи з обдарованими дітьми закладу загальної середньої освіти. Психологічний супровід здійснює психолог; психолого-педагогічний супровід – педагоги спільно з психологом; соціальний та соціально-педагогічний супровід обдарованої дитини – соціальна служба закладу освіти; методичний супровід (допомога вчителям в оволодінні науково-педагогічними знаннями і методиками щодо роботи з обдарованою молоддю) – методична служба закладу загальної середньої освіти; організаційний супровід педагогів і учнів – адміністрація закладу освіти (щодо обдарованої дитини – також учителі, методист, соціальний педагог і психолог).

3. Базисом для виявлення і розвитку дитячої обдарованості є збалансована система роботи закладу загальної середньої освіти з обдарованими дітьми на засадах імерсійності.

Імерсія в навчанні іноземній мові представляє собою такий метод, при якому навчальний процес перетворюється на мовне середовище. Імерсія в організації науково-дослідницької діяльності – це такий метод, при якому матеріал вивчення перетворюється на навчальне середовище.

Методика організації науково-дослідницької діяльності учнів з окремих дисциплін на засадах імерсійності має сім етапів, які дозволяють вивести дитячі захоплення на якісно новий рівень світосприйняття: середовище; атмосфера сприяння; апробація; наукове зростання; відбір; прорив; популярність.

Імерсійне середовище – таке навчальне середовище (урок, факультатив, гурток, літня школа тощо), яке зосереджує зусилля учня на одній дисципліні та змушує несвідомо використовувати іншу дисципліну не в якості предмета

вивчення, а в якості інструментарію, що дозволяє оволодівати на практиці комплексними видами діяльності.

Застосування на системному рівні методу імерсії в роботі закладу освіти з виявлення і розвитку дитячої обдарованості можливе за алгоритмом: 1) забезпечення та створення імерсійного середовища: аналіз середовища інтересів дітей; розбудова середовища; налагодження зовнішніх зв'язків; 2) інформація та навчання: інформування вчителів; організація методичних і психологічних тренінгів щодо застосування методу імерсії в організації освітньої взаємодії; 3) створення системи сприяння й підтримки: адміністративної; методичної; психологічної; 4) створення системи моніторингу і контролю.

4. Маріупольський міський технологічний ліцей впроваджує методіку роботи на засадах імерсії в урочній і позаурочній діяльності з предметів гуманітарного циклу. Протягом 12 років було розбудовано такі імерсійні середовища, як дитячий літературний клуб, дитячий аматорський театр, факультатив з науково-дослідницької діяльності.

Ліцейський дитячий літературний клуб «Младий Пегас» – це імерсійне середовище, в якому сферою інтересів виступає літературна творчість ліцеїстів, літераторів міста Маріуполя, України, світу. Ліцейський аматорський театр «Джерела» – це імерсійне середовище, в якому сферою інтересів виступає художній твір та процес його сценічного втілення. В імерсійному середовищі факультативу з науково-дослідницької діяльності «Філологічна стилістика» сферою інтересів є світ художнього слова – стиль художнього твору.

У процесі задоволення свої потреб у спілкуванні, самореалізації в процесах, які захоплюють уяву (написання віршів, акторська гра, пошук у текстів елементів, які створили атмосферу твору тощо), діти поступово засвоюють науково-дослідницький інструментарій (методи наукового дослідження, логіку та структуру наукового викладу, відповідну термінологію). Учитель відстежує розвиток здібностей та індивідуальну психологічну готовність кожної дитини до подальшого зростання (створення власної збірки творів, участь у творчому конкурсі, написання науково-дослідницької роботи і т. ін.). Діяльність учителя

має випереджувальний характер – педагог стимулює ініціативу, створює ситуацію успіху, спрямовує зусилля дітей на нові особисті рекорди.

Ліцеїсти презентують свою творчість на виїзних засіданнях у міських літературних об'єднаннях, на учнівських конференціях і на телебаченні, проводять дослідження в межах Малої академії наук – з літературознавства, мовознавства, фольклористики, етнографії, мистецтвознавства, історії тощо.

Діяльність імерсійних середовищ стимулює професійне зростання вчителя, адже спонукає до створення відповідного програмно-методичного забезпечення – тобто до педагогічної творчості. Автором створені програми гуртка і факультативу, які пройшли апробацію в Маріупольському міському технологічному ліцеї («Філологічна стилістика», «Джерела») та в Центрі позашкільної роботи за місцем мешкання («Джерела»).

Методи і прийоми наукових досліджень, напрацьовані в описаних імерсійних середовищах, успішно використовуються в роботі з обдарованими учнями і приносять високі результати на наукових конференціях і конкурсах міського, обласного національного та міжнародного рівнів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в удосконаленні методики організації науково-дослідницької діяльності учнів на засадах імерсії, розширенні її можливостей для застосування в освітньому процесі, розробці відповідного науково-методичного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005. 456 с.
2. Антонова О.Є. Система роботи з обдарованими учнями у закладах нового типу (досвід роботи шкіл м. Житомира). *Науково-методична співпраця в системі університет – середній та вищий навчальний заклад*: Збірник наук.-метод. праць /За ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. С. 54-63.
3. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2007. 472 с.
4. Барецька О. О. Система роботи з інтелектуально обдарованими дітьми міста Маріуполя (функціонування та розвиток). *Розвиток обдарованості дітей в умовах інноваційного освітнього простору*: матеріали III-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції, 23-24 лютого 2017 р., м. Івано-Франківськ. К.: Інститут обдарованої дитини, 2017. С. 30-36.
5. Батиянова М.Р. Организация психологической службы в школе. М.: Совершенство, 1998. 268 с.
6. Білецька Т. В. Психологічний супровід обдарованої дитини. *Підтримка та супровід обдарованих учнів в сучасному інформаційно-освітньому просторі*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 27 жовтня 2020 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 189-193.
7. Богоявленская Д. Б., Шадриков В. Д. и др. Рабочая концепция одаренности. 2-е изд., расш. и перераб. М., 2003. URL: [http://psychlib.ru/mgppu/rko/rko-001-.htm#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/rko/rko-001-.htm#$p1) (Дата звернення: 23.11.2020)
8. Бузовський А.В. Двомовна освіта у школах США та Європи. *Науковий вісник Донбасу*, 2011. № 2 (14). URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/index.htm>. (Дата звернення: 23.11.2020)

9. Веліканова О.Г., Дзюбенко О.М. Система роботи з обдарованими учнями (з досвіду роботи Харківської спеціалізованої школи № 16). *Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проєктів)*: Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. Харків, 2009. 40 с.
10. Всеукраїнський конкурс учнівської творчості. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/uchnivski-konkursi/vseukrayinskij-konkurs-uchnivskoyi-tvorchosti> (Дата звернення: 23.11.2020)
11. Всеукраїнські учнівські турніри. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/uchnivski-konkursi/vseukrayinski-uchnivski-turniri> (Дата звернення: 23.11.2020)
12. Воєвутко Н.Ю. Курсова робота в запитаннях та відповідях: Методичні вказівки для студентів спеціальності «Переклад (новогрецька)». Маріуполь: МДУ, 2015. 33 с.
13. Воєвутко Н.Ю. Методика написання наукової статті для студентів спеціальності «Переклад (новогрецька)». Маріуполь: МДУ, 2015. 40 с.
14. Ганелин Е. Р. Школьный театр: методическое пособие. СПб.: Санкт-Петербургская государственная академия театрального искусства, 2002. URL: <http://biblioteka.teatr-Obraz.ru/node/7047> (Дата звернення: 23.11.2020)
15. Гарднер Г. Структура разума. Теория множественного интеллекта: [пер. с англ. А. Н. Свирил, под ред. Э. В. Крайникова] М., СПб; Киев, 2007. 512 с.
16. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
17. Горобець Н. М., Миронюк С. Л. Психологічні аспекти управління загальноосвітніми навчальними закладами в сучасних умовах // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/17943-psixologichni-aspekti-upravlinnya-zagalnoosvitnimi-navchalnimi-zakladami-v-suchasnix-umovax.html> (дата звернення: 20.09.2019).

18. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб: Издательство «Питер». 2007. Серия «Мастера психологии». с. 29-30.
19. Дяків В. Обдарованість: нові підходи до наболілих проблем. *Завуч*. 2006. №4. с. 13-17.
20. Жукова А., Мальцева В. Організація психологічного супроводу. *Вопросы психологии*. 2002. № 2. С. 2-6.
21. Закордонець Н.І. Реалізація концепції двомовного навчання в процесі вивчення професійних дисциплін у провідних країнах Європи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер.: педагогіка. № 1. Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2013. С. 123-127.
22. Захарова Н. М. Соціально-педагогічний супровід сімей, які опинились у складних життєвих обставинах. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 3 (16). С. 15–18.
23. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови Харків: Фоліо, 2006. 540с.
24. Іщенко Н. П. Системи роботи з обдарованими учнями в ЗНЗ. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/almanax/21.pdf> (Дата звернення: 23.11.2020)
25. Калинюк А.П., Кулігіна О.В. Жанрово-стильова своєрідність рок-музики міста Маріуполя ХХІ століття. *Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Маріуполь, 09 листопада 2016 р. Маріупольський державний університет / за заг. ред. Г.І.Батичко. Маріуполь: МДУ, 2016. С. 104-107.*
26. Кабанець М. М. Розвиток педагогічної підтримки обдарованих школярів у східноукраїнському регіоні (кінець ХХ – початок ХХІ століття): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. М. Кабанець; наук. конс. В. М. Алфімов; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Дон. нац. техн. ун-т», Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2019. 483 с. URL: https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Dysert_Kabanets_MM.pdf (Дата звернення: 23.11.2020)

27. Карпенко. Н. А. Психологія обдарованості: підходи до розуміння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2013. №1. С. 52-64.
28. Карпова Л. Г. Модернізація методів роботи з обдарованими дітьми як складова процесу реалізації концепції Нової української школи. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Методика навчання*. 2018, № 60. URL: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2018-60-81-88> (Дата звернення: 23.11.2020)
29. Кириченко С. В. Організаційно-педагогічні засади роботи з обдарованими дітьми в системі освіти Австралії: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. В. Кириченко; наук. кер. В. Л. Савельєв; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 288 с.
30. Концепція регіональної стратегії підтримки та розвитку дитячої обдарованості на період до 2020 року URL: <https://drive.google.com/file/d/0BwAa0h5HLJsTaEtWUUIMTVpWeWM/view> (Дата звернення: 23.11.2020)
31. Крамаренко О. К. Социально-культурное воспитание детей в школьном театральном кружке: Дис. ... канд. пед. Наук. – Москва, 2003. 240 с. URL: <http://lib.ua-ru.net/diss/cont/110492.html> (Дата звернення: 23.11.2020)
32. Кулігіна О.В. Динамічна модель навчальної програми театального гуртка. *Научният потенціал на света: Матерали за 9-та международна научна практична конференція, 2013. Том 11. Педагогически науки. София.* «БялГРАД-БГ» ООД. С 61-65.
33. Кулігіна О. В. Дитячий аматорський театр як імерсійне середовище для організації науково-дослідницької діяльності учнів. *Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 3–10 липня 2017 року, м. Чорноморськ, Одеська область. К. : Інститут обдарованої дитини, 2017. с. 185-189.*
34. Кулігіна О. В. Дитячий літературний клуб як імерсійне середовище для науково-дослідницької діяльності учнів. *Проектування розвитку та*

- психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20-21 квітня 2017 року, м. Бережани Тернопільської області. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 180-187.*
35. Кулігіна О. В., Воєвутко Н. Ю. Система роботи закладу освіти з обдарованими дітьми на засадах імерсії. *Підтримка та супровід обдарованих учнів в сучасному інформаційно-освітньому просторі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 27 жовтня 2020 р.).* Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 189-193.
36. Кулігіна О. В., Жульова О. А. Алгоритм упровадження в закладі освіти системи науково-дослідницької роботи на засадах імерсії. *Нова українська школа: початок реформ: зб. тез доповідей ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 березня 2020 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької.* Маріуполь: МДУ, 2020. С. 53-56.
37. Кулігіна О.В. Ліцейський театр як реалізація методу проектів у викладанні предмету «Художня культура» в загальноосвітньому навчальному закладі. *Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події: Матеріали ІV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (30.09.2015 – 03.10.2015). Секція 4. Теорія та практика педагогічної діяльності.* С. 198-201. URL: <http://ubgd.lviv.ua/moodle/mod/folder/view.php?id=9495> (Дата звернення: 23.11.2020)
38. Кулігіна О.В. Імерсія як метод виявлення та розвитку дитячої обдарованості в освітньому процесі. *Нова українська школа в умовах викликів сучасності: зб. тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької.* Маріуполь: МДУ, 2019. С. 21-24.
39. Кулігіна О. В. Імерсія як метод організації науково-дослідницької діяльності учнів. *Розвиток обдарованості дітей в умовах інноваційного освітнього простору: матеріали ІІІ-ї Всеукраїнської науково-практичної*

- конференції, 23-24 лютого 2017 р., м. Івано-Франківськ. К.: Інститут обдарованої дитини, 2017. С. 156-163.
40. Кулігіна О. В Організація роботи літньої школи для інтелектуально обдарованих дітей. *Методичний вісник*. № 4. Маріуполь: МНМЦ, 2015. С. 53-56.
41. Кулігіна О. В Практичне застосування методу імерсії в організації науково-дослідницької діяльності учнів маріупольського міського технологічного ліцею. *Методичний вісник*. № 1. Маріуполь: МНМЦ, 2017. С. 13-18. URL: <https://www.yumpu.com/xx/document/view/58002759/no1-2017-> (Дата звернення: 23.11.2020)
42. Кулігіна О.В. Програма факультативу «філологічна стилістика». *Становлення сучасної науки – 2013*. Педагогічні науки. Прага. С 32-35.
43. Кулігіна О. В. Психологічні аспекти управління науково-дослідницькою діяльністю учнів на засадах імерсії. *Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура*: зб. наукових доп. V міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 15 листоп. 2019 р.: в 2 ч. / Маріуп. держ. ун-т; гол. ред. Ю. С. Сабадаш; упоряд. С. Янковський. Маріуполь: МДУ, 2019. Ч. 2. С. 105-107.
44. Кулігіна О. В. Урок як імерсійне середовище для організації науково-дослідницької діяльності учнів. *Інноваційні технології навчання обдарованої молоді*: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 грудня 2017 р., м. Одеса. К.: Інститут обдарованої дитини, 2017. С. 186-190.
45. Кулініч О. А. Методичний супровід упровадження інноваційних технологій у навчальний процес. URL: http://nmc-pto.zp.ua/wp-content/uploads/2015/04/Kulinich-O.A._Metodychnyj-suprovid-uprovadzhennya-innovatsijnyh-tehnolohij-u-navchalnyj-protses.pdf (Дата звернення: 23.11.2020)
46. Кульчицька О. І. Специфіка дитячої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2001. № 1. С. 3–10.

47. Лебідь Л. І., Белаш С. В. Науково-методичний супровід упровадження у навчально-виховний процес авторських програм. Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2013. № 1. С. 88-90.
48. Лейтес Н. С. Психология одаренности детей и подростков. М.: Издательский центр «Академия», 1996. 416 с.
49. Липова Л., Морозова Л., Ренський С. Концепція обдарованості та її види. *Рідна школа*. – 2003. – № 4 (879). – С. 10-12.
50. Мармиза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. Харків: Видав. група «Основа», 2007. 448 с.
51. Методичні рекомендації *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi> (Дата звернення: 23.11.2020)
52. Михайленко О. В. Соціально-педагогічні аспекти навчання і виховання обдарованих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 4. С. 49-54.
53. Микуляк М.І. Особливості застосування моделей раннього навчання іноземних мов у школах Німеччини. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету Випуск 62 Серія: педагогічні науки. Чернігів, 2009. С. 114. URL: <http://uk.x-pdf.ru/5istoriya/1388011-30-visnik-chernigivskogo-derzhavnogo-pedagogichnogo-universitetu-vipusk-seriya-pedagogichni-nauki-chernigiv-2009-1-gole.php> (Дата звернення: 23.11.2020)
54. Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/uchnivski-konkursi/mizhnarodnij-konkurs-z-ukrayinskoyi-movi-imeni-petra-yacika> (Дата звернення: 23.11.2020)
55. Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/uchnivski-konkursi/mizhnarodnij-movno-literaturnij-konkurs-uchnivskoyi-ta-studentskoyi-molodi-imeni-tarasa-shevchenka> (Дата звернення: 23.11.2020)

56. Моляко В. А. Психология детской одаренности / В. А. Моляко, Е. И. Кульчицкая, Н. И. Литвинова. К.: Знание, 1995. 83 с.
57. Назаров Н. К. Організаційний супровід реструктуризації персоналу промислового підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)". Харківський національний економічний університет. Х., 2013. 20 с. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7216> (Дата звернення: 23.11.2020)
58. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. К.: Шкільний світ, 2001. 24 с. URL: <file:///C:/Users/USER/Downloads/natsionalna%20doktryna.pdf> (Дата звернення: 23.11.2020)
59. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Упор.: Л. Гриневич, О. Елькін та ін., заг. ред. М. Грищенко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення: 23.11.2020)
60. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие для студ. пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Е.С.Полат, М.Ю.Бухарина, М.В.Моисеева, А.Е.Петров. Под ред.Е.С.Полат. М.: изд. центр «Академия», 2001. 272 с.
61. Одаренные дети / под ред. Г. В. Бурменской и В. М. Слуцкого; пер. с англ. М.: Прогресс, 1991. 168 с.
62. Олімпіади. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/olimpiadi> (Дата звернення: 23.11.2020)
63. Організація роботи з обдарованими дітьми у 2005-2006 н. р. *Управління школою*. 2005. № 22-24. С. 88-96.
64. Остапйовська І. Діагностика обдарованості в умовах інклюзивного підходу. *Педагогічний часопис Волині*: науковий журнал. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2016. № 1. С. 111-116. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/9281> (Дата звернення: 23.11.2020)

65. Остапчук О. Дитяча обдарованість і самоідентифікація особистості: теоретико-педагогічний контекст. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2014. Вип. 1 (12). С.44-56.
66. Панькин В. М., Филиппов А. В. Языковые контакты: краткий словарь. М.: Флинта: Наука, 2011. 160 с.
67. Перекладацькі студії в галузі новогрецької і української термінології: Збірник матеріалів науково-практичної конференції (24 квітня 2015 р.) / За заг. ред. Н. Ю. Воевутко. Маріуполь: МДУ, 2015. 220 с. URL: http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2015/Perekl_stud_v_gal_novogr_ta_ukr_term_2015.pdf (Дата звернення: 23.11.2020)
68. Полат Е. Метод проектов: типология и структура. *Лучшие страницы педагогической прессы*. 2004. №1. С.9-17.
69. Положення про Банк інтелектуальних досягнень дітей (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 27.08.2013 № 1236). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1595-13#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
70. Положення про міський інформаційний банк даних «Обдаровані діти» URL: <https://drive.google.com/file/d/0BwAa0h5HLJsTbFpnR3k0TnUyODQ/view> (Дата звернення: 23.11.2020)
71. Положення про Експертну раду для визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 27.08.2013 № 1236). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1596-13#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
72. Про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості: Указ Президента України від 22.03.2002 № 284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284/2002#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
73. Про деякі заходи щодо піднесення ролі української мови: Указ Президента України від 28 листопада 2007 року № 1155 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 906/2011 від 10.09.2011). URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155/2007#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
74. Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді: Указ Президента України від 24 квітня 2000 року № 612. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612/2000#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
75. Про дошкільну освіту: Закон України (редакція від 16.01.2020) № 474 - IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2628-14#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
76. Про затвердження Переліку деяких категорій осіб з особливими освітніми потребами: проект постанови Кабінету Міністрів України від 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-pereliku-deyakh-kategorij-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami> (Дата звернення: 23.11.2020)
77. Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс учнівської творчості: наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури і мистецтв України, Державного комітету у справах сім'ї та молоді від 29.08.2003 № 585/529/875. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0779-03#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
78. Про затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності: наказ Міністерства освіти і науки України від 22.09.2011 № 1099. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
79. Про затвердження Положення про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика: наказ Кабінету Міністрів України від 13.03.2008 № 168.

- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-08#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
80. Про затвердження Положення про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка: постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 № 571. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/571-2011-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
81. Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді: Указ Президента України від 30 вересня 2010 року № 927. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927/2010#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
82. Про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика: Указ Президента України від 09 листопада 2007 року № 1078. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1078/2007#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
83. Про Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка: Указ Президента України від 30 вересня 2010 року № 928. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2010#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
84. Про освіту: Закон України. 2017 (редакція від 17.09.2020) № 910 - IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
85. Про повну загальну середню освіту: Закон України (редакція від 13.07.2020) № 764 - IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
86. Про позашкільну освіту: Закон України (редакція від 16.01.2020) № 463 - IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1841-14#Text> (Дата звернення: 23.11.2020)
87. Про регіональну Програму розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки» URL:

- <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/publicinfo/840-17.pdf> (Дата звернення: 23.11.2020)
88. Про центри професійного розвитку педагогічних працівників. Лист МОН України №1/9-466 від 21.08.2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-centri-profesijnogo-rozvitku-pedagogichnih-pracivnikiv> (Дата звернення: 23.11.2020)
89. Психология одарённости: проблемы, структура, показатели / Редкол.: М.А. Холодная и др. К., 1996. 196 с.
90. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу. Професійно-педагогічна освіта: особистісно-орієнтований підхід: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. С. 316-345.
91. Рубцов, В. В., Юркевич, В. С. Теория и практика работы с одаренными детьми. *Вестник практической психологии образования*, 2011. № 1. С. 9-15.
92. Савенков А. И. Одаренный ребенок в школе и дома. Екатеринбург: Академия развития, 2004. 263 с.
93. Свиридюк Т. Науково-методичне забезпечення розвитку професіоналізму вчителів англійської мови. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2006. № 1. С. 39–42.
94. Ситняківська С. М. Деякі аспекти впровадження активних методів білінгвального навчання при підготовці магістрів із соціальної педагогіки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні та психологічні науки. 2013. № 1. С. 257-268. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2013_1_29 (Дата звернення: 23.11.2020)
95. Словник іншомовних слів / за редакцією О. С. Мельничука: 1-е видання. К.: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ) АН УРСР, 1974. 776 с. URL: <http://slovopedia.org.ua/42/53382/282815.html> (Дата звернення: 23.11.2020)
96. Сокол Н. П. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми. *Педагогічний пошук*. 2014. № 3. С. 26-28.

97. Сонин В.А. Психологический практикум: задачи, этюды, решения. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Московский психолого-социальный институт, 2001. 199с.
98. Сушкова Н. А. Педагогические условия формирования межкультурной компетенции методом погружения. *Гуманитарные науки. Педагогика и психология*. Вестник ТГУ, выпуск 7 (75), 2009. С. 212-215. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-usloviya-formirovaniya-mezhkulturnoy-kompetentsii-metodom-pogruzheniya/viewer> (Дата звернення: 23.11.2020)
99. Тесленко В. В. Педагогічний супровід обдарованих учнів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі. *Наука і освіта*, 2014. №12. С. 201-206.
100. Тимошко Г. М. Управління системою діяльності з обдарованими учнями у загальноосвітньому навчальному закладі. *Освіта та розвиток обдарованої дитини*. 2015. № 10. С. 24-29.
101. Трубавіна І. М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї. К.: ДЦССМ, 2003. 208 с.
102. Циганкова Е. Обдарованість як проблема. *Психопрофілактика*. К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. С. 54–65.
103. Шахрай В. Сучасні педагогічні ідеї використання театрального мистецтва у соціальному розвитку школярів. URL: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19170-suchasni-pedagogichni-ide%D1%97-vikoristannya-teatralnogo-mistectva-u-socialnomu-rozvitku-shkolyariv.html> (Дата звернення: 23.11.2020)
104. Юркевич В. С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность. М.: Просвещение, 1996. 210 с.
105. Якимчук М. Ю., Козяр М. М. Аспекти дослідження проблеми творчих здібностей лінгвістично-обдарованих старшокласників гімназії. *Молодий вчений*. 2014. № 11 (14). С. 203-208.

106. Яншина Т. А. Обдарованість: психолого-педагогічний аспект. *Освіта та розвиток обдарованої дитини*. 2013. № 8-9. С. 116-120.
107. Dolson, D. (1984) Introduction for *Studies on Immersion Education*. A Collection for United States Educators Prepared under the direction of the Office of Bilingual Bicultural Education: California State Department of Education, pp.1-6.
108. Genesee, F. (1984) Historical and Theoretical Foundations of Immersion Education / *Studies on Immersion Education*. A Collection for United States Educators Prepared under the direction of the Office of Bilingual Bicultural Education: California State Department of Education, pp. 32-57.
109. Lyster, R. Immersion pedagogy and implications for language teaching. / In J. Cenoz and F. Genesee (eds.). *Beyond Bilingualism: Multilingualism and Multilingual Education*. Clevedon, UK: Multilingual Matters, 1998. pp. 64–95.
110. Met, M. (1998) Curriculum decision-making in content-based language teaching [A]. In J. Cenoz & F. Genesee (eds.). *Beyond Bilingualism: multilingualism and multilingual education* [C]. Philadelphia: Multilingual Matters. pp. 35-63.
111. Snow, M. (1987) Immersion Teacher Handbook (Educational Report ER10). Los Angeles, CA: University of California Center for Language Education and Research. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 291243).
112. Voyevutko N., Kuligina O. Methods of using immersion teaching Modern Greek language in a higher education. *Advanced Education: Scientific Edition*. Issue 5. Kyiv: National Technical University of Ukraine «Kyiv Politechnic Institute». 2016. PP. 73-79

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Навчальна програма гурткової роботи

Театральний гурток «Джерела»

для учнів 8-10 класів

Пояснювальна записка

Сучасна педагогічна наука розглядає мистецтво як один з провідних освітніх впливів на формування особистості дитини, її світогляду, духовного потенціалу. Особливе місце серед інших займає мистецтво театру. Воно зосереджує воедино засоби виразності різних мистецтв (літератури, музики, танцю, живопису, скульптури). Відомо, що формуванню цілісної творчої особистості найбільшою мірою сприяє синтез мистецтв, що дозволяє розглядати театральну діяльність дитини як найбільш природну і цілісну систему соціальної та естетичної освіти і виховання. Участь у театральному гуртку створює умови для розкриття внутрішніх якостей особистості та її самореалізації, формування змістовного спілкування з приводу спільної діяльності, вміння взаємодіяти в колективі, для розвитку художньої творчості, естетичного смаку та прагнення до засвоєння нового досвіду.

Отже, гурткову театральну діяльність учнів слід розглядати не тільки традиційно як самостійний розділ художньо-естетичного виховання дітей, а також і як дієвий синтетичний засіб розвитку їх творчих і комунікативних компетенцій.

Програма адаптована до сучасних вимог і розрахована на два роки навчання початкового рівня, 144 години на навчальний рік (по 4 заняття на тиждень, враховуючи осінні, зимові і весняні канікули). У гуртку об'єднуються різновікові діти 13-16 років (8-10 класи), що виявляють стійкий інтерес до театального мистецтва. Кількість вихованців орієнтовно 15 осіб. Під час навчання вихованці розкривають свої творчі здібності, отримують базову підготовку, формують практичні акторські навички і застосовують їх у безпосередній театральній

діяльності. У роботі колективу можуть брати участь і дорослі: батьки, педагоги, актори-аматори, професіонали.

Мета гуртка – гармонійний розвиток особистості дитини засобами естетичної освіти, розвиток її художньо-творчих умінь; формування мислячої і чуттєвої, люблячої і активної людини, готової до творчої діяльності у будь-якій галузі; створення творчого колективу, сприяння розширенню загального світогляду дітей і практичному знайомству з елементами сценічної грамоти; створення спектаклів.

Основні завдання:

- набуття знань і практики в царині театрального мистецтва;
- розвиток індивідуальності і творчого потенціалу учнів;
- самовизначення і самореалізація людини;
- адаптація особистості в соціокультурному середовищі.

Програма побудована на перетинанні курсів художньої культури і літератури, знайомить вихованців із базовими поняттями театрального мистецтва, основами акторської майстерності, театральними професіями, набутками української та світової драматургії, методами та прийомами інсценізації недраматичних творів.

Основний зміст занять складає робота над сценічним втіленням п'єси, яка включає кілька етапів. Вступний: Загальні відомості про театральне мистецтво, цікаві факти про театр. Основні: 1. Елементи внутрішньої техніки актора. 2. Елементи зовнішньої техніки актора. 3. Робота над спектаклем.

До програми входять усі театральні дисципліни: акторська майстерність, сценічний рух, сценічна мова, постановка голосу, сценічна пластика, робота з костюмом, гримом, реквізитом тощо. Крім того, такі дисципліни, як хореографія, вокал, сценічний бій, сценічне фехтування тощо можуть вивчатися частково як прикладні за необхідності використання тих чи інших специфічних умінь в процесі постановки окремих спектаклів. У таких випадках до роботи з гуртківцями в якості консультантів можуть залучатися вузькі спеціалісти в цих галузях.

Методи роботи: У роботі гуртка застосовується комплекс методів: словесні, наочні, практичні. Види діяльності: ігрові, репродуктивні, продуктивні. Робота гуртка побудована за **проектною педагогічною технологією**. Разом з тим використовуються інтерактивні та інформаційно-комунікаційні технології, технологія «створення ситуації успіху». Отже, у процес театральних занять закладено розвивальні методики: нові знання подаються як традиційно, так і у вигляді проблемних ситуацій. На заняттях, окрім роботи над п'єсою, проводяться бесіди про мистецтво, традиції, методи і форми національної сценічної майстерності. Спільні перегляди і обговорення спектаклів, фільмів, відвідування виставок місцевих художників, драматичного театру. Вихованці виконують самостійні творчі завдання: усні оповідання за прочитаними книжками, відгуки на переглянуті спектаклі та фільми, повідомлення або твори про життя і творчість відомих майстрів сцени, сценічне життя драматичних творів. Практичне знайомство зі сценічною дією відбувається через систему творчих ігор, спрямованих на розвиток психомоторних, естетичних та творчих здібностей вихованців, імпровізацій, етюдів, близьких до життєвого досвіду гуртківців. Етюди-імпровізації навчального характеру проводяться не тільки на початковій стадії циклу, а й пізніше – або ж паралельно з роботою над п'єсою, або в самому процесі репетицій. Навчальні етюди, безпосередньо не пов'язані з опрацьовуваною п'єсою, можуть бути непоганою емоційною розрядкою, сприяти підвищенню творчої активності, загального тону роботи. Необхідною ланкою є обговорення етюдів, що виховує у дітей зацікавлення роботою товаришів, самокритичність, формує критерії оцінки якості роботи.

В основі роботи гуртка лежить **принцип циклічності**. Кожен цикл – поетапна розробка і захист окремого творчого проекту у формі театральної постановки (спектаклю), протягом циклу можлива робота над суміжними проектами, попередні звіти. Робота над сценічним втіленням п'єси будується на основі її поглибленого аналізу (визначення теми, основного конфлікту, ідейної спрямованості і вчинків героїв, умов та обставин їхнього життя, жанрових особливостей п'єси, стилю автора і т. ін.). Вона включає попередній розбір п'єси,

роботу, безпосередньо пов'язану зі сценічним втіленням окремих епізодів, картин і, нарешті, усієї п'єси, бесіди за темою п'єси, екскурсії, оформлення спектаклю і його показ глядачам, аналіз і оцінку виконаної роботи.

Проектна технологія та принцип циклічності, покладені в основу роботи гуртка, створюють масштабний і гнучкий прикладний координований груповий міжпредметний проект. Програма легко адаптується до вимог навчального закладу та непередбачених поточних змін. По-перше, тематичне наповнення занять кожного блоку підпорядковується меті і завданням окремого циклу, що дозволяє закріпити вивчене на практиці і виробити міцні навички. По-друге, незначні зміни складу гуртківців протягом навчального року не позначаються суттєво на результаті роботи гуртка загалом, оскільки на перших етапах роботи над спектаклем новачки мають можливість набути найнеобхідніших навичок для реалізації проекту поточного циклу. По-третє, програма легко адаптується і вкладається в різні часові межі, адже розрахунок годин на кожен етап (блок) здійснюється пропорційно загальній кількості годин, відведених на цикл (Вступ – до 3%, 1, 2 – у межах 20%, 3 – до 60%), а кількість циклів визначається перспективним репертуарним планом. Програма має практичне спрямування: співвідношення теоретичних і практичних занять 20% до 80%.

Орієнтовний пропорційний розрахунок часу на цикл*

N	Тематичний блок	Теор.	Практ.	Усього
1	Вступ. Загальні відомості про театральне мистецтво, цікаві факти про театр	3	-	3
2	1.Елементи внутрішньої техніки актора	5	14	19
3	2.Елементи зовнішньої техніки актора	5	16	21
4	3.Робота над спектаклем	7	50	57
	Усього	20	80	100

* - кількість годин подана у відсотках з розрахунку на один цикл.

Протягом навчального року склад гуртківців змінюється несуттєво і за перший семестр створюється кістяк колективу, який набуває основних необхідних

умінь і навичок. Таким чином, у другому семестрі, коли через велику кількість свят виконання репертуарного плану вимагає скорочення часу на підготовку виступів, можливі зміни пропорцій у розподілі годин за рахунок вступу, першого і другого блоків. До того ж, за умов середньоосвітнього навчального закладу слід враховувати, що склад вихованців майже щороку/що два роки обов'язково оновлюється, отже, часова гнучкість дозволяє працювати за даною програмою весь період дії проекту. Основним показником **результативності** роботи гуртка є готовий продукт – спектакль. Кількість спектаклів визначається репертуарним планом, у якому зазначено діючий, перспективний і архівний репертуар.

На основі роботи гуртка можливі **наукові дослідження** з мистецтвознавства та суміжних дисциплін – літератури, літературознавства, мови, мовознавства, історії, фольклористики, етнографії тощо. Смаль Дар'я дослідила діяльність театральних колективів міста Маріуполя, зокрема і ліцейського аматорського театру «Джерела». Аврамчук Катерина провела наукове дослідження на тему:

«Сценічні інтерпретації прозових творів художньої літератури в театральному мистецтві міста Маріуполя ХХІ століття (на прикладі повісті Миколи Гоголя «Ніч перед Різдвом»)), в якому проаналізувала і порівняла інтерпретацію знаменитого твору в постановках Донецького академічного обласного російського драматичного театру і ліцейського аматорського театру «Джерела». Робота посіла ІІІ місце в міському етапі МАН і взяла участь в обласному етапі. Козяков Дмитро дослідив ономастичний простір байок Євгена Гребінки, частина яких була інсценізована гуртківцями. Робота Дмитра посіла ІІІ місце в міському етапі і ІІІ місце в обласному етапі МАН. Результати дослідження озвучені на двох дистанційних Міжнародних наукових конференціях (Чехія й Угорщина) і опубліковані у збірках матеріалів даних конференцій.

На думку вченого-психолога Л.С.Виготського, цінність дитячої творчості слід бачити не в результаті, не в продукті творчості, а в самому процесі. Гурток не ставить перед собою мету ростити майбутніх акторів, режисерів, художників, письменників. Проте заняття театральним мистецтвом створюють умови для всебічного розвитку особистості дитини, розвивають увагу, мислення, пам'ять,

самостійність, розширюють знання, відточують мовлення, прищеплюють любов до літератури, мистецтва, підвищують рівень загальної культури дітей. Діти змістовно проводять свій вільний час, отримують унікальну можливість самовираження і самопізнання у творчій і науковій діяльності.

Програма створена на основі вивчення теоретичних джерел і практичного досвіду провідних майстрів сцени, а також на основі практичної роботи: ліцейський театр успішно діє з 2008 року, програма адаптована до умов ЗЗСО, пройшла апробацію.

Програма оновлена 2019 року.

Нормативні дані

Рік навчання	Семестр	Кількість годин на тиждень	Кількість годин на рік	Види занять і кількість годин	Форма контролю
<i>перший</i>	<i>I-II</i>	<i>4</i>	<i>144</i>	<i>теоретичні – 33; практичні – 111</i>	<i>спектакль</i>
<i>другий</i>	<i>I-II</i>	<i>4</i>	<i>144</i>	<i>теоретичні – 33; практичні – 111</i>	<i>спектакль</i>

Програма театрального гуртка «Джерела»

(перший рік навчання)

Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до знань і умінь учнів
5	Вступ. Загальні відомості про театральне мистецтво, цікаві факти про театр. Базові поняття театрального мистецтва, основи акторської майстерності, театральні професії. Історія виникнення театру. Театр різних країн. Світова драматургія. Слов'янські театральні традиції. Народний театр. Світові традиції новорічних святкових дійств. Театральне мистецтво періоду Великої	Наприкінці першого навчального року на початковому рівні вихованці повинні знати: - що таке театр, у чому його відмінність від інших видів мистецтва;

	Вітчизняної війни. Специфіка інсценізації творів воєнної тематики. П'єси про Велику Вітчизняну війну. Аудіо, відео фрагменти.	історію виникнення театру; - які існують театральні професії;
30	1. Елементи внутрішньої техніки актора. Актор та його якості. Навички творчої мобілізації. Вправи на розвиток зорової та слухової уважності. Психотренінг, зняття зажимів. Створення образів. Пантоміми. Імпровізації. Взаємодія акторів: слухання як активна дія, імпульси.	- засоби виразності театрального мистецтва; - форми і прийоми володіння голосом; - форми і прийоми постановки дихання;
34	2. Елементи зовнішньої техніки актора. Сценічна мова. Вплив словом. Мовна взаємодія. Сценічні рухи. Зняття зажимів. Рівновага. Жести, міміка. Переміщення. Взаємодія. Танець. Техніка сценічного бою. Робота в ансамблі. Пантоміми. Рух і слово. Етюди. Імпровізації.	- форми і прийоми володіння тілом. Мати уявлення про: - специфіку сценічного мистецтва;
75	3. Робота над спектаклем. Попередній аналіз п'єси, розподіл ролей. Визначення ідейно-художнього задуму вистави (бачення майбутньої вистави) на основі глибокого і різнобічного вивчення п'єси, її ідеї і художніх особливостей, а також дійсності, відображення в ній життя і творчості автора п'єси. Створення постановчого плану (режисерський аналіз п'єси, режисерський задум вистави, втілення режисерського задуму). Розкриття сутності образів у драматичному творі та лінії їхньої поведінки, пошуки вірної сценічної дії актора в «запропонованих обставинах» п'єси. Робота над роллю: робота за столом, у «вигородках», на сцені. Період за столом – перший етап спільної роботи режисера з акторами. Читання та обговорення п'єси. Перше читання п'єси по ролях. Дійовий аналіз п'єси і ролі. Робота за столом над образами. Словесна дія. Робота у «вигородках». Пошуки точного фізичного життя кожного образу. З'єднання фізичної і словесної дії. Пошуки правдивих і логічних мізансцен. Робота режисера з актором: розповідь, підказка, показ. Пошуки	- елементарні технічні засоби сцени; - оформлення сцени; - норми поведінки на сцені і в глядацькій залі; - народження сюжету твору; Уміти: - образно мислити; - концентрувати увагу; - відчувати себе в сценічному просторі; - декламувати; - аналізувати художній твір. Набути навичок: - спілкування з партнером; - вільного спілкування з аудиторією, однокласниками; - елементарної акторської майстерності; - виразного читання;

	<p>внутрішньої та зовнішньої характерності.</p> <p>Співпраця над декоративним оформленням вистави. Обговорення ідеї п'єси та ідеї постановки. Визначення художньо-декоративного образу вистави, який підпорядкований загальному задуму вистави. Робота над костюмами і гримом. Знаходження місця і характеру музики у виставі, вибір музичних творів для оформлення вистави. Створення світлової «партитури» вистави і робота по монтуванню світлового оформлення вистави.</p> <p>Робота на сцені. Перенос усіх знайдених мізансцен на сцену. Створення загального дійового малюнку вистави. Прогонні репетиції. Перевірка на прогонах загальної лінії акторського виконання і режисерського рішення вистави. Організація показу на публіці. Перегляд звітних матеріалів. Обговорення результатів роботи. Корективи. Повторні покази. Оцінка роботи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - сценічного руху; - слухання як активної дії; - колективної творчості.
--	--	---

Програма театрального гуртка «Джерела»

(другий рік навчання)

Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до знань і умінь учнів
5	<p>Вступ. Загальні відомості про театральне мистецтво, цікаві факти про театр. Базові поняття театального мистецтва, основи акторської майстерності, театральні професії. Історія виникнення театру. Театр різних країн. Світова драматургія. Слов'янські театральні традиції. Народний театр. Світові традиції новорічних святкових дійств. Театральне мистецтво періоду Великої Вітчизняної війни. Специфіка інсценізації творів воєнної тематики. П'єси про Велику Вітчизняну війну. Аудіо, відео фрагменти.</p>	<p>Наприкінці другого навчального року на початковому рівні вихованці повинні знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - засоби виразності театального мистецтва; - форми і прийоми володіння голосом; - форми і прийоми постановки дихання;
30	<p>1. Елементи внутрішньої техніки актора. Актор та його якості. Навички творчої мобілізації. Вправи на</p>	<ul style="list-style-type: none"> - форми і прийоми володіння тілом.

	розвиток зорової та слухової уважності. Психотренінг, зняття зажимів. Створення образів. Пантоміми. Імпровізації. Взаємодія акторів: слухання як активна дія, імпульси.	Мати уявлення про: - народження сюжету твору; - внутрішній монолог і другий план актор-ського стану; - ідейно-художній задум як надзавдання теат-ральної постановки.
34	2. Елементи зовнішньої техніки актора. Сценічна мова. Вплив словом. Мовна взаємодія. Сценічні рухи. Зняття зажимів. Рівновага. Жести, міміка. Переміщення. Взаємодія. Танець. Техніка сценічного бою. Робота в ансамблі. Пантоміми. Рух і слово. Етюди. Імпровізації.	Уміти: - образно мислити; - концентрувати увагу; - відчувати себе в сценічному просторі; - застосовувати засоби виразності для вираження характеру сцени, передавати інтонаційно думки, почуття і переживання; - входити в образ, імпровізувати на задану тему; - керувати глядацькою увагою; - декламувати; - аналізувати художній твір.
75	3. Робота над спектаклем. Попередній аналіз п'єси, розподіл ролей. Визначення ідейно-художнього задуму вистави (бачення майбутньої вистави) на основі глибокого і різнобічного вивчення п'єси, її ідеї і художніх особливостей, а також дійсності, відображення в ній життя і творчості автора п'єси. Створення постановочного плану (режисерський аналіз п'єси, режисерський задум вистави, втілення режисерського задуму). Розкриття сутності образів у драматичному творі та лінії їхньої поведінки, пошуки вірної сценічної дії актора в «запропонованих обставинах» п'єси. Робота над роллю: робота за столом, у «вигородках», на сцені. Період за столом – перший етап спільної роботи режисера з акторами. Читання та обговорення п'єси. Перше читання п'єси по ролях. Дійовий аналіз п'єси і ролі. Робота за столом над образами. Словесна дія. Робота у «вигородках». Пошуки точного фізичного життя кожного образу. З'єднання фізичної і словесної дії. Пошуки правдивих і логічних мізансцен. Робота режисера з актором: розповідь, підказка, показ. Пошуки внутрішньої та зовнішньої характерності. Співпраця над декоративним оформленням вистави. Обговорення ідеї п'єси та ідеї постановки. Визначення художньо-декоративного образу вистави, який підпорядкований загальному задуму вистави. Робота над костюмами і гримом. Знаходження місця і характеру	Набути навичок: - елементарної акторсь-кої майстерності; - виразного читання; - сценічного руху; - слухання як активної дії; - образного сприйняття світу; - адекватного реагування на зовнішні подразники; - логічного аналізу жит-

	<p>музики у виставі, вибір музичних творів для оформлення вистави. Створення світлової «партитури» вистави і робота по монтуванню світлового оформлення вистави.</p> <p>Робота на сцені. Перенос усіх знайдених мізансцен на сцену. Створення загального дійового малюнку вистави. Прогонні репетиції. Перевірка на прогонах загальної лінії акторського виконання і режисерського рішення вистави. Організація показу на публіці. Перегляд звітних матеріалів. Обговорення результатів роботи. Корективи. Повторні покази. Оцінка роботи.</p>	<p>тевого подієвого ряду, послідовності вчинків; - колективної творчості.</p>
--	--	---

Тематичне планування

Тематичне планування розраховано на 144 години на рік (4 години на тиждень), з яких 4 години резервні. Кількість годин на цикли і блоки може незначною мірою варіюватися. Розрахунок годин однаковий для кожного року навчання.

Розрахунок годин на навчальний рік (по блоках)

N	Тематичний блок	Теор.	Практ.	Усього
1	Вступ (Мотивація діяльності). Загальні відомості про театральне мистецтво, цікаві факти про театр	5	-	5
2	1.Елементи внутрішньої техніки актора (основи)	8	22	30
3	2.Елементи зовнішньої техніки актора (основи)	8	26	34
4	3.Робота над спектаклем (проби)	12	63	75
	Усього	33	111	144

Орієнтовний перелік і тематичне наповнення циклів

N	Тема циклу	Зміст циклу	Тривалість	Год.
I	День учителя	Подарунки на День учителя: інсценована пісня, мініатюра тощо	Вересень – перший тиждень жовтня	19
II	Свято слов'янської писемності	Спектаклі за творами українських письменників	Жовтень – перша половина листопада	24

III	Новий рік	Новорічна казка, Різдвяна народна драма тощо	Друга половина листопада – грудень	28
IV	Лютневі та березневі свята	День святого Валентина, Масляна, Восьме березня, Тиждень Шевченка тощо	Січень – перша половина березня	30
V	9 травня	Постановки до Дня Перемоги у Великій Вітчизняній війні	Друга половина березня – перша половина травня	32
VI	Звіт	Звітний концерт, привітання на Свято останнього дзвінка, привітання випускникам, підготовка звітних матеріалів	Друга половина травня	11

Орієнтовне тематичне планування

N	Цикл	Тематичний блок	Теор.	Практ.	Усього
I	День учителя	Вступ (Організаційне заняття. Мотивація діяльності). Загальні відомості про театральне мистецтво, цікаві факти про театр	1	-	1
		1.Елементи внутрішньої техніки актора (основи)	1	4	5
		2.Елементи зовнішньої техніки актора (основи)	1	4	5
		3.Робота над спектаклем (проби)	1	7	8
II	Свято слов'янської писемності	Вступ. Слов'янські театральні традиції. Народний театр	1	-	1
		1.Елементи внутрішньої техніки актора (поглиблення)	1	4	5
		2.Елементи зовнішньої техніки актора (поглиблення)	1	4	5
		3.Робота над спектаклем	2	11	13
III	Новий рік	Вступ. Світові традиції новорічних святкових дійств.	1	-	1
		1.Елементи внутрішньої техніки актора (поглиблення)	2	5	7

		2.Елементи зовнішньої техніки актора (поглиблення)	2	5	7
		3.Робота над спектаклем	2	11	13
IV	Лютневі та березневі свята	Вступ. Світова драматургія	1	-	1
		1.Елементи внутрішньої техніки актора (поглиблення)	1	4	5
		2.Елементи зовнішньої техніки актора (поглиблення)	1	5	6
		3.Робота над спектаклем	3	15	18
V	9 травня	Вступ. Театральне мистецтво періоду Великої Вітчизняної війни. Специфіка інсценізації творів воєнної тематики. П'єси про Велику Вітчизняну війну	1	-	1
		1.Елементи внутрішньої техніки актора (поглиблення)	2	4	6
		2.Елементи зовнішньої техніки актора (поглиблення)	2	7	9
		3.Робота над спектаклем	3	13	16
VI	Звіт	Вступ.	-	-	-
		1.Елементи внутрішньої техніки актора (систематизація та узагальнення вивченого)	1	1	2
		2.Елементи зовнішньої техніки актора (систематизація та узагальнення вивченого)	1	1	2
		3.Робота над спектаклем	1	6	7
		Усього	33	111	144

Список рекомендованої навчально-методичної літератури

для учнів і вчителів

1. Абалкин Н.А. Система Станиславского и советский театр. М.: Искусство, 1950.
2. Абрамян В.Ц. Театральная педагогика. К.: Лібра, 1996.
3. Айзенштадт В.Н. Советский самодеятельный театр. Основные этапы развития. Харьков, 1983.

4. Алексеева Л.Я. От рабочих кружков к народным коллективам. – М., 1973.
5. Алянский Ю.Л. Азбука театра: 50 маленьких рассказов о театре. 2-е изд., перераб. и доп. Л.: Дет. лит., 1990.
6. Амаспюрянц А.А. Уроки мастерства в народном театре и студии. М., 1989.
7. Бахтин Н.И. Театр и его роль в воспитании (В помощь семье и школе) М.: Польша, 1911.
8. Бояджиев Г.Н. Душа театра. М.: Молодая гвардия, 1974.
9. Брехт Б. Про мистецтво театру. К.: Мистецтво, 1977.
10. Венецианова М.А. Мастерство актера в терминах и определениях К.С.Станиславского: Учеб. пособие для театральных вузов / Под ред. проф. Л.Ф.Макарьева. М.: Сов. Россия, 1961.
11. Вербовая Н.П. и др. Искусство речи. Учеб. пособие для театр. учеб. заведений. Изд. 2-е, доп. М.: Искусство, 1977.
12. Волков И.П. Приобщение школьников к творчеству: Из опыта работы. М.: Просвещение, 1982.
13. Волькенштейн В.М. Драматургия. М.: Сов. писатель, 1969.
14. Гиппиус С.В. Гимнастика чувств: тренинг творческой психотехники. М., Л.: Искусство, 1967.
15. Горчаков Н.М. Театр – великая школа. М.: Молодая гвардия, 1959.
16. Драматичний гурток у школі та позашкільній установі. (Методичний лист). К.: рад. школа, 1965.
17. Ершов П.М. Технология актерского искусства. М., 1959.
18. Закшевер И.Б. Пути самодеятельного театра. М.: Сов. Россия, 1981.
19. Захава Б.Е. Мастерство актера и режиссера: Учеб. пособие. М.: Просвещение, 1973.
20. Казимиров О.А. Український аматорський театр. К., 1965.
21. Каргин А.С. Воспитательная работа в самодеятельном художественном коллективе. М.: Просвещение, 1984.
22. Каргин А.С. Самодеятельное художественное творчество. М.: Высшая школа, 1988.

23. Кнебель М.О. О действенном анализе пьесы и роли. В помощь коллективом театральной самодеятельности. М.: Искусство, 1961.
24. Копець З.А. Театральне мистецтво в школі. К.: Рад. школа, 1971.
25. Кох И.Э. Основы сценического движения. Л.: Искусство, 1970.
26. Кристи Г.В. Воспитание актера школы Станиславского. М.: Искусство, 1968.
27. Кузнецова Т.В. Народное художественное творчество: Исторические традиции и современные эстетические проблемы. М., 1985.
28. Куликов Ю.М. Культурологический аспект теории художественной самодеятельности. Народное творчество и современность. Вопросы методологии изучения: Сборник статей. М., 1984.
29. Львов-Анохин Б.А. Беседы режиссера. М.: Сов. Россия, 1978. (Б-чка «В помощь худож. самодеятельности» № 21).
30. Макаренко А.С. Про мій досвід. Твори у 7-ми т. К.: Рад. школа, 1954. – Т.5..
31. Марченко Т.А. Театр воспитывает. М.: Педагогика, 1976.
32. Мастерство актера в терминах и определениях К.С.Станиславского: Учебное пособие для театральных вузов / М.А.Венецианова. М.: Советская Россия, 1991.
33. Мейлах Б.С. Процесс творчества и художественное воспитание. М.: Искусство, 1985.
34. Народные театры: Взгляд со стороны. Сами о себе / Сост. Е.Д.Уварова. М.: Искусство, 1981.
35. От «Живой газеты» до театра-студии/Сост. Порватов А.Е. М.: Мол. Гвардия, 1989.
36. От упражнения к спектаклю. М.: Сов. Россия, 1974. Вып. IV. (Б-чка «В помощь худож. самодеятельности»).
37. Петров В.А. Нулевой класс актера. М.: Сов. Россия, 1985. (Б-чка «В помощь худож. самодеятельности» №22).
38. Петрова А.Н. Сценическая речь. Учеб. пособие. – М.: Искусство, 1982.
39. Попов А.Д. Художественная целостность спектакля. М.: ВТО, 1959.
40. Ремез О.Я. Мізансцена мова режиссера. К.: Мистецтво, 1970.

41. Рубина Ю.И., Шевелёв Н.Н., Завадская Н.Н. Театральная самодеятельность школьников. М.: Просвещение, 1983.
42. Станиславский К.С. Начало сезона. Статьи, речи, беседы. М., 1953.
43. Станіславський К.С. Робота актора над собою: В 2-х частинах. К.: Мистецтво, 1953.
44. Театр у школі: Книга для вчителя / Упорядник Н.Є.Мирополюська. К.: Рад. школа, 1990.
45. Терещенко М.С. Режисер і театр. К.: Мистецтво, 1971.
46. Товстоногов Г.А. Зеркало сцены: О профессии режиссера. Л.: Искусство, 1984. Кн. 1, 2.
47. Топорков В.О. О технике актера. М.: Искусство, 1954.
48. Тя-Сен Ю.А. Актерский тренинг по Ежи Гротовскому. Самара: 1991.
49. Царёв М.И. Мир театра: Кн. для учителей. М.: Просвещение, 1987.
50. Шароев И.Г. Режиссура эстрады и массовых представлений. М.: Просвещение. 1986.
51. Шварц А.И. В лаборатории чтеца. М.: Искусство, 1960.
52. Эфрос А.В. Продолжение театрального рассказа. М.: Искусство, 1985.
53. Репетиция – любовь моя / Послесл. Ю.А.Завадского. М.: Искусство, 1975.
54. Эфрос Натан. Записки чтеца. М.: Искусство, 1980.
55. Юсов Б.П. Проблемы творчества в американской теории художественного воспитания. Искусство и дети. М.: Искусство, 1986.
56. Я вхожу в мир искусства. М., 2000. 168 с. (Реп. метод. б-чка, №3).

Список використаних джерел

1. Большакова И.П. Авторская образовательная программа драматического кружка «Нармань». М.: Издательский дом «Первое сентября», 2003-2010. URL: <http://1september.ru/>
2. Быстрова Н.В. Авторская программа школьного театрального кружка «Слово и сценическое искусство». М.: Издательский дом «Первое сентября», 2003-2010. URL: <http://1september.ru/>

3. Груненкова Н.В. Програма театрального кружка «Творческая мастерская». М.: Издательский дом «Первое сентября», 2003-2010. URL: <http://1september.ru/festival@1september.ru>
4. Крамаренко О. К. Социально-культурное воспитание детей в школьном театральном кружке: Дис. ... канд. пед. Наук. Москва, 2003. 240 с. URL: <http://lib.ua-ru.net/diss/cont/110492.html>
5. Лимаренко Л. Методика роботи з театральним колективом. Програма та навчально-методичні рекомендації для студентів спеціальності «Психологія» спеціалізації «Практична психологія, художня культура, режисура молодіжних театрів». ХДУ, 2004
6. Ліпницька М. Шкільний ляльковий театр. Тернопіль-Харків: Видавництво «Ранок», 2009. 112 с.
7. Николаева М. Н. Програма театрального кружка МОУ Брединской средней общеобразовательной школы №2. URL: <http://74336s002.edusite.ru/p21aa1.html>
8. Основи театального мистецтва. Програма курсу за вибором. 1-4 класи. Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях / Упоряд. М. С. Демчишин. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 608 с. С. 258-278.
9. Розвиток діалогічного мовлення засобами інсценізації. Програма лялькового театру. 1-4 класи. Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях / Упоряд. М. С. Демчишин. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 608 с. С. 279-304.
10. Тавенко Н.К. Література і театр в художній культурі світу другої половини ХІХ століття. 10 (11) – 11 (12) класи. Програма факультативного курсу. Профільне навчання: Авторські програми курсів за вибором художньо-естетичного напрямку профілізації: збірник програм, укл. В. Г. Зарицька, С. М. Лобинцева, С. В. Сєдих, Т. М. Ганношина. Донецьк: Витоки, 2010. 72 с. С. 62-71.

ДОДАТОК Б**Навчальна програма факультативу****«Філологічна стилістика»****для учнів 9-11 класів****Пояснювальна записка**

Робота із обдарованими дітьми у загальноосвітньому навчальному закладі вимагає від педагога активного пошуку, який би спрямовував інтелектуальний потенціал учня на плідну творчу діяльність. Таким чином, виникає необхідність у створенні додаткових навчальних курсів, які допоможуть реалізувати поставлене завдання на практиці.

Однією з характерних тенденцій сучасної науки є зосередження уваги на міжпредметних зв'язках, що дозволяє визначати нові напрямки і перспективи досліджень. Отже, науково обґрунтованим і доцільним є факультативний курс, який інтегрує українську мову (лінгвістику, лінгвостилістику, історію української мови) та українську літературу (історію української літератури, теорію літератури).

За визначенням мовознавців, стилістика як особлива галузь і система знань про мову має такі основні підрозділи: загальна теорія і практика функціонування мови; вчення про стилі, жанри і форми мови; вчення про функції всіх одиниць мови — фонем (звуків), морфем, слів у складі речень, речень будь-якої структури, еквівалентів речення і тексту в його найрізноманітніших формах; вчення про емоційно-експресивні засоби мови, їх стилістичні функції; вчення про такі комунікативно-стилістичні якості мовлення, як його нормативність, точність, логічність, образність і т. ін.

Теорія і практика найумотивованішого, найдоцільнішого користування мовою за найрізноманітніших життєвих ситуацій становить об'єкт і предмет лінгвістичної стилістики. Особливим різновидом стилістики є літературознавча стилістика. У ній коментуються ті мовні особливості художніх творів, якими формується їх своєрідність і без яких немає художнього тексту як особливого

витвору думки й почуттєвості. В центрі уваги літературознавчої стилістики перебувають такі явища: тропеїчне вживання слів, синоніміка, ритміка художнього вислову, мовленнєва індивідуальність персонажів, інші визначальні стилістичні ознаки художнього твору. Лінгвістична і літературознавча стилістики презентують собою філологічну стилістику.

Курс української мови в 9 класі охоплює синтаксис складного речення, в 10-11 класах – лінгвістичну стилістику. Програма української літератури частково розкриває питання літературознавчої стилістики. Наявні програми факультативів розглядають окремо або стилістику української мови, або питання теорії літератури.

Програма факультативу «Філологічна стилістика» інтегрує в єдиному курсі мовний і літературний аспекти стилістики, чим створює широкий простір для наукових досліджень мовознавчого спрямування на матеріалі української літератури. Програма розрахована на філологічно обдарованих дітей (учнів 9-11 класів), які мають здібності і бажання до науково-дослідницької діяльності.

Мета факультативу – розвиток дослідницьких здібностей філологічно обдарованої дитини; формування теоретичної і практичної бази для ґрунтовних наукових досліджень у площині стилістики художніх творів; виховання духовно-цілісної особистості.

Завдання:

- дати учням основи знань зі стилістики української мови, навчити методики стилістичного аналізу художніх творів;
- розвивати чуття мови: уміння бачити у творах художньої літератури мовні маркери-носії ідеї, систематизувати й аналізувати їх, вміння характеризувати стиль твору, окремого автора тощо.
- виховувати любов і уважність до українського слова як інструмента створення української художньої літератури.

Зміст навчального матеріалу. У 9 класі передбачається оглядове вивчення основ стилістики, активний педагогічний супровід дослідницької роботи в межах шкільної програми. У 10-11 класі державна програма з української мови

побудована на основі стилістики, а отже, факультатив доповнює і поглиблює навчальний матеріал основної навчальної програми. Внаслідок цього, більше часу припадає на вивчення стилістичних особливостей програмних і позапрограмних художніх творів.

Зміст навчального матеріалу передбачає певну варіативність у виборі творів окремих авторів на розсуд учителя, що дає можливість узгоджувати програму факультативу зі змінами в навчальній програмі чи перспективним планом наукових досліджень навчального закладу. У такий спосіб програма не втрачає актуальності внаслідок освітніх реформ.

Схема занять:

1. Вивчення основ стилістики, методів і прийомів стилістичного аналізу текстів.
2. Виконання вправ з метою закріплення навичок стилістичного аналізу.
3. Стилiстичний аналіз творів української літератури, що вивчаються за програмою 9-11 класів.
4. Самостійний творчий науковий пошук (дослідження поза межами шкільної програми)
5. Виконання наукових проєктів.

Методи роботи: програма факультативу передбачає використання в роботі проблемно-пошукового методу навчання та методу проєктів. Отже, відбувається засвоєння учнями методів наукового філологічного дослідження – метод спостереження, описовий метод, стилістичного аналізу, зіставлення, класифікації.

Результативність вивчення факультативного курсу «Філологічна стилістика» визначається наявністю індивідуального наукового лінгвістичного дослідження, його якістю і ступенем самостійності. Крім того, опосередкованим показником якості засвоєння матеріалу курсу є підвищення якості знань з української мови та літератури, а для 11 класу – якість результатів ЗНО. Таким чином, факультатив «Філологічна стилістика», окрім основних завдань, виконує функцію додаткового поглибленого курсу підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання.

Програма пройшла апробацію в Маріупольському міському технологічному ліцеї. Результатом стало наукове дослідження Дегтяр Марини (учениці 9 класу) «Стилістичні функції засобів словотвору в повісті Г.Квітки-Основ'яненка «Маруся». Два наступні навчальні роки учениця успішно виступала на рівні міста уже з іншими дослідженнями з мови: отримала подяку за участь у міському етапі МАН і взяла участь у заочному турі обласного етапу; посіла III місце в міському етапі МАН.

Методи і прийоми наукових досліджень, напрацьовані для факультативу «Філологічна стилістика», успішно використовуються в роботі з філологічно обдарованими учнями протягом і приносять високі результати: щорічно призові місця на міському етапі МАН: III місце в обласному етапі МАН, участь у Міжнародних наукових конференціях (Чехія, Угорщина).

Програма оновлена 2019 року.

Нормативні дані

Клас	Семестр	Кількість годин на тиждень	Кількість годин на рік	Види занять і кількість годин	Форма контролю
9	I-II	1	35	лекційні – 8; практичні – 17; робота над проектом – 10	захист проекту
10	I-II	1	35	лекційні – 7; практичні – 18; робота над проектом – 10	захист проекту
11	I-II	1	35	лекційні – 11; практичні – 14; робота над проектом – 10	захист проекту

Програма факультативу «Філологічна стилістика»

9 клас

Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до знань і умінь учнів
2	<p>Тема 1. Вступ до філологічної стилістики. Місце стилістики в системі лінгвістичних дисциплін. Значення питань стилю у вивченні творів художньої літератури. Єдність форми і стилю – основа лінгвістичного аналізу художнього твору. Об'єкт і предмет філологічної стилістики</p>	<p>Учень визначає місце стилістики у системі лінгвістичних дисциплін, усвідомлює значення стилю в художній літературі, розуміє, що є формальними виразниками змісту художнього твору, його стилю, розрізняє об'єкт і предмет філологічної стилістики.</p>
	<p>Практичне заняття № 1. Аналіз форми вираження змісту і стилю текстів художньої літератури</p>	<p>Учень уміє на практиці визначати формальні виразники змісту і стилю в художньому тексті.</p>
8	<p>Тема 2. Комунікативно-стилістичні якості мовлення. Нормативність мовлення. Варіативність мовної норми. Правильність, точність, логічність, чистота, образність мовлення. Простота, стислість, виразність, чіткість і яскравість мовлення. Доречність, етичність і естетичність, багатство і мистецтво мовлення. Риторика як складова стилістики. Український менталітет і стилістика української мови.</p>	<p>Учень розуміє поняття мовної норми, варіативності мовної норми. Знає основні вимоги до мовлення: правильність, точність, логічність, чистота, образність мовлення, доречність, етичність і естетичність. Учень володіє основами риторики, розуміє взаємозв'язок українського менталітету і стилістики української мови.</p>
	<p>Практичні заняття № 2-4. Редагування текстів, визначення варіантів мовної норми</p>	<p>Учень вміє розрізняти мовну норму і мовну помилку, визначає випадки варіативності норми, оцінює текст на предмет правильності, точності, логічності, чистоти, чіткості, стислості, виразності мовлення</p>
	<p>Практичні заняття № 5-7. Риторика</p>	<p>Учень розрізняє риторичні фігури тексту, володіє основними риторичними прийомами в побудові монологічних</p>

		висловлювань, правильно буде власне монологічне висловлювання
14	Тема 3. Стилiстика тексту. Фiлологiчний пiдхiд до тексту. Ознаки тексту. Тексти художнi i нехудожнi. Дискурс. Мiжтекстовi зв'язки. Iнтертекстуальнiсть. Фактори, що впливають на розкриття теми тексту. Мовна композицiя тексту. Образ автора в органiзацiї тексту. Образ «я» i лiричний герой. Образ оповiдача. Суб'ективацiя художнього викладу. «Чуже мовлення» в художньому творi. Стилiстичний аналіз тексту	Учень розумiє сутнiсть фiлологiчного пiдходу до тексту, знає ознаки тексту, розрiзняє художнi i нехудожнi тексти, дає визначення дискурсу. Вмiє вирiзнити фактори впливу на розкриття теми тексту, аналізує мовну композицiю тексту. Визначає образ автора, оповiдача, лiричного героя, ознаки i способи суб'ективацiї художнього викладу, стилiстичного увиразнення «чужого мовлення» в художньому творi. Знає прийоми стилiстичного аналізу тексту
	Практичнi заняття № 8-10. Аналіз теми i композицiї тексту	Учень аналізує мовнi засоби вираження теми i композицiйних особливостей рiзних текстiв
	Практичнi заняття № 11-13. Автор-оповiдач-лiричний герой	Учень розрiзняє i аналізує особистiсно-суб'ективнi i об'ективнi особливостi художнього викладу
	Практичнi заняття № 14-17. Стилiстичний аналіз тексту	Учень засвоює навички стилiстичного аналізу текстiв
10	Тема 4. Проектна дiяльнiсть. Стилiстичний аналіз текстiв художньої лiтератури (за програмою 9 класу)	Учень закрiплює науково-дослiдницькi вмiння аналізу вивчених аспектів стилiстики художнiх творiв пiд керiвництвом учителя
1	Повторення вивченого	

10

клас

Кiлькiсть годин	Змiст навчального матерiалу	Вимоги до знань i умiнь учнiв
-----------------	-----------------------------	-------------------------------

8	<p>Тема 1. Стиль художньої літератури з позицій функціональної стилістики. Загальна характеристика стилів мови і мовлення. Функціональні стилі мови і мовлення. Конфесійний та епістолярний стилі. Художній стиль у системі функціональних стилів.</p>	<p>Учень розуміє сутність функціональної стилістики, розрізняє функціональні стилі мовлення, знає їх основні ознаки. Знайомий із конфесійним та епістолярним стилями. Розуміє специфічну синтетичність художнього стилю</p>
	<p>Практичні заняття № 1, 2. Функціональні стилі мови і мовлення</p>	<p>Учень розрізняє тексти за приналежністю до функціональних стилів, редагує готові тексти та самостійно складає власні висловлювання відповідно до вимог функціонального стилю</p>
	<p>Практичні заняття № 3, 4. Конфесійний та епістолярний стилі</p>	<p>Учень розрізняє конфесійний та епістолярний стилі, редагує готові тексти та самостійно складає власні висловлювання</p>
	<p>Практичні заняття № 5, 6. Аналіз функціонально-стилістичної специфіки художніх текстів</p>	<p>Учень знаходить і аналізує в художньому тексті елементи інших функціональних стилів, визначає їх художньо-естетичне та ідейно-тематичне значення</p>
8	<p>Тема 2. Стилi і форми мовлення в художньому тексті. Стилiстика експресивних рiзновидiв мовлення. Структура i функцiї усного й писемного мовлення. Стилiстика дiалогiв i монологiв. Усне мовлення, розмовне мовлення. Книжне мовлення</p>	<p>Учень розрізняє експресивні різновиди мовлення, описує структуру і функції усного й писемного мовлення. Характеризує відмінності в стилістиці діалогів і монологів, особливості усного, розмовного, книжного мовлення</p>
	<p>Практичні заняття № 7-8. Стилiстика експресивних рiзновидiв мовлення</p>	<p>Учень знаходить у тексті мовні маркери експресивності, самостійно редагує і створює власні висловлювання різного стилістичного забарвлення</p>
	<p>Практичні заняття № 9-10. Дiалогiчне i монологiчне усне i писемне мовлення в художньому творi</p>	<p>Учень вмiє аналізувати стилiстичнi особливостi дiалогiв i монологiв. Будує власнi дiалогiчнi i монологiчнi</p>

		висловлювання
	Практичні заняття № 11-12. Усне, розмовне, книжне мовлення	Учень розрізняє і аналізує в художньому тексті елементи розмовного і книжного мовлення, визначає їх художньо-естетичне та ідейно-тематичне значення. Вдосконалює своє усне мовлення
8	Тема 3. Мова художньої літератури в системі різновидів використання сучасної української мови. Мова художньої літератури і літературна мова. Естетична функція мови у творах художньої літератури. Образність художнього тексту. Створення словесного образу. Асиміляція мовою художньої літератури елементів і словесних рядів інших функціональних стилів, розмовної та нелітературної мови. Норми мови художньої літератури	Учень розуміє відмінність між мовою художньої літератури і літературною мовою, відчуває естетику мови в художньому творі. Аналізує словесні засоби створення художнього образу, вирізняє їх функціонально-стилістичну приналежність. Знає норми мови художньої літератури
	Практичні заняття № 13-15. Словесний образ	Учень аналізує словесні образи художніх текстів, простежує шляхи і способи передачі ідеї за допомогою слова
	Практичні заняття № 16-18. Норми мови художньої літератури	Учень аналізує і редагує тексти художнього стилю, створює власні висловлювання
10	Тема 4. Проектна діяльність. Стилiстичний аналіз текстiв художньої лiтератури (за програмою 10 класу)	Учень закріплює науково-дослідницькі вміння і навички аналізу вивчених аспектів стилістики художніх творів під керівництвом учителя
1	Повторення вивченого	

11

клас

Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Вимоги до знань і умінь учнів
24	<p align="center">Стилістика мовних одиниць у поезиці художнього твору</p> <p>Тема 1. Фонетичні засоби стилістики. Орфоепічно-акцентні мовні одиниці. Евфонія (милозвучність) мовлення. Фігури повторення (анафора, епіфора, цикл, рефрен). Фонетичні фігури (алітерація, асонанс, дисонанс, паронімація, анномінація, рима, прийоми звукопису).</p> <p>Тема 2. Лексична стилістика. Стилістичні можливості загальноповсякденної лексики, іншомовної лексики. Стилістично обмежена лексика. Лексико-семантичні групи слів та їх стилістика. Стилістичні можливості полісемії. Стилістичне використання омонімів, паронімів, синонімів, антонімів. Стилістичне використання архаїзмів, історизмів, неологізмів. Тропи (епітет, порівняння, метафора, персоніфікація. Аллегорія, метонімія, перифраз, евфемізм, синекдоха, гіпербола, літота, алюзія, перенос значення, іронія, катахреза).</p> <p>Тема 3. Фразеологічна стилістика та її одиниці. Стилістичне використання фразеологізмів. Ідіоматика. Іншомовний текст у художньому творі.</p> <p>Тема 4. Граматична стилістика та її одиниці. Стилістичні функції засобів словотвору. Морфологічні засоби стилістики. Статистичні основи морфологічної стилістики. Стилістика категорії роду та числа іменників. Стилістичні</p>	<p>Учень описує стилістичні функції мовних одиниць різних рівнів у поезиці художнього твору. Розрізняє в художньому тексті поетичні фігури і тропи, пояснює їх мовні особливості.</p>

	<p>функції відмінюваних форм іменників. Стилiстичнi особливостi конкретних, абстрактних, матерiально-речовинних, загальних i власних iменникiв. Стилiстичнi властивостi прикметникiв, дiєслiв, числiвникiв, займенникiв, прислiвникiв. Стилiстика службових слiв.</p> <p>Тема 5. Стилiстичне використання синтаксичних засобiв мови. Невласне пряма мова. Інверсія. Синтаксичні фігури (паралелізм, інверсія, хіазм, асидентон, полісидентон, парентеза, парцеляція, еліпс, ярмо, анаколуф). Інтонація. Риторичні фігури (антитеза, оксиморон, парадокс, градація; оклик, апострофа, риторичне запитання, сумнів).</p>	
	Практичні заняття № 1-4. Фонетичні засоби стилістики. Фонетичні фігури	Учень визначає, розрізняє, аналізує і класифікує фонетичні засоби створення стилю художнього твору. Виконує римо-ритмічний аналіз поетичних текстів
	Практичні заняття № 5-8. Стилiстичнi можливостi лексики, фразеологiї та словотвору. Тропи	Учень визначає, аналізує і класифікує лексичні, фразеологічні та словотвірні засоби створення стилю художнього твору. Розрізняє види тропів
	Практичні заняття № 9, 10. Морфологічні засоби стилістики	Учень аналізує і класифікує морфологічні засоби створення стилю художнього твору
	Практичні заняття № 11. Стилiстичнi можливостi простого речення.	Учень аналізує стилістику простого речення в художньому тексті
	Практичні заняття № 12. Стилiстичнi можливостi складного речення	Учень визначає і аналізує стилістичну специфіку складного речення в системі художнього твору
	Практичні заняття № 13-14. Синтаксичні та риторичні фігури	Учень розрізняє, аналізує і класифікує синтаксичні засоби та риторичні прийоми створення стилю художнього твору
10	Тема 6. Проектна діяльність. Стилiстичний	Учень закріплює науково-дослідницькі

	аналіз текстів художньої літератури (за програмою 11 класу)	навички самостійного аналізу вивчених аспектів стилістики художніх творів
1	Повторення та узагальнення вивченого	

Тематичне планування

9 клас

(35 годин на рік, 1 год. на тиждень)

№	Теми	Кількість годин		
		Теоретичні заняття	Практичні заняття	Усього
1	Тема 1. Вступ до філологічної стилістики	1	1	2
2	Тема 2. Комунікативно-стилістичні якості мовлення	2	6	8
3	Тема 3. Стилiстика тексту	4	10	14
4	Тема 4. Проектна діяльність. Стилiстичний аналіз текстiв художньої літератури (за програмою 9 класу)		10	10
5	Повторення вивченого	1		1
	Усього	8	27	35

10

клас

(35 годин на рік, 1 год. на тиждень)

№	Теми	Кількість годин		
		Теоретичні заняття	Практичні заняття	Усього
1	Тема 1. Стилi художньої літератури з позицій функціональної стилістики	2	6	8
2	Тема 2. Стилi і форми мовлення в художньому тексті	2	6	8
3	Тема 3. Мова художньої літератури в системі різновидів використання сучасної української мови	2	6	8
4	Тема 4. Проектна діяльність. Стилiстичний аналіз текстiв художньої літератури (за програмою 10		10	10

	класу)			
5	Повторення вивченого	1		1
	Усього	7	28	35

11**клас**

(35 годин на рік, 1 год. на тиждень)

№	Розділи, теми	Кількість годин		
		Теоретичні заняття	Практичні заняття	Усього
	Стилістика мовних одиниць у поезії художнього твору			
	Тема 1. Фонетичні засоби стилістики	2	4	6
	Тема 2. Лексична стилістика	2	3	4
	Тема 3. Фразеологічна стилістика та її одиниці	2	1	4
	Тема 4. Граматична стилістика та її одиниці	2	2	4
	Тема 5. Стилістичне використання синтаксичних засобів мови	2	4	6
2	Тема 6. Проектна діяльність. Стилістичний аналіз текстів художньої літератури (за програмою 11 класу)		10	10
3	Повторення вивченого	1		1
	Усього	11	24	35

Прогнозований результат**9 клас***Учні повинні знати:*

- місце стилістики у системі лінгвістичних дисциплін, об'єкт і предмет філологічної стилістики;
- поняття мовної норми, її варіативності, основні вимоги до мовлення;
- основи риторики, риторичні фігури;
- ознаки тексту, специфіку художнього тексту;
- прийоми стилістичного аналізу художнього тексту.

Учні повинні вміти:

- визначати формальні виразники змісту і стилю в художньому тексті;
- аналізувати текст на предмет нормативності і редагувати;
- володіти основними риторичними прийомами, будувати власне висловлювання;
- проводити стилістичний аналіз художнього тексту.

10

клас

Учні повинні знати:

- функціональні стилі мовлення;
- види і типи мовлення, експресивні різновиди мовлення;
- стилістику діалогів і монологів;
- норми мови художньої літератури.

Учні повинні вміти:

- виявляти в художньому тексті елементи інших функціональних стилів;
- розрізняти види, типи, різновиди мовлення в тексті художнього стилю;
- аналізувати і редагувати тексти;
- створювати власне висловлювання відповідно до вимог стилю.

11

клас

Учні повинні знати:

- стилістичні можливості мовних одиниць різних рівнів;
- стилістичні функції мовних одиниць різних рівнів у поезії художнього твору;
- поетичні фігури і тропи, їх мовні особливості.

Учні повинні вміти:

- розрізняти і класифікувати мовні засоби створення стилю;
- визначати в художньому тексті поетичні тропи і фігури;
- виконувати римо-ритмічний аналіз поетичного тексту.

Література

1. Авраменко О.М., Чукіна В.Ф. Стилїстика сучасної української мови. Програма факультативного курсу / 10-11 кл. К.: Грамота, 2008. 256с.
2. Голубовська І.В. Практична стилїстика української мови: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів нефїлологічних спеціальностей (денної та заочної форм навчання). Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2010. 124 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/6939/2/123.pdf>
3. Горшков А.И. Русская стилистика. Стилистика текста и функциональная стилистика: учеб.для педагогических университетов и гуманитарных вузов/А.И.Горшков. М.: АСТ: Астрель, 2006. 367 с.
4. Дем'янюк М.Б. Реалізація слова в літературному тексті // Вісник Житомирського педагогічного університету. 2004. Вип. 16. С. 11-13.
5. Домбровський В. Українська стилїстика і ритміка. Українська поетика/В.Домбровський; упоряд.: О. Р. Баган; наук. ред.:Я. Радевич-Винницький; Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова. Дрогобич: Відродження, 2008 . 446 с.
6. Дудик П.С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник/П.С.Дюдик. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
7. Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української літератури / За загальною ред. Таранік-Ткачук К.В. К.: Грамота, 2011.
8. Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української мови / За загальною ред. Таранік-Ткачук К.В. К.: Грамота, 2011.
9. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
- 10.Лукин В.А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа. М.: Изд-во «Ось 89», 1999. 192 с.
- 11.Мацько Л.І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. Л.І. Мацько. К.: Вища шк., 2003. 462 с.

12. Томашевский Б.В. Стилистика: Учеб. пособие. 2-е изд., испр. и доп. Л.: Изд. ЛГУ, 1983. 288 с.
13. Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с.
14. Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. К.: Грамота, 2011.
15. Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою / Автори Н.В. Бондаренко, О.М. Біляєв, Л.М. Паламар, В.Л. Кононенко. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2005.
16. Українська мова. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. К.: Ірпінь: Перун, 2005. 176 с.
17. Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І.Пентилюк, О.М.Горошкіна, А.В.Нікітіна. К.: Грамота, 2011
18. Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям

(історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна мова); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень / Укладачі: Г.Т. Шелехова, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. К.: Грамота, 2011.